

Republika Crna Gora
Ministarstvo prosvjete i nauke
Zavod za školstvo

Predmetni programi

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

ISTORIJA

VI, VII, VIII, i IX razred devetogodišnje osnovne škole

GEOGRAFIJA

VI, VII, VIII, i IX razred devetogodišnje osnovne škole

TEHNIKA I INFORMATIKA

V, VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

05)

Podgorica 2005.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 187 043 5

REPUBLIKA CRNA GORA
MINISTARSTVO PROSVJETE I NAUKE

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni programi

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

ISTORIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

GEOGRAFIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

TEHNIKA I INFORMATIKA

V, VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

Podgorica 2005.

Predmetni programi

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

ISTORIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

GEOGRAFIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

TEHNIKA I INFORMATIKA

V, VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

Izdavač: Zavod za školstvo

Urednik: mr Dragan Bogojević

Lektura: Zoja Bojanić (Građansko vaspitanje), Radmila Josipović (Istorija i Tehnika i informatika) i Danijela Đilas (Geografija)

Tehnička priprema: Nevena Čabrilo

Dizajn korica: Nevena Čabrilo

Štampa: "IVPE" Cetinje

Tiraž: 500

Podgorica, 2005.

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -

2005/3004

MND
Z-2
(1.2005)

Na osnovu javno-važećeg opšteg dijela obrazovnog programa za osnovno obrazovanje i vaspitanje koje je utvrđeno Rješenjem Ministarstva prosvjete i nauke od 23. marta 2004. godine (br. 01-1584), Savjet za opšte obrazovanje je na 24. sjednici, održanoj 9. decembra 2004. godine, utvrdio predmetni program **GRAĐANSKO VASPITANJE** za devetogodišnju osnovnu školu, na 17. sjednici, održanoj 8. jula 2004 godine, utvrdio je predmetni program **ISTORIJA** za devetogodišnju osnovnu školu i predmetni program **GEOGRAFIJA** za devetogodišnju osnovnu školu, a na 27. sjednici, održanoj 4. marta 2005. godine, utvrdio je predmetni program **TEHNIKA I INFORMATIKA** za devetogodišnju osnovnu školu.

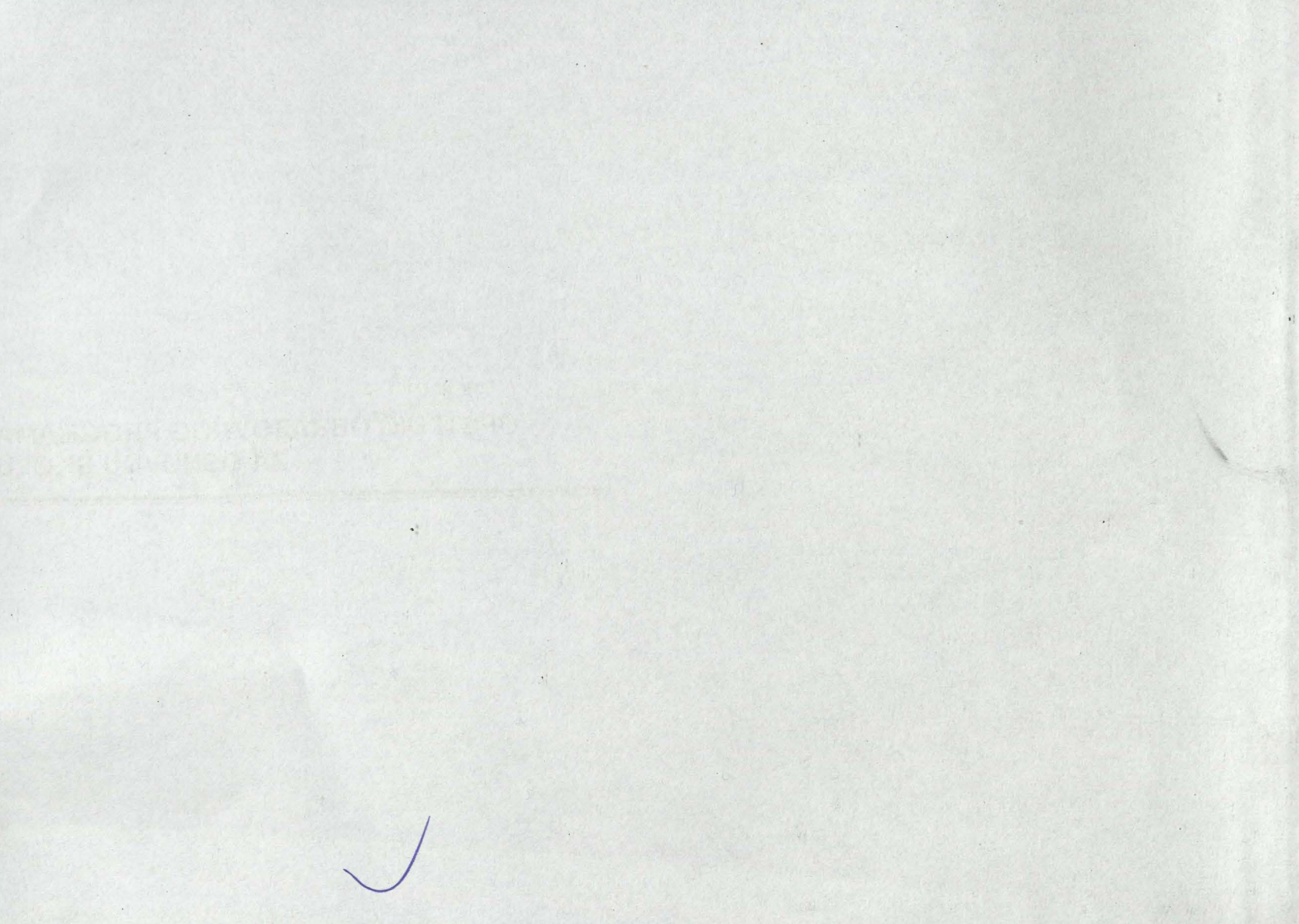
SADRŽAJ:

OPŠTI DIO OBRAZOVNOG PROGRAMA ZA OSNOVNU ŠKOLU	5
PREDMETNI PROGRAM GRAĐANSKO VASPITANJE.....	11
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa.....	13
2. Određenje i status predmetnog programa	13
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	15
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	15
5. Didaktičke preporuke	36
6. Standardi znanja – VI i VII razred	38
7. Ispitni katalog vi i vii razred.....	42
8. Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja	46
9. Resursi za realizaciju	47
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika/ca	49
PREDMETNI PROGRAM ISTORIJA	51
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa.....	53
2. Određenje predmetnog programa	53
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	54
4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa	54
5. Didaktičke preporuke	73
6. Korelacija među predmetima	73
7. Standardi znanja (ispitni katalog).....	74
8. Načini provjere znanja i stručne osposobljenosti.....	87
9. Resursi za realizaciju	89
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika	91

PREDMETNI PROGRAM GEOGRAFIJA	93
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa.....	95
2. Određenje predmetnog programa	95
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	99
4. Sadržaj i operativni ciljevi predmetnog programa.....	100
5. Didaktička uputstva.....	141
6. Korelacije među predmetima	142
7. Standardi znanja (ispitni katalog).....	143
8. Način provjeravanja znanja i stručne osposobljenosti	156
9. Resursi za realizaciju.....	157
10. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika/ca	160

PREDMETNI PROGRAM TEHNIKA I INFORMATIKA.....	161
1. Naziv nastavnog predmeta i predmetnog programa.....	163
2. Određenje predmetnog programa	163
3. Opšti ciljevi predmetnog programa	164
4 Opšta didaktička uputstva.....	164
5. Sadržaji i operativni ciljevi po razredima.....	166
6. Standardi znanja.....	196
7. Načini provjeravanja znanja i ocjenjivanja	199
8. Resursi za realizaciju.....	199
9. Profil i stručna sprema nastavnika/ca i stručnih saradnika	201

**OPŠTI DIO OBRAZOVNOG PROGRAMA
ZA OSNOVNU ŠKOLU**

1. Naziv obrazovnog programa: OBRAZOVNI PROGRAM ZA OSNOVNU ŠKOLU

2. NASTAVNI PLAN DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

A1. Obavezni dio: nastavni predmeti	Razred i fond časova										ukupno	%
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX			
Maternji jezik i književnost	6	6	6	5	5	5	4	4	4	1518	19,9	
Službeni jezik kao nematernji	2	2	2	2	2	2	2	2	2	606		
Matematika	4	4	4	5	5	5	4,5	4	3,5	1315,5	17,3	
Strani jezik				2	3	4	4	3	3	637	8,4	
Likovna kultura	2	2	2	2	2	1	1	1	1	473	6,2	
Muzička kultura	1	1	1	2	2	1	1	1	1	371	4,9	
Priroda i društvo	3	3	3							306	4,0	
Poznavanje društva				2	2					136	1,8	
Građansko vaspitanje						1	1			68	0,9	
Istorija						1,5	1,5	2	2	232	3,1	
Geografija						1,5	1,5	1,5	2	215	2,8	
Priroda i tehnika				2						68	0,9	
Priroda					2	1				102	1,3	
Biologija sa ekologijom							2			68	0,9	
Biologija								2	2	130	1,7	
Hemija								2	2	130	1,7	
Fizika							1	2	2	164	2,2	
Tehnika i informatika					1	1,5	1,5			136	1,8	
Fizičko vaspitanje	3	3	3	3	3	3	2	2	2	810	10,6	
Izborni predmeti							5	5	5	495	6,5	

A2. Obavezne aktivnosti	Razred i fond časova										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	ukupno	%
Nadgledano učenje	1	1	1							102	1,3
Rad odjeljenjske zajednice				0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	100,5	1,3
Broj predmeta	6	6	6	8	9	11	12+*	11+*	11+*		
Sedmični broj časova	20	20	20	23,5	25,5	26	30	30	30		
Broj radnih sedmica	34	34	34	34	34	34	34	34	31		
Dani kulture, sporta, tehnike; škola u prirodi	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana	10 dana		
B. Prošireni dio											
Slobodne aktivnosti i fakultativna nastava	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Pomoć djeci sa posebnim potrebama	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Dodatna nastava	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Dopunska nastava	1	1	1	1	1	1	1	1	1		

3. Ciljevi i zadaci su :

- razvoj kreativnih ličnosti;
- postizanje međunarodno uporedivih standarda znanja i sticanje znanja, umijeća i vještina za uspješan nastavak školovanja;
- razvijanje kritičkog mišljenja, samostalnosti i zainteresovanosti za nova znanja;
- osposobljavanje za samostalno rasuđivanje i učešće u društvenom životu;
- sticanje opštih znanja koja omogućavaju samostalnu, efikasnu i kreativnu primjenu u praksi;
- omogućavanje razvoja ličnosti učenika/ce, u skladu sa njegovim/njenim sposobnostima i zakonitostima razvoja;
- vaspitavanje za poštovanje nacionalnih vrijednosti istorije i kulture, kao i za uvažavanje kulturnih i drugih osobenosti drugih naroda;
- vaspitavanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti, saradnju sa drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu;
- usvajanje znanja o osnovnim zakonitostima razvoja prirode i društva i očuvanja zdravlja i
- formiranje i podsticanje zdravog načina života i odgovornog odnosa prema životnoj sredini.

4. Uslovi za upis, odnosno uključivanje u program za obrazovanje odraslih:

Ova materija određena je članom 7. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju kao i Zakonom o obrazovanju odraslih.

5. Trajanje osnovnog obrazovanja je određeno članom 5. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju

6. Prohodnost je određena članom 51. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju

predmetni program

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

GRAĐANSKO VASPITANJE

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

GRAĐANSKO VASPITANJE

2. ODREĐENJE I STATUS PREDMETNOG PROGRAMA

Građansko vaspitanje obuhvata raznovrsne aktivnosti u nastavi, ali i van nje, koje pomažu djeci i mladima da, mnogo prije nego što postanu građani u zakonskom smislu te riječi, usvoje **znanja** i razviju **vrijednosti, stavove i vještine** u oblasti različitih aspekata funkcionisanja zajednice, života u zajednici i života sa drugim ljudima u zajednici, koje će im pomoći da, već u ranim periodima razvoja, aktivno učestvuju u demokratskom životu i da se u njemu ponašaju autonomno, odgovorno i kritički.

Za razliku od tzv. «užeg» određenja građanskog vaspitanja koje naglašava sticanje tzv. «političke pismenosti» i znanja o različitim oblicima političkih ustanova, a sam pojam «građanjin» definiše prvenstveno kao zakonski status u okviru datog političkog sistema, savremena evropska iskustva u kreiranju ovih programa polaze od «šireg», više individualizovanog i instrumentalnog određenja pojma «građanin». Naime, pojam «**građanin implicira sposobnosti, vještine i mogućnosti koje se mogu usvajati i prenositi u procesu koji se označava kao cjeloživotno učenje i to u različitim oblicima i institucijama formalnog i neformalnog obrazovanja.**» Time se želi naglasiti da je «građanin pojedinac koji živi sa drugima u različitim situacijama», pojedinac koji se ponaša odgovorno, autonomno i kritički, dakle pojedinac koji ima **"prava i dužnosti u demokratskom društvu"**.

Takvo određenje pojma «građanin», a time i prakse građanskog vaspitanja, mnogo je bliže našim potrebama i nastojanjima da, nakon decenijske krize u svim sistemima društva, obrazovanje da doprinosi bržoj demokratizaciji društva i podstakne učenike/ce i njihove nastavnike/ce da budu odgovorniji, tolerantniji i aktivniji sudionici u društvenim promjenama.

Predmet građanskog vaspitanja, čiji su ciljevi i sadržaji razvijeni u skladu sa pomenutim konceptima, može biti osnov i podstrek za proces modernizacije i demokratizacije samog obrazovanja, ali i demokratizacije društva i razvoja kulture prava, odgovornosti, pluralizma i drugih građanskih vrijednosti. U tom smislu, građansko vaspitanje je snažno povezano sa opštim reformskim ciljevima osnovnog i daljeg obrazovanja.

Građansko vaspitanje se, u ovom određenju, po prvi put uvodi u osnovno obrazovanje i obavezan je predmet u VI i VII razredu osnovne škole. Njegovi sadržaji obuhvataju obavezne (24 časa) i izborne teme (6 časova).

Teme u **obaveznom dijelu** podstiču učenike/ce da razumiju osnovne društvene grupe u kojima žive, da razviju svijest o pripadanju istima, stavove i vještine koji će im pomoći da aktivno učestvuju u društvenom životu. **Izborne teme** nude prostor za otvaranje i razumijevanje ličnih i društvenih fenomena za koje učenici/ce pokazuju posebno interesovanje, koji su aktuelni ili na koje se odgovori ne mogu naći na drugim mjestima. Izborne teme su i šansa da učenici/ce slobodno saopštavaju svoje potrebe i da zajedno sa nastavnicima/cama odlučuju o njihovom izboru. Naravno, njih treba birati tako da su komplementarne sa obavezanim temama. Neke specifične izborne teme mogu se realizovati kroz saradnju sa profesionalcima u zajednici, referentnim nevladinim organizacijama, ustanovama i sl.

Nastava je predviđena u godišnjem fondu od ukupno 30 časova, sa 1 časom nedjeljno. Takođe, šest časova je predviđeno za teme koje će škola oblikovati u saradnji sa lokalnom zajednicom.

U tabeli 1. je predstavljen odnos teorijskih oblika nastave i vježbi. Kada je riječ o teorijskim oblicima nastave onda se, prije svega, misli na oblike nastave tokom kojih nastavnik/ca učenicima/cama prezentuje osnovne informacije vezane za jednu temu i koje predstavljaju *stimulans* za njihovu aktivnu participaciju u različitim oblicima (npr. traženje novih informacija, istraživanje, problematizovanje i sl.). Vježbe se odnose na one aktivnosti u nastavi koje direktno angažuju učenike/ce (npr. rješavanje problema u parovima, manjim grupama, diskusije, prezentacije i sl.)

Tabela 1.

Razred	Oblici nastave	
	T	V
VI	Edukativni blokovi - kratka uvodna predavanja; sumiranje – rezimiranje učeničkih "produkata" i ukupnog procesa u obradi svake pojedinačne teme, povratna informacija učenicima/cama (odakle smo pošli – gdje smo stigli - kako smo to postigli – šta nijesmo – kakvi su rezultati itd.); pripremanje odgovora na nova tematska pitanja koja se mogu otvoriti (u grupi učenika/ca ili od strane pojedinaca).	Participatorno učenje. Interaktivno učenje. Primjena različitih iskustvenih, istraživačkih tehnika. Evaluiranje.
VII	Edukativni blokovi - kratka uvodna predavanja; sumiranje – rezimiranje učeničkih "produkata" i ukupnog procesa u obradi svake pojedinačne teme, povratna informacija učenicima/cama (odakle smo pošli – gdje smo stigli - kako smo to postigli – šta nijesmo – kakvi su rezultati itd.); priprema odgovora na nova tematska pitanja koja se mogu otvoriti (u grupi učenika/ca ili od strane pojedinaca).	Participatorno učenje. Interaktivno učenje. Primjena različitih iskustvenih, istraživačkih tehnika. Evaluiranje.
UKUPNO	30 - 40%	70 - 60%

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Vaspitno-obrazovne aktivnosti u predmetu građanskog vaspitanja usmjerene su na sljedeće opšte ciljeve:

- **usvajanje osnovnih znanja** o oblicima života u društvu, društvenim fenomenima i načinima na koje funkcioniše društvo u Crnoj Gori, koja će pomoći učenicima/cama da uoče kontinuitet i razviju osjećanje pripadanja društvu, osjećanje sopstvenog nacionalnog i kulturnog identiteta, ali i potrebu za stalnim *mijenjanjem i izgrađivanjem* društva, zasnovanu na sposobnostima kontinuiranog informisanja, analitičkog i kritičkog mišljenja, samostalnog traženja odgovora na društvena pitanja, donošenja odgovornih odluka i rješavanja etičkih problema;
- **podsticanje razvoja demokratskih stavova i vrijednosti** kod učenika/ca kao orijentira za formiranje pogleda na sopstveni život, živote drugih osoba, sopstvenu zajednicu i globalni svijet, kroz razvoj i potkrepljivanje socijalno osjetljivog ponašanja, zasnovanog na poznavanju i poštovanju ljudskih prava, odgovornog i autonomnog djelovanja, razumijevanju i prihvatanju drugih i drugačijih;
- **razvijanje vještina** (participatornih i intelektualnih) i ponašanja kod učenika/ca, putem iskustvenog učenja koje će im pomoći da uspješnije ovladaju ličnim i društvenim ulogama, da praktikuju svoja prava i odgovornosti u različitim društvenim grupama, kao i da steknu pozitivna iskustva o nužnosti povezivanja i saradnje među pojedincima, grupama i narodima u cilju održanja svih ljudskih zajednica;
- doprinos kontinuiranom **unapređivanju demokratske kulture na svim nivoima obrazovnog procesa i u cjelokupnoj društvenoj zajednici.**

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

U izboru sadržaja rukovodili smo se stalnom procjenom ravnoteže između ciljeva koji se žele postići, načina koji to mogu obezbijediti, razvojne faze učenika/ca i specifičnih potreba te faze, kao i realnosti – društvenog konteksta u kojemu žive naši učenici/ce.

Izborom glavnih sadržaja za nastavu građanskog vaspitanja željeli smo da ukažemo ne samo na njihov prepoznati potencijal u socijalizaciji djece i usmjeravanju na demokratski razvoj, nego i na mogućnost da se kroz nastavu, učenje i primjenu ovih znanja može dati podstrek postepenom *prevazilaženju realnih problema u društvu* (podijeljenost, netolerancija, konflikti, konfuzija identiteta – ličnih i društvenih, kulturna apatija i sl.). U realizaciji sadržaja osnovni naglasak je na identifikaciji i razumijevanju problema i praktikovanju rješenja.

4.1. PREDMETNI PROGRAM ZA VI RAZRED

A. Obavezne teme (24 časa)	B. Izborne teme (6 časova)
<ul style="list-style-type: none"> - Uvod u predmet - Porodica - Škola - Lokalna zajednica - Narod - Država 	<ul style="list-style-type: none"> - Odnosi između mladih i odraslih - Komunikacije u školi - Konflikti i nasilje među vršnjacima - Tjelesno i duševno zdravlje - Uzori i vrijednosti mladih - Osobe sa posebnim potrebama - Druge kulture - Lijepo ponašanje - bonton - Slobodno vrijeme - Mediji - Izrada učeničkog projekta

4.2. PREDMETNI PROGRAM ZA VII RAZRED

A. Obavezne teme (24 časa)	B. Izborne teme (6 časova)
<ul style="list-style-type: none"> - Autoriteti i uzori - Kulturne, etničke, generacijske i druge razlike i njihovo prožimanje - Ljudska – dječja prava, slobode, odgovornost - Demokratija, civilno društvo, građanin - Međuzavisnost i društvo budućnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Kako se sporazumijevamo i odlučujemo - Odnosi među polovima – seksualno vaspitanje - Biti ili imati - Mir, dijalog, tolerancija - Rješavanje društvenih problema - Kako steći ljubav i povjerenje - Prijateljstvo i iskrenost - Tjelesno i duševno zdravlje - Solidarnost na djelu - Kako upoznati sebe i druge - Odnos prema ljudima u nevolji - Odnos prema nasilju i terorizmu

4.1. PREDMETNI PROGRAM ZA VI RAZRED

Tema: Uvod u predmetni program “Građansko vaspitanje” (2 časa)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da: se upozna sa pojmom “građanin”, izvorom - porijeklom pojma, zna da to obrazloži; sazna o izvorima građanstva; koristi osnovne termine; analizira neke karakteristike “građanina” na njemu/njoj bliskim primjerima, u prošlosti i sadašnjosti; obrazlaže ulogu “građanina” i šta se od njega očekuje; promišlja o sebi u budućoj uloz; uvidi korist od toga, za sebe i druge pojedince; razumije internacionalnu komponentu “građanstva”; navede ulogu - ciljeve ovog predmeta; upozna pravila rada u nastavi (za učenike/ce i nastavnika/cu) i međusobna očekivanja.</p>	<p>Razvijanje pozitivne motivacije i stavova prema nastavi ovog predmeta, kao i prema ulozi građanina; identifikacija sa ulogoma “građanina”; vještine definisanja, usaglašavanja i poštovanja pravila rada u budućoj nastavi u grupi; podsticanje lične inicijative; konstruktivna komunikacija, ciljano, vremenski ograničeno govorenje, prihvatanje internacionalne komponente građanstva.</p>	<p>Grad, građanin, građanstvo, građansko vaspitanje; ciljevi predmeta; osnovna pravila rada u grupi (učestvovanje, slušanje drugog, pravo na različito mišljenje, poštovanje različitosti itd.).</p>	<p>Kratki edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce – slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, podsjećaju se prethodno naučenog i povezuju sa istim, slobodno postavljaju pitanja i asociraju na osnovne termine – kako ih oni/e razumiju, diferenciraju pojmove, koriste pojmove i termine, reprodukuju ih, diskutuju o pravilima rada u grupi, reprodukuju ih i objašnjavaju.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: književna djela (socijalne teme - , odnosi u društvu, borba za ljudska prava i sl.). Istorija: razvoj ljudskog društva od nižih ka višim oblicima zajednice, začeci građanstva. Geografija: čovjek kao prirodno, društveno i misaono biće ...</p>

Tema: Porodica (4 časa + 1 izborni čas)

1. Oblik, funkcije - uloge, obaveze, prava porodice (2 časa)
2. Komunikacije u porodici (2 časa)
3. Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: obnavlja prethodna znanja o porodici (pojam, funkcije, oblik - struktura itd.) i razlike između porodica nekada – sada; razumije i analizira promjenjivost potreba članova u porodici u različitim razvojnim fazama porodice (npr. porodica sa malom djecom, porodica sa adolescentima); prepoznaje i obrazlaže obaveze i odgovornosti svih članova porodice; upoznaje ljudska prava vezana za porodični život.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: uočava, na primjerima, razliku između demokratskog i nedemokratskog odlučivanja u porodici (ko, kako, zašto); identifikuje neravnopravnosti u porodici i pojašnjava ih; saznaje šta povezuje, a šta razdvaja članove porodice; uočava koje komunikacije (ne)podržavaju dobre porodične odnose.</p>	<p>1. Motivisanost za život u porodici; pozitivna identifikacija sa porodicom i tradicijom porodičnog života u našoj sredini; osjetljivost za druge uloge u porodici i potrebe koje iz njih proističu; preuzimanje obaveza i odgovornosti; poštovanje ljudskih prava.</p> <p>2. Podrška razvoju vještina odlučivanja, razvoj asertivnosti (zastupanja svojih potreba bez ugrožavanja potreba drugih), kritičnost prema autoritarnim porodičnim odnosima, pravičnost, socijalna osjetljivost i solidarnost, empatičnost, aktivno slušanje.</p>	<p>1. Porodica, oblici porodice, uloge, potrebe članova porodice, periodi -faze porodičnog života, obaveze – odgovornosti i prava u porodici, vrijednosti porodičnog života.</p> <p>2. Odnosi u porodici; odlučivanje u porodici - načini donošenja odluka u porodici; ravnopravnost –neravnopravnost; povezanost – nepovezanost članova porodice</p>	<p>1. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - podsjećaju se na ranije naučeno, slušaju izlaganje novih sadržaja i bilježe osnovne podatke, izvode zaključke o promjenama ("nekad i sad"), povezuju sadržaje sa sadržajima iz drugih predmeta, analiziraju primjere i uočavaju poznate i nepoznate pojmove, postavljaju pitanja, asociiraju, navode argumente i diskutuju, upotrebljavaju pojmove, diferenciraju pojmove, izvode zaključke.</p> <p>2. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce- slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, analiziraju primjere, uočavaju poznate i nepoznate pojmove i situacije, postavljaju pitanja, argumentovano vrednuju rješenja problema u primjerima, upoređuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, primjenju termine, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, asociiraju, reprodukuju i objašnjavaju osnovne pojmove.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost: književna djela (analiza porodica nekad i sad, analiza porodičnih odnosa, komunikacija u porodici, položaj djece u porodici, vrijednosti u porodici). Strani jezici: komparacija sa porodicama u drugim kulturama, načinom njihovog života, običajima i sl. Istorija: porodica u starim civilizacijama, položaj djece i mladih u njima i sl. Matematika: (porodica kao skup).</p> <p>2. Maternji jezik i književnost: književna djela (odnosi među polovima, odnosi mladi – stariji, djeca u porodici, emotivni odnosi). Istorija: položaj muškaraca, žena, djece u različitim društvima u istoriji. Strani jezici: (komparacija sa porodicama u drugim kulturama po sličnim temama kao u maternjem jeziku).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: upozna neke osnovne poremećaje - probleme u porodičnom životu (kažnjavanje, nasilje, alkoholizam, narkomanija itd.); saznaje o načinima za prevazilaženje istih; analizira primjere iz života porodica i uočava snage i slabosti porodica.</p>	<p>3. Prihvatanje realnosti, osjetljivost za položaj drugih osoba, razvoj vještina pomoći drugima i samopomoći, podrška zdravim stilovima života, pravičnost, solidarnost, inicijativnost.</p>	<p>3. Problemi u porodici, prestup, konflikt, nasilje, podrška i strpljenje, dogovor, uzajamno poštovanje, uspostavljanje i poštovanje pravila.</p>	<p>3. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe bitne sadržaje, asociiraju iz sopstvenog iskustva, postavljaju pitanja, analiziraju primjere i uočavaju poznato – nepoznato, koriste nove pojmove prilikom analize, vrednuju rješenja i slobodno govore o osjećanjima, pišu eseje o zadatim problemima, predlažu rješenja i međusobno ih testiraju, argumentovano raspravljaju.</p>	<p>3. Maternji jezik i književnost: književna djela (emocionalni odnosi u porodicama, vrste problema, rješavanje konflikata, snage i slabosti u porodici). Strani jezici: (teme kao u maternjem jeziku). Istorija: (odnosi muškarac – žena, djeca – odrasli, pojam sukoba, konflikta, načina rješavanja).</p>

Tema: Škola (8 časova + 2 izborna časa)

1. Škola – organizacija i uloga
 2. Pravila, obaveze, odgovornost
 3. Dječja prava
 4. Učešće učenika/ca u životu škole i zajednice
- Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: upozna način na koji je organizovana škola (grupe u njoj: nastavnici/ce, učenici/ce, roditelji); prepozna i objasni osnovne funkcije ovih grupa, ali i svoju ulogu, da razumije njihovu međusobnu povezanost oko zajedničkog cilja, objasni kako nastaje grupa (zajednički ciljevi, potrebe, uzrast, vrijednosti i sl.); upozna i analizira iskustva – poruke poznatih osoba u zemlji i svijetu o iskustvima školskog života: razumije ulogu obrazovanja za zdrav razvoj pojedinca i društva.</p>	<p>1. Pozitivna identifikacija sa školom, sa svojom grupom – odjeljenjem, podsticanje saradnje i solidarnosti, podrška razvoju afirmativnih vrijednosti (obrazovanje kao univerzalna vrijednost), pozitivan stav prema budućnosti, konstruktivna kritičnost (snage i slabosti škole), inicijativnost.</p>	<p>1. Grupa, organizacija - ustanova, rukovođenje, timski rad, dužnost, odgovornost, obrazovanje, uzori.</p>	<p>1.Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje i bilježe osnovne sadržaje, uočavaju razloge povezanosti između grupa – zajednički cilj, govore o sopstvenim iskustvima i stavovima prema školi; upoređuju sa saznanjima koja su stekli o drugim obrazovnim sistemima (npr. u nastavi str. jezika); postavljaju pitanja, argumentovano; diskutuju o snagama i slabostima škole; analiziraju poruke poznatih osoba i donose zaključke.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri o iskustvima školskog života u različitim istorijskim periodima, iskustva poznatih osoba, organizacija obrazovanja, dostupnost obrazovanja, vrijednosti obrazovanja). Strani jezici: (slične teme kao u maternjem jeziku, komparacija sa obrazovnim sistemima u drugim kulturama, život vršnjaka). Istorija: (stvaranje društvenih grupa), Matematika: (prikazivanje podataka, sheme, grafika).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>2. Učenik/ca treba da: se upozna sa školskim i pravilima odjeljenske zajednice, prepričava ih, izvodi zaključke o vezi između poštovanja pravila i dobrih odnosa u grupi (školi, odjeljenju), rangira pravila po važnosti i obrazlaže to; predlaže nova pravila i obrazlaže zašto; poznaje i nabroja obaveze i odgovornosti pojedinaca; izvodi zaključke o povezanosti prava i obaveza – odgovornosti.</p>	<p>2. Razvoj samokontrole, prihvatanje pravila ne kao sankcija i ograničenja, nego kao načina boljeg regulisanja međusobnih odnosa i stvaranja dobre atmosfere u grupi i organizaciji, svijest o granici “ja – drugi”, pravičnost, odgovornost, tolerancija, razumijevanje pozicije drugog, vještine timskog rada.</p>	<p>2. Pravila, dogovor, poštovanje, prekršaj, odgovornost, obaveza, pravo, učestvovanje, pregovaranje, saradnja.</p>	<p>2. Kratak uvod u problem (nastavnik/ca). Učenici/ce - čitaju pravila, vrednuju i rangiraju ih, glasaju, navode primjere koji se suprotstavljaju pravilima, predlažu rješenja i argumentuju ih, predlažu pravila koja nedostaju, debatuju “za” i “protiv”, zaključuju o vezi prava i obaveze, razlikuju pojmove pravo i odgovornost, iskušavaju se u pregovaranju, izrađuju odjeljenski portfolio o pravima i obavezama.</p>	<p>2. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri konstruktivnih međuljudskih odnosa u grupi, analiza vrijednosti u grupi, snaga grupe, kako se održava grupa, primjeri odgovornosti, dogovora, timskog rada, prijateljstva). Strani jezik: (teme kao u maternjem jeziku). Likovno vaspitanje: (kompozicija crteža, kolaž). Tehnika i informatika: (pravila ponašanja na javnim mjestima). Matematika: (prikazivanje podataka-korišćenje tabela).</p>
<p>3. Učenik/ca treba da: se upozna sa dječjim pravima; zna da ih nabroji; neka obrazloži; na primjeru identifikuje ugroženo pravo; uočava povezanost prava i osnovnih potreba djeteta (bioloških, socijalnih, psiholoških).</p>	<p>3. Razvija osjetljivost za pravednost i ugrožavanje prava, motivaciju da se zalaže i bori za svoja prava, solidarnost sa vršnjacima širom svijeta, osjetljivost i solidarnost prema drugoj djeci, inicijativnost, vrijednosti mira i tolerancije.</p>	<p>3. Dijete, potrebe djeteta, prava djeteta, (kao i osnovna terminološka pojašnjenja - punoljetstvo, zlostavljanje, zanemarivanje itd.) u cilju razumijevanja osnovnih prava djeteta.</p>	<p>3. Edukat. blokovi (nastavnik), učenici/ce: slušaju izlaganje, čitaju – ponavljaju prava po svom izboru i obrazlažu takav izbor, analiziraju slučajeve kršenja dječjih prava u sredini i širom svijeta, govore o svojim <i>osjećanjima</i> i stavovima tim povodima, postavljaju pitanja, koriste termine, izrađuju odjeljenski portfolio sa dječjim pravima, pišu eseje na zadate teme – prava.</p>	<p>3. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri ostvarivanja – kršenja dječjih prava, potreba djeteta, pismeni rad, eseji). Strani jezik: (slične teme kao u maternjem jeziku). Istorija: (položaj djece u istorijskim periodima, analiza prava djece u porodici i društvu). Likovno vaspitanje: (portret).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>4. Učenik/ca treba da: upoznaje načine učešća djece u odlučivanju, zajedno sa odraslima; uočava elemente stvarnog učešća djece u donošenju nekih odluka (podijeljene uloge odraslih i djece); predlaže i planira zajedničke aktivnosti odraslih i djece; identifikuje načine na koje dolazi do informacija u školi, porodici; upoznaje se sa vrijednostima dobrovoljnog rada.</p>	<p>4. Učenje društvenih uloga, timski rad, svijest o pravima i odgovornostima, saradnja, međugeneracijska solidarnost, samopoštovanje, vještine ubjeđivanja, motivacija za biranje i odlučivanje, nalaženje informacija.</p>	<p>4. Učešće, preduzumljivost, dobrovoljni -volonterski rad u školi i zajednici, zajedničke aktivnosti djece i odraslih, odlučivanje, izvori informacija.</p>	<p>4. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje, ponavljaju i objašnjavaju načine učešća djece – "Jestvicu učešća", koriste osnovne termine, analiziraju sopstvena iskustva učestvovanja u odjeljskoj grupi, školi, porodici i sl., upoređuju sa saznanjima iz drugih predmeta.</p>	<p>4. Tehnika i informatika: (pojam informacije i podataka). Strani jezici: (teme o učešću učenika/ca u životu škole, odnosi djece i odraslih, odnosi među vršnjacima). Maternji jezik i književnost: književna djela (analiza primjera pomaganja drugim osobama, dobrovoljnog rada, odnosa djece i odraslih, odnosa među vršnjacima).</p>

Tema: Lokalna zajednica (6 časova + 2 izborna časa)

1. Lokalna zajednica (pojam i oblici)
2. Ljudske potrebe u zajednici
3. Kako odlučujemo i biramo u zajednici

Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca ili izrada učeničkog projekta za rješavanje identifikovanog problema u zajednici)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: obnavlja pojmove opština, naselje, selo; upoznaje se sa pojmom lokalne zajednice; sakuplja osnovne podatke o svojoj zajednici (istorija, kultura, privredni razvoj, stanovništvo, priroda, običaji i sl.) i sistematizuje ih; uočava dobre strane i nedostatke u zajednici; predlaže načine unaprijeđenja života u njoj.</p>	<p>1. Pozitivna identifikacija sa zajednicom, kritičko mišljenje, orijentacija prema razvoju i očuvanju zajednice, inicijativnost, društveni aktivizam.</p>	<p>1. Lokalna zajednica, očuvanje sredine, odgovornost prema zajednici, razvoj zajednice, zajednica u budućnosti.</p>	<p>1. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce: slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, prezentiraju svoje zadatke, koriste osnovne termine, upoređuju stanje u zajednici "nekad" – "sad", uočavaju razlike, saopštavaju svoja iskustva i stavove o životu u zajednici (dobre i loše strane), rangiraju probleme djece u zajednici, argumentuju ih, predlažu neka rješenja za bolji život u zajednici, postavljaju pitanja, izrađuju grb, amblem zajednice.</p>	<p>1. Istorija: (razvoj ljudskog društva od nižih ka višim društvenim zajednicama, zajednice starih civilizacija); Geografija i biologija: (prirodni uslovi života, čovjek kao prirodno, društveno i misaono biće, zagađenje prirodne sredine – uzroci i mjere zaštite). Maternji jezik i književnost: književna djela (običaji, tradicija u zajednici). Strani jezici: (zajednice u drugim kulturama). Matematika: (mjerjenje – procjenjivanje i upoređivanje veličina). Likovno vaspitanje.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>2. Učenik/ca treba da: se informiše o različitim potrebama koje ljudi mogu da zadovolje živeći u zajednici; prepoznaje sopstvene potrebe, odgovornost zajednice prema pojedincu i grupama; uočava razloge i prednosti udruživanja u grupe; uočava sličnost – različitost ljudskih potreba; identifikuje marginalizovane pojedince - grupe.</p>	<p>2. Podsticanje grupnog identiteta, identifikacije sa zajednicom, osjetljivosti prema različitim ljudskim potrebama, solidarnosti, socijalna osjetljivost.</p>	<p>2. Odgovornost zajednice prema svojim članovima i obratno, ljudske potrebe (biološke, socijalne, psihološke itd.); razvoj potreba, zanemarenost – marginalizovanost.</p>	<p>2. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce: slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, upoznaju osnovne ljudske potrebe, uočavaju koje su potrebne slične, a koje različite, odnosno prepoznaju pojedince sa takvim potrebama, koriste osnovne termine, povezuju potrebe sa pravima, postavljaju pitanja, diskutuju o nekim etičkim problemima – npr. o zanemarenosti.</p>	<p>2. Biologija: (pojam i vrste ljudskih potreba, sličnosti i razlike među rasama). Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri ne/odgovornosti, zanemarenosti, marginalizacije, lišavanja prava). Istorija: (različite socijalne zajednice, položaj muškaraca, žena, djece).</p>
<p>3. Učenik/ca treba da: upoznaje organizaciju života u zajednici – osnovne organe zajednice, koga oni predstavljaju i zastupaju, njihove osnovne djelatnosti; kako se biraju, kako se odlučuje u zajednici; zna da nabroji osnovne organe, osnovna predstavnička tijela; predlaže promjene.</p>	<p>3. Snalaženje u hijerarhiji pojedinac – ustanova; razvoj svijesti o važnosti ustanova za pojedinca, motivisanost za biranje, odlučivanje i participaciju; kritičko mišljenje, preuzimanje odgovornosti, orijentacija na razvoj zajednice.</p>	<p>3. Organi zajednice, biranje, predstavljanje, odlučivanje u zajednici, osnovne funkcije zajednice, zajednica budućnosti.</p>	<p>3. Edukativni blokovi (nastavnik/ca); Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe, posjećuju lokalnu zajednicu, upoznaju se i razgovaraju sa njenim predstavnicima, postavljaju pitanja, iznose svoje probleme, potrebe, stavove i ideje, predlažu neka rješenja, razmišljaju o zajednici u budućnosti, pišu eseje na tu temu.</p>	<p>3. Istorija: (razvoj ljudskih zajednica, od nižih ka višim, socijalne zajednice kroz istoriju). Tehnika i informatika: (komunikacija). Strani jezici: (odnosi u zajednici). Maternji jezik i književnost: (dijalog, intervju).</p>

Napomena: Već je rečeno da je obradom svih prethodnih društvenih zajednica važno da učenik/ca postigne ne samo njihovo elementarno razumijevanje i razvije osnovne vještine, već i da sagleda svoje mjesto u svakoj od navedenih društvenih grupa (porodici, školi, lokalnoj zajednici). Zato se nameće potreba da se, i pored bojazni od zgsnutosti sadržaja, predloži da se na kraju ovog programa, makar u osnovnim crtama, učenici/ce upoznaju i sa pojmovima “naroda” i “države”, u cilju razvijanja svijesti o pripadanju i ovim zajednicama i potpunog uočavanja “vertikalnog” ustrojstva društva, počev od porodice do države, ali i sopstvenog mjesta u tom kontinuumu.

Tema: Narod (2 časa)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
1. Učenik/ca treba da: upozna i razlikuje pojam svog naroda, saznaje o osnovnim elementima kulture i kulturnog identiteta, uoči potrebu povezivanja ljudi u cilju očuvanja zajednice u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, vrijednost tolerancije i saradnje, uoči nužnost povezivanja i razmjene sa drugim narodima, razumije vertikalno ustrojstvo društva i sopstvenu poziciju u istom.	1. Pozitivna identifikacija sa svojim narodom, razvoj tolerancije prema drugom i drugačijem, osjećanje pripadanja i nacionalnog identiteta, odgovornost prema zajednici, razvoj vrijednosnog sistema i prosocijalnog ponašanja, pozitivna orijentacija prema budućnosti, samopouzdanje.	1. Narod, narodi u Crnoj Gori, međusobna povezanost naroda u njoj, nacionalni identitet, kultura, povezanost naroda i kultura u Crnoj Gori, Evropi i svijetu, tolerancija, saradnja i razmjena.	1. Edukativni blok – nastavnik/ca. Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, postavljaju pitanja, ponavljaju sadržaje, koriste pojmove, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, povezuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, objašnjavaju ustrojstvo društva, diskutuju argumentovano o svojoj odgovornosti za očuvanje zajednice - naroda i nacionalnog i kulturnog identiteta, pišu eseje.	1. Maternji jezik i književnost, geografija, istorija, strani jezici, umjetnost...

Tema: Država (2 časa + 1 izborni čas)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
1. Učenik/ca treba da: upoznaje pojam države, državljanina i državljanstva, razumije osnovnu funkciju i zadatke države i odnos pojedinac – država, važnost saradnje i povezivanja među državama, svoju ulogu u tome.	1. Pozitivna identifikacija sa svojom državom, osjećanje pripadanja i nacionalnog identiteta, odgovornost prema zajednici, razvoj vrijednosnog sistema i prosocijalnog ponašanja, pozitivna orijentacija prema budućnosti i očuvanju zajednice, inicijativnost, samopouzdanje.	1. Država, državljanstvo, državljanin.	1. Edukativni blok: nastavnik/ca. Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, postavljaju pitanja, ponavljaju sadržaje, koriste pojmove, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, povezuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, objašnjavaju funkcije i zadatke države, diskutuju argumentovano o svojoj odgovornosti za očuvanje zajednice – države, nacionalnog i kulturnog identiteta, pišu eseje.	1. Maternji jezik i književnost, geografija, istorija, strani jezici, umjetnost...

4.2. PREDMETNI PROGRAM ZA VII RAZRED

4. 2. 1. Autoriteti i uzori (4 časa + 1 izborni čas)

1. Korišćenje moći autoriteta s »pravom« i »bez prava«
2. Autoritet u životu zajednica (porodica, škola, vršnjaci, lokalna sredina, država)
3. Pedagoški autoriteti i uzori u djetinjstvu i mladosti koji povezuju ljude sa sličnim iskustvom, ukusom i ponašanjem
4. Pravo na izbor uzora, sopstvene slike, životnog stila, prijatelja

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa pojmovima autoritetima i načinima korišćenja moći, s pravom i bez prava; razumije pojmove autoriteta iz sopstvenog iskustva i te pojmove umije da objasni i koristi u svakodnevnom životu.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: upoznaje i analizira likove autoriteta u porodici, školi, društvu vršnjaka i široj zajednici i u različitim aktivnostima: rad, učenje, igra, slobodno vrijeme; nabraja, objašnjava, analizira i sintetizuje iskustva i stečena znanja; upoređuje ponašanje u različitim situacijama i suočava suprotstavljene argumente i stavove.</p>	<p>1. Uspostavljaju se odnosi i zauzima pravilan stav prema autoritetima, sa pravom i bez prava. Solidarnost sa onima koji koriste moć s pravom i protivljenje onima koji koriste moć bez prava. Umjesto podaničkog razvijati odnos uvažavanja ličnosti nezavisno od njenog socijalnog položaja i pripadnosti.</p> <p>2. Radi na razvijanju egalitarnih odnosa između nadređenih i podređenih subjekata kako ovi drugi ne bi bili u ponižavajućem položaju. Razvija odnose punog uvažavanja ličnosti u svim situacijama i životnim oblicima. Njeguje puno uvažavanje učeničkih sklonosti, mogućnosti, potreba i interesa.</p>	<p>1. Autoritet s pravom, autoritet bez prava, potreba za autoritetima, sposobnost, opažanje, kritičko mišljenje.</p> <p>2. Autoriteti i uzori: roditelji, nastavnici/ce, vršnjaci, nosioci vlasti, građani, destruktivne ličnosti.</p>	<p>1. Učenici/ce: izlažu svoja iskustva i vrše njihovu sintezu, simuliraju uloge različitih autoriteta i vode diskusiju o autoritetima, međusobno ih upoređuju; izvedene zaključke i stavove ispisuju na zajedničkom plakatu i u svojim sveskama.</p> <p>2. Učenici/ce slušaju izlaganje nastavnika/ce, pamte, tumače, objašnjavaju, sumiraju, klasifikuju i suočavaju mišljenja o različitim autoritetima i utvrđuju alternativne stavove koji se ispisuju na zajedničkom panou i u sveskama.</p>	<p>1. Maternji jezik: dijelovi literarnih i neliterarnih tekstova koji govore o autoritetima. Teme iz istorije koje govore o autoritetima i uzorima.</p> <p>2. Nastavnu jedinicu obraditi interdisciplinarno gdje će ravnopravno učestvovati nastavnik/ca maternjeg jezika i književnosti i istorije. Koristiti literalne i likovne priloge iz dječije i omladinske štampe.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: upoznaje autoritete i uzore koji svojim životom i radom vaspitno djeluju na mlade; osposobi se da uočava razliku između pravih pedagoških autoriteta i uzora koji poštuju dostojanstvo svojih vaspitanika, ponašaju se pravedno, kreativno, odgovorno i onih koji djeluju suprotno; uočava razlike i uvjerava se da uzori, ideali djeluju u grupama i zajednicama kao podsticajna i koheziona sila.</p>	<p>3. Pronalaze se niti koje povezuju ljude sa sličnim vrijednostima, idealima i ponašanjem. Mladi ovog uzrasta najlakše uspostavljaju odnose prijateljstva koji se temelje na međusobnom razumijevanju i povjerenju. Mladi se uče da razgovaraju i da u razgovoru uvažavaju jedni druge, da budu trpeljivi prema drugim osobama i da uvažavaju njihovu ličnost i različitost. Druženje kao rezultat razgovora i trpeljivosti.</p>	<p>3. Uzori, pedagoški autoritet, dostojanstvo, kreativnost, odgovornost, prijateljstvo, dijalog, trpeljivost.</p>	<p>3. Učenici/ce slušaju nastavnikovo/cino uvodno izlaganje (5-10m.), razgovaraju, diskutuju, analiziraju likove autoriteta i portretišu ih, zapisuju ključne misli i utvrđuju pojedinačne i zajedničke stavove i utvrđuju njihov redoslijed.</p>	<p>3. Individualno i kolektivno iskustvo, maternji jezik i književnost, istorija.</p>
<p>4. Učenik/ca treba da: se upozna s pravom na izbor uzora, sopstvene slike, životnog stila, prijatelja kao granicu svoje slobode i mogućnošću zloupotrebe tog prava; analizira autoritete iz djetinjstva i mladosti koji povezuju ljude sa sličnim iskustvom, sklonostima i idejama ako se silom ne nameću; shvata kulturu kao neposredni izvor novih uzora i vrijednosti; upoznaje i shvata razlike između javne slike i stvarnog života jedinke, između opravdanog i neopravdanog suprotavljanja pravilima i autoritetima.</p>	<p>4. Izgrađuje se kritičan odnos prema autoritetima, uzorima i sopstvenoj ličnosti. Uspostavljaju se međusobni odnosi koji se temelje na pravednosti, socijalnoj ravnopravnosti i razumijevanju. Pronalaze se niti koje duhovno povezuju ljude: razgovor, solidarnost, trpeljivost, empatija. Stvaraju se situacije koje uvjeravaju mlade da pomaganjem sebi pomažu i drugima, a pomaganjem drugima pomaže se sebi. Razvijati osjećanje solidarnosti i međuljudske zavisnosti. Podsticati na aktivnosti: solidarnost, dobročinstvo, pomaganje.</p>	<p>4. Sopstvena slika, životni stil, sloboda i granice, zloupotreba prava, sklonosti, empatija, ideje, kultura.</p>	<p>4. Nastavnik/ca upoznaje učenika/cu sa scenarijom za igranje uloga, podijele uloge i počinju igru. U igru se uključuju druga i treća grupa itd. Učenici/ce vode raspravu, diskutuju, ocjenjuju likove, zapisuju misli koje je većina prihvatila, prave kolaže po grupama, predstavljaju ih, vode raspravu i rangiraju.</p>	<p>Koriste se sadržaji iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, likovne kulture, muzičkog vaspitanja.</p>

4. 2. 2. Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja (6 časova + 1 izborni)

1. Kulturne, vjerske, etničke i generacijske razlike i njihovo prožimanje
2. Odnosi zasnovani na principu multikulturalnosti i interkulturalnosti
3. Kultura: skup životnih formi, stilova, uzora, vrijednosti
4. Savezništva i suprotnosti među generacijama
5. Razlike u kriterijumima generacija (starosne, vrijednosne, modne..)
6. Mlada generacija kao kulturna pojava (govor, oblačenje, muzika, sport)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa kulturnim, vjerskim, etničkim, političkim i generacijskim razlikama i na životnim primjerima se uvjerava da one nijesu sredstvo razdvajanja već povezivanja; razvija sposobnosti shvatanja razlika i uočavanja sličnog u različitom i različitog u sličnom; uvažava razlike kao vrijednosne činioce međusobnog razumijevanja i povezivanja.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa odnosima koji se temelje na principima multikulturalnosti, interkulturalnosti i pluralizmu kultura; uči da život jednih protiv drugih, jednih pored drugih treba zamjenjivati životom jednih sa drugima; razvija svijest o potrebi suživota sa razlikama i komunikaciji sa ljudima drugih kultura i civilizacija.</p>	<p>1. Njegovati spremnost na saradnju sa pripadnicima drugih kultura, vjeroispovijesti, političkih uvjerenja, vrijednosnih orijentacija i sl. Na generacijskim razlikama učiti se razumijevanju, toleranciji različitosti i uspostavljati različite vidove saradnje. Predrasude i stereotipe postepeno prevazilaziti.</p> <p>2. Razvijati osjećanje za trepeljiv odnos prema pripadnicima različitih kultura i civilizacija. Stvarati povoljnu pedagošku klimu u svim situacijama koja će omogućavati razumijevanje, druženje i višestranu radnu, zabavnu i stvaralačku aktivnost. Njegovati suživot s povjerenjem.</p>	<p>1. Kulturne, vjerske, etničke, političke i generacijske razlike. Razlike kao činioci povezivanja i razumijevanja. Predrasude i stereotipi.</p> <p>2. Multikulturalnost, interkulturalnost, pluralizam različitosti. Stvarati povoljnu pedagošku klimu u svim situacijama koja će omogućavati razumijevanje, druženje i višestranu radnu, zabavnu i stvaralačku aktivnost. Njegovati suživot s povjerenjem.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju izlaganje nastavnika/ce, a potom se organizuje radionica po scenariju <i>MRŠAVONCI I DEBELONCI (Andre Moroa)</i>; analiziraju i diskutuju o predrasudama i stereotipima kao činiocima sukobljavanja različitosti.</p> <p><i>Čitaju se odabrani literarni prilozi i sl.</i></p> <p>2. Učenici/ce: slušaju, prate i zapisuju objašnjenje pojmova multikulturalnosti, interkulturalnosti i pluralizma, a zatim se podijele u 3 grupe i analiziraju život jednih protiv drugih, jednih pored drugih i jednih sa drugima; predstavnicima grupa izvještavaju, diskutuju, formulišu zajedničke stavove i ispisuju ih na odjeljenjskom listu i u sveskama.</p>	<p>1. Navode se odgovarajući primjeri iz istorije, literature (književnosti većinskih i manjinskih naroda) i strane književnosti. Uporediti fotografije umjetničkih predmeta vizantijske, arapske i hrišćanske kulture. Likovno se predstavljaju i muzički osvježavaju razlike i sličnosti.</p> <p>2. Maternji jezik i književnost, istorija, muzička kultura.</p> <p>Geografija Nastavna tema: stanovništvo i naselja na Zemlji.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: se upozna sa osobnostima različitih kultura, životnih formi, stilova i uzoraka i shvati da mladi sve to doživljavaju na specifičan način; upoređivanjem različitih formi i stilova upozna načine prožimanja i razlikovanja kultura i formi; razvija sposobnosti opažanja, doživljavanja, razlikovanja i razumijevanje promjena u različitim kulturama.</p>	<p>3. Motivisati mlade za saradnju sa drugima u odabiranju životnih stilova i formi kulturnog komuniciranja među ljudima različitih kulturnih opredjeljenja. Pronalaziti forme saradnje pri izgrađivanju kriterijuma za procjenu pravih vrijednosti. Razvijati kriterijume i vještine za uspješan izbor kulturnih vrijednosti.</p>	<p>3. Specifičnosti kultura: prožimanja, razlike. Životne forme i stilovi. Dijalog kao vid komunikacije.</p>	<p>3. Učenici/ce: rade kolaže kojim predstavljaju različite stilove i forme; posmatraju umjetnička djela različita po formi, stilu i ukusu i o tome vode diskusiju, izvode sinteze i zapisuju ih u sveskama.</p>	<p>3. Maternji jezik i književnost, likovna i muzička kultura.</p> <p>Analizirati umjetničke slike različitih kultura.</p> <p>Muzička kultura: kako muzika odrazava različitost kultura</p> <p>Istorija - tema: Antička Grčka.</p>
<p>4. Učenik/ca treba da: upozna generacije kao biološke, istorijske i socijalne pojave; kriterijume, uloge mlade, srednje i starije generacije i činioce koje ih povezuju i razdvajaju; probleme koji se javljaju u vidu različitih devijantnih pojava, generacijska usamljenost i podređenost i sl., a koje treba rješavati zajedničkim naporima; razvija sposobnost za međugeneracijsko razumijevanje i sporazumijevanje.</p>	<p>4. Motivisati učenike/ce da o svim međugeneracijskim problemima i nesporazumima vode trpeljiv dijalog kako bi se bolje upoznali i sebe dopunjavali. Prihvatiti dijalog kao sredstvo za eliminisanje međusobne netrpeljivosti i sukobljavanja. Međugeneracijsku netrpeljivost i egoizam prevazilaziti: strpljivošću, razumijevanjem, pravičnošću, solidarnošću i spremnošću za rješavanje problema.</p>	<p>4. Generacije kao biološke, istorijske i socijalne pojave. Generacijska usamljenost i podređenost.</p>	<p>4. Učenici/ce: u grupama diskutuju o karakteristikama mlade, srednje i starije generacije, a zatim o izvještajima predstavnika grupa vode diskusiju i prave listu osnovnih osobina; ispisuju osobine formulisane na zajedničkom plakatu, diskutuju o njima i potkrepljuju ih ili negiraju primjerima iz literature, likovne i muzičke umjetnosti; utvrđuju zaključke.</p>	<p>Maternji jezik i književnost, istorija, poznavanje društva.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>5. Učenik/ca treba da: se upozna sa činjenicama da svaka generacija ima svoje pristupe sportu, različitim žanrovima umjetosti (književnost, slikarstvo, muzika, pozorište, film) vrijednostima, modi i različita viđenja - ilustrovati primjerima iz života; razvija kompetenciju za međukomunikaciju različitih viđenja, mišljenja, stavova, interesa, potreba bez obaveze njihovog prihvatanja.</p>	<p>5. Zainteresovati mlade za različite pristupe sportu, umjetnosti, vrijednostima, modi, kulturi življenja. Razvijati sklonost kompropisu, fleksibilnosti, samopouzdanju, kritičkom mišljenju. Njegovati socijalna osjećanja i svoja viđenja prezentirati na adekvatan način, saradivati i iskazivati spremnost za rješavanje svih spornih pitanja.</p>	<p>5. Različita viđenja generacija. Najpoznatiji žanrovi u umjetnosti. Viđenja, mišljenja, stavovi, interesi, potrebe. Kompromis, fleksibilnost, samopouzdanje.</p>	<p>5. Učenici/ce: saopštavaju lična iskustva, slušaju i pamte izlaganja drugih, upoređuju i sintetizuju izloženo, otkrivaju nelogičnosti pri suočavanju različitih mišljenja i izvode i zapisuju zaključke na zajedničkom panou.</p>	<p>5. Književnost, likovna i muzička kultura, istorija, poznavanje društva.</p>
<p>6. Učenik/ca treba da: shvati svoju generaciju kao kulturnu pojavu (oblačenje, muzika, zabava, slobodno vrijeme) koju prate devijantne pojave (alkoholizam, narkomanija, nasilje, ljenčarenje); razvija sposobnosti za interkulturalni i intergeneracijski dijalog i toleranciju.</p>	<p>6. Razvijanje osjećanja za dijalog između različitih viđenja mlade generacije kao kulturne pojave kada je u pitanju moda i slobodno vrijeme. Njegovanje osjećanja za lijepo i adekvatno u oblačenju, zabavi i načinu življenja. Motivisati mlade za izbor kulturnih vrijednosti po kriterijumu sopstvenog ukusa.</p>	<p>6. Mlada generacija kao kulturna pojava. Devijantne pojave: alkoholizam, nikotizam, narkomanija, siledžijstvo.</p>	<p>6. Učenici/ce: slušaju nastavnikovo/cino izlaganje, diskutuju, izlažu različita viđenja potkrijepljena primjerima, vrše klasifikaciju i izvode zajedničke zaključke i zapisuju ih u sveskama i na zajedničkom panou.</p>	<p>6. Maternji jezik i književnost, istorija, likovna kultura</p>

4. 2. 3. Ljudska - dječja prava, slobode, odgovornost (7 časova + 2 izborna)

1. Društvena pravda i pravo
2. Opšta Deklaracija o ljudskim pravima, nedjeljivost i univerzalnost čovjekovih prava
3. Ljudska prava: ideal kojemu svi teže – raskorak sa stvarnošću
4. Dječja prava – Konvencija o pravima djeteta
5. Primjena i kršenje dječjih prava u lokalnoj sredini
6. Sloboda od i sloboda za
7. Odgovornost

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upozna sa pravnim normama kao regulatorima društvenog života; razvija interes za praćenje primjene prava i sposobnost da se shvati šta se čini po pravu i na pravedan način, a šta isto po pravu, ali na nepravedan način, vještinu efikasnog zastupanja svojih i tuđih prava i da se shvati značaj pravde za razvoj pojedinca i zajednice, da se nesporazumi rješavaju na pravedan način.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: se upozna sa Deklaracijom o ljudskim pravima i pravima koja čovjeku omogućavaju da ima i da čini; razvija svijest o univerzalnosti i nedjeljivosti ljudskih prava, jer jednako važe za sve ljude nezavisno od materijalnog stanja, društvenog statusa, boje kože, nacionalnosti i vjeroispovijesti; razvija sposobnosti za kritički odnos prema kršiocima ljudskih prava i prema njima zauzima lični i grupni stav.</p>	<p>1. Razvijati osjećanje kod mladih da se međusobni odnosi temelje na sklonosti da se svi sporovi i nesporazumi rješavaju po pravdi, na pravedan način. Saosjećati sa ljudima kojima je pravda uskraćena i izraziti prema njima empatiju. Solidaritati se sa onima kojima je nepravda učinjena i pružati im višestranu pomoć.</p> <p>2. Razvijati solidarnost među društvenim grupama i pojedincima koji se istinski bore za poštovanje ljudskih prava i izraziti solidarnost prema onima koji su doživjeli neprijatnost kršenja prava – nepravdu. Pronalaziti i analizirati primjere kršenja koji ugrožavaju čovjekovo dostojanstvo i dovode ga u ponižavajući položaj.</p>	<p>1. Pravo, pravne norme, pravda. Primjena prava na pravedan i nepravedan način. Rješavanje sporova po pravdi.</p> <p>2. Deklaracija o ljudskim pravima. Univerzalnost i nedjeljivost ljudskih prava. Kršioci ljudskih prava.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju uvodno izlaganje, a potom obrazuju manje grupe i prave spisak pravila kojima bi bili/e zaštićeni/e u porodici i školi; kada se spiskovi završe čitaju ih predstavnicima grupa i dopunjuju novim predlozima; klasifikuju pravila u dvije grupe: koja se mogu primijeniti i koja se ne mogu primijeniti</p> <p>2. Učenici/ce: će po grupama upoznati i analizirati ljudska prava koja imaju univerzalan karakter i naznačiti primjere kršenja ljudskih prava; u drugom dijelu će u novinama i drugim publikacijama pronalaziti tekstove koji govore o pozitivnim i negativnim primjerima iz primjene prava.</p>	<p>Maternji jezik i književnost, poznavanje društva, istorija. » Bukvar dječjih prava« Strani jezici: razvijanje i njegovanje demokratskih vrijednosti, razvijanje odgovornosti i obaveza u okviru porodice i škole.</p> <p>2. Predmeti društveno jezičke i estetske grupe: književnost, istorija, poznavanje društva, muzika, likovno stvaralaštvo.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: shvati da su ljudska prava ideal kojemu svi streme, ali se ne ostvaruju na pravi način ni u razvijenim ni u zemljama koje se nalaze u razvoju; razvija interesovanja za ljudska prava i razvija sposobnosti koje će pomoći da se shvati suština ljudskih prava i prekršioći urazume; zna kako pomoći institucijama sistema da se izbere za poštovanja ljudskih prava.</p>	<p>3. Analizom ličnog iskustva i iskustva drugih upoznati se sa primjerima gdje se ljudska prava uvažavaju i gdje se ne poštuju. Posebno naznačiti primjere gdje ljudska prava nijesu svima priznata i gdje društvena pravda nije svima dostupna u praktičnom životu. Iskazati empatiju prema onima koji trpe ma koji vid diskriminacije.</p>	<p>3. Ljudska prava kao ideal. Ljudska prava u praksi življenja. Prekršioći ljudskih prava. Institucije sistema kao zaštitnici ljudskih prava.</p>	<p>3. Učenici/ce: dobijaju informacije na kartama sa ulogama i oni/e simuliraju pojedince i grupe koji poštuju i koji krše ljudska prava, potom se organizuje rasprava i na kraju se odlučuje da se preduzmu aktivnosti koje bi mogle biti od pomoći da se nepravde isprave.</p>	<p>3. Maternji jezik, strani jezici, istorija, lektira.</p>
<p>4. Učenik/ca treba da: se upozna sa Konvencijom o pravima djeteta i osnovnim pravima djeteta: razvoj bez diskriminacije, da ima roditelje i nacionalnost, sopstveno mišljenje i njegovo izražavanje, razvoj bez fizičkog i mentalnog nasilja (iskonišćavanje, zlostavljanje i sl.), zdravstvenu zaštitu i obrazovanje u duhu mira, tolerancije i humanog razvoja.</p>	<p>4. Neposrednim kontaktima i dijalogom promovirati dječja prava u sredinama gdje djeca žive i rade: porodica, škola, vršnjaci, ulica, selo, grad kako bi se odrasli potpunije i funkcionalnije stavili u službu poštovanja i zaštite dječjih prava u svim situacijama i na svim mjestima. Solidarno se boriti za uvažavanje dječjih prava.</p>	<p>4. Konvencija o pravima djeteta. Osnovna prava djeteta. Vidovi diskriminacije. Obrazovanje u duhu mira i tolerancije.</p>	<p>4. Učenici/ce: se upoznaju sa osnovnim pravima iz Konvencije, vodi se diskusija o mogućnostima ostvarenja i zaštite dječjih prava; pravi se spisak »povreda« dječjih prava i spisak njihove zaštite; na kraju učenici/ce prave spisak mjera i aktivnosti radi njihove zaštite.</p>	<p>4. Predmeti društveno jezičke i estetske grupe – odabrati najpogodnije teme. »Bukvar dječjih prava«</p>
<p>5. Učenik/ca treba da: sazna kako se dječja prava uvažavaju i poštuju u porodici, školi, društvu vršnjaka, lokalna sredina, šira zajednica i sve vidove diskriminacije, zlostavljanja i eksploatacije; razvija sposobnosti i vještine neposredne borbe za dječja prava svuda i uvijek, jer ona ne dolaze sama niti nam ih neko donosi na dlanu.</p>	<p>5. Izraziti osjećanje empatije i solidarnosti sa onima čija se prava ne uvažavaju i pružiti im ruku pomoći kako bi se nepravda ublažila ili potpuno ispravila. Uspostaviti prema njima altruistički aktivan odnos i simpatiju.</p>	<p>5. Vidovi uvažavanja i kršenja dječjih prava. Metode borbe za ostvarivanje dječjih prava.</p>	<p>5. Učenici/ce: dobijaju radne listove u kojima će se navesti konkretni primjeri zlostavljanja djece u porodici, školi, lokalnoj sredini; poslije čitanja opisanih primjera vodi se diskusija i predlažu aktivnosti koje bi se mogle organizovati radi rješavanja svakog konkretnog primjera.</p>	<p>5. Maternj jezik, strani jezici, istorija, likovna i muzička kultura.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>6. Učenik/ca treba da: se upozna sa dječjim i ljudskim pravima koja im garantuju zaštitu od očiglednih oblika nepravde diskriminacije pa i onih manje vidljivih: siromaštvo, glad, zdravstvena zaštita, očuvanje prirodne sredine, obrazovanja i sl; razvija sposobnosti za aktivnije uključivanje u sve vidove borbe za zaštitu ljudskih prava, za vladavinu pravde i potpuniji duhovni razvoj u sferi religije, kulture, slobode mišljenja i korišćenja slobodnog vremena.</p>	<p>6. Razvijati solidarnost kao značajan činilac za organizovanu borbu da ljudska sloboda bude zaštićena od grubih oblika nepravde i da svaka jedinka svoju slobodu može da iskaže do granice koja ne ugrožava slobodu drugih. Pozitivna identifikacija sa borcima za slobodu i pravo drugih, jer ako se borimo za slobodu drugog borimo se i za sopstvenu slobodu.</p>	<p>6. Ljudska prava kao sloboda od. Ljudska prava kao sloboda za.</p>	<p>6. Organizovaće se radionica gdje se učenici/ce upoznaju sa načinima zaštite od očiglednih oblika nepravde: diskriminacija, siromaštvo, zaštita životne sredine. U drugom dijelu će izraditi kolaž kojim će se predstaviti vidovi nepravde i u završnoj fazi učenici/ce zauzimaju stavove i planiraju aktivnosti kojima mogu doprinijeti smanjivanju onih vidova diskriminacije koji se javljaju u dotičnoj sredini.</p>	<p>6. Maternji jezik i književnost- pogodni literarni sastavi, istorija, poznavanje društva.</p>
<p>7. Učenik/ca treba da: sazna i shvati da sa svakim pravom ide i odgovornost - na primjer, onaj koji želi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava alkoholom, drogom i na druge načine, onaj ko hoće solidno obrazovanje nema pravo na zloupotrebu vremena za učenje; razvija svijest o odgovornosti kako za ono što se čini tako i za ono što se ne čini; bježanje od odgovornosti je bježanje od slobode, jer je svako odgovoran za ono što je izabrao</p>	<p>7. U periodu odrastanja ne odlučuje se samostalno i odgovornost je na odraslima, ali uporedo sa razvojem odgovornost se prenosi na jedinku. U fazi pune autonomnosti preuzima se i puna odgovornost za donesenu odluku.</p>	<p>7. Odgovornost lična i kolektivna. Bježanje od odgovornosti je bježanje od slobode. Odgovornost i sloboda izbora.</p>	<p>7. Učenici/ce: se podijele u male grupe i dobiju po nekoliko listica u istoj boji i na tim listicama ispisuju svoja prava, po jedno na svakom listiću; nastavnik/ca im onda objasni da uz svako pravo ide i odgovornost i podijeli im listiće u drugoj boji na kojima će ispisati svoje odgovornosti; na kraju učenici/ce vode raspravu i predlažu aktivnosti, koje će se koristiti u svakodnevnom životu.</p>	<p>7. Maternji jezik i književnost, strani j</p>

4. 2. 4. Demokratija, civilno društvo, građanin (4 časa + 1 izborni)

1. Demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja
2. Civilno društvo kao oblik demokratije i ostvarivanja ljudskih prava
3. Autoritarna i demokratska vlast
4. Učešće građana u vršenju i kontrolisanju vlasti

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: saznaje da je demokratija procedura koju treba poštovati, način mišljenja koji treba uvažavati; način življenja u porodici, školi, sa susjedima, u lokalnoj sredini i širjoj zajednici, na radnom mjestu u slobodnom vremenu, zadatak koji stalno treba rješavati; razvija svijest o demokratskom kritičkom odnosu prema drugima, institucijama društva i sistemu vladavine.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: razvija svijest o civilnom društvu kao populaciji građana slobodno organizovanih u raznorodne društvene asocijacije (NVO), i druge, ali koji djeluju i kao pojedinci, o građaninu kao osnovnoj pogonskoj snazi civilnog društva, aktivnom učesniku u svim društvenim zbivanjima; razvija sposobnosti za aktivno uključivanje u sva zbivanja koja doprinose razvoju civilnog društva.</p>	<p>1. Razvijati sposobnosti za razumijevanje demokratije kao procedure i procesa koji doprinose uspostavljanju humanih međuljudskih odnosa, svijest o jednakopravnosti, uvažavanju ličnosti drugoga i puno razumijevanje za njegove probleme. Uspostavljati ravnopravne odnose koji će omogućavati bolje razumijevanje među mladima u svim vidovima zajedničkog rada, rekreacije i kreacije.</p> <p>2. Njegovanje osjećanja i sklonosti za demokratsko djelovanje i identifikuju se sa demokratskim načinom življenja i djelovanja, jer doživljavaju demokratiju ne kao nešto gotovo već kao stalni zadatak koji nikada ne može biti do kraja riješen i koji svakodnevno treba na novi način rješavati i primjenjivati u praksi življenja. Stvarati navike demokratskog mišljenja, ponašanja i življenja.</p>	<p>1. Demokratija. Demokratska procedura. Demokratsko mišljenje. Demokratski načini življenja. Demokratija i razvoj.</p> <p>2. Civilno društvo. Građanin. Društvene asocijacije. NVO- nevladine organizacije. Građanin kao pogonska snaga.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju objašnjenje pojmova: procedura, demokratsko mišljenje i življenje, a potom se prelazi na grupni rad gdje će se saznanje o pojmovima probuditi i obogatiti novim sadržajima; predstavnici grupa podnose izvještaj i vodi se zajednička rasprava; na kraju prave kratke zapise o najznačajnijim pojmovima iz rasprave.</p> <p>2. Učenici/ce se podijele u grupe u kojima se vodi diskusija o pitanjima koja su naznačena na listama koje su učenici/ce dobili čim su se podijelili po grupama. Diskusija se vodi po sistemu <i>čarobni mikrofon i brejnstorming (oluja ideja)</i>. Potom će se zajednički praviti lista osnovnih vrijednosti građanskog društva što će se zapisivati na zajedničkoj listi i u sveskama učenika/ca i sve se grafički i likovno predstaviti.</p>	<p>1. Društveno jezička grupa predmeta i mizička i likovna kultura.</p> <p>Geografija Tema: Juzna Evropa, prirodne i društvene karakteristike</p> <p>2. Jezici, istorija, likovna i muzička kultura.</p> <p>Literarni i likovni radovi.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: razvija svijest i sposobnosti da se shvati razlika između autoritarne vlasti koja je iznad naroda, nekontrolisana i samovoljana i demokratske vlasti, koja je stvorena po volji naroda na demokratskim izborima, kontrolisana i smjenjiva; shvati da je autoritarna vlast iznad zakona i vrši se po volji vlastodržaca, a demokratska po zakonu i ustavu; shvati da se demokratska vlast dijeli na nezavisnu sudsku, parlamentarnu i izvršnu i da se sudska i parlamentarna vlast javlja kao zaštitnik ljudskih prava i pravde.</p>	<p>3. Osposobljavati mlade da prihvate demokratski način razmišljanja i djelovanja i napuštaju autoritarno mišljenje i ponašanje, da uoče slabe strane autoritarne i dobre strane demokratske vladavine i uspostave odnos prema nosiocima demokratske i autoritarne vlasti. Izgrađuju odnos prema onima koji poštuju ljudska prava i razvijaju kritičan odnos prema nosiocima nasilničke vlasti. Da postoje pravila i pravo koja važe za porodicu, školu, ulicu, u saobraćaju. Da se dobri međuljudski odnosi učvršćuju poštovanjem utvrđenih pravila.</p>	<p>3. Autoritarna vlast. Demokratska vlast. Izvršna vlast. Sudska vlast. Parlamentarna vlast.</p>	<p>3. Učenici/ce prate objašnjenja pojmova autoritarna, demokratska, sudska, izvršna, parlamentarna vlast i pripremaju se za igranje uloga. Odmah poslije upoznavanja scenarija i podjele uloga prelazi se na igru. Poslije igre vodi se rasprava o osjećanjima i doživljajima glumaca, a potom saslušaju i mišljenja posmatrača. Učenici/ce se angažuju na izradi odjeljenjskog portfolija.</p>	<p>3. Društveno jezička grupa predmeta: maternji jezici, strani jezici, istorija, poznavanje društva, likovna umjetnost.</p>
<p>4. Učenik/ca treba da: upozna neposredne i posredne vidove kontrole vlasti od strane građana: neposredni slobodni demokratski izbori; posredni preko svojih predstavnika u parlamentu i ombudsmanu, kritičkim stavom javnog mnjenja preko političkih partija, nevladinih organizacija i sl. Osposobljavanje mladih za upoznavanje svih vidova kontrole vlasti i učestvovanje u nekim vidovima odlučivanja.</p>	<p>4. Motivisanje mladih za učešće u društvenim asocijacijama koje se intenzivno bave pitanjima kontrole državne vlasti. Razvijanje interesovanja za biranje u odgovarajuće odbore i asocijacije mladih gdje se odlučivanje o pitanjima koja su od značaja za zajednicu kojoj se pripada. Dogovaranje o zauzimanju stava pri organizovanju zajedničkih akcija kontrole lokalne vlasti i vlasti na višim nivoima. Solidarnost u zjedničkim aktivnostima. Razvijanje sposobnosti za pravilno zastupanje potreba i interesa.</p>	<p>4. Neposredna kontrola vlasti: slobodni demokratski izbori. Posredna kontrola: parlament, društvene organizacije, javno mnjenje.</p>	<p>4. Učenici/ce slušaju predstavnika vlasti gosta na času, lice koje predstavlja lokalnu vlast. Zatim se po grupama radi šema mogućnosti kontrole vlasti od strane građana, a potom se pravi skica istraživačkog projekta koji bi se realizovao po unaprijed utvrđenom planu.</p>	<p>4. Maternji jezik, strani jezici, istorija, likovna kultura.</p>

4. 2. 5. Međuzavisnost i društvo budućnosti (3 časa + 1 izborni)

1. Međuzavisnost u mikro i makro zajednicama
2. Promjene u tehničko tehnološkom razvoju i rizici koje donose
3. Kvalitet života i devijacije koje ga prate

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: razvija svijest i osjećanje o povezanosti i međuzavisnosti živog svijeta u prirodnim i društvenim zajednicama: roditelji i djeca, stari i mladi, učenici/ce i nastavnici/ce, proizvodnja i potrošnja itd; da shvati da će za savremenog čovjeka sve manje biti važno ono što je samo po sebi vrijedno (sveto), a sve više ono što je trenutno aktuelno.</p> <p>Osposobljavanje mladih za suptilnije upoznavanje sa silama globalizacije koje se iskazuju u industrijskoj, tehnološkoj, psihološkoj, informativnoj, zdravstvenoj, obrazovnoj, pravnoj, trgovinskoj i duhovnoj sferi.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: stiče sposobnost da shvata i razumije promjene koje se dešavaju u industrijalizaciji, tehnici, automatizaciji i informatizaciji koje donose dobro čovječanstvu i povećavaju kvalitet života, ali donose i mnoge probleme: zagađivanje životne sredine, frustracije savremenog čovjeka, raskoš na jednoj i siromaštvo na drugoj strani, migracije, ratovi, prenaseljenost, nestanak tradicionalnih kultura, eksploatacija, terorizam i sl.</p>	<p>1. Međuzavisnost podrazumijeva približavanje i međusobno komuniciranje u svim situacijama i na svim mjestima, danas i ovdje kako bi se pronašle one niti koje omogućavaju uspostavljanje odnosa uzajamnog pomaganja, solidarnosti i razumijevanja.</p> <p>2. Promjene izazivaju osjećanje sigurnosti i nesigurnosti kako za pojedinca tako i za zajednicu kao cjelinu, zato je bitno da se doživi osjećanje međuzavisnosti i solidarnosti naročito u vrijeme velikih prirodnih i društvenih katastrofa koje nisu tako rijetke. Potreba za drugim postaje sve izraženija.</p>	<p>1. Međuzavisnost, mikro zajednica, makro zajednica, globalizacija.</p> <p>2. Industrijalizacija, tehnizacija, atomizacija, hemizacija, informatizacija i sl. Frustracije, zagađivanje životne sredine, raskoš, siromaštvo. Tradicionalna kultura, prenaseljenost, eksploatacija, terorizam.</p>	<p>1. Učenici/ce vode diskusiju po sistemu koncentričnih krugova, a može se postaviti i pitanje o kome učenici/ce diskutuju u parovima. Potom učenici/ce rade po sistemu <i>velike slagalice</i>. To je u stvari malo istraživanje koje se može obaviti za nekoliko minuta, a učenici/ce rezultate bilježe u sveskama. Na zajedničkom plakatu ispisuju osnovne teze i prave sintezu.</p> <p>2. Učenici/ce će uz pomoć nastavnika/ce raditi kolaž kojim će se predstaviti pojmovi: tehnizacija, automatizacija, informatizacija i sl., a potom će se organizovati rasprava o svakom kolažu posebno. Nakon toga će se naznačiti pozitivne i negativne posljedice koje će se ispisati na zajedničkom plakatu i u sveskama učenika/ca.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost, strani jezici, istorija.</p> <p>2. Maternji i strani jezici, istorija, likovno i literarno stvaralaštvo.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: razvija svijest i osjećanje o tempu promjena koje se dešavaju u svim sferama i utiču na kvalitet života pojedinca i zajednice tako da se na jednoj strani javlja bogatstvo i raskoš, a na drugoj siromaštvo i bijeda čije su posljedice: stres, droga i sve što je prati; saznaje o uzrocima za negativne pojave i traženju mogućnosti njihovog otklanjanja; shvati da se promjene prihvataju kao činoci koji poboljšavaju kvalitet života, a nus proizvodi (razna psihička obolenja, alkoholizam, drogu), lični i socijalni problemi: siromaštvo, nezaposlenost, zavisnost od roditelja podstiču na aktivnosti i pojedinca i zajednicu da se pozabave pitanjem njihovog rješavanja - šta može da uradi pojedinac, porodica, firma, lokalna zajednica, država, NVO.</p>	<p>3. Razvijati osjećanje za solidnost predstavnika različitih socijalnih grupacija i za rješavanje ličnih i zajedničkih problema: siromaštvo, nezaposlenost, zavisnost od roditelja i sl. Da se pojedinci i socijalne grupe uključe u aktivnosti koje će uspješno rješavati osnovne životne probleme ugroženih društvenih slojeva i tačno precizirati šta može da uradi pojedinac, porodica, firma, lokalna zajednica, država, NVO.</p>	<p>3. Promjene kao progres i kao kočnice razvoja. Pozitivne promjene i posljedice. Negativne promjene i posljedice. Kako sačuvati kvalitet života?</p>	<p>3. Učenici/ce vode razgovor i diskutuju o promjenama i njihovim posljedicama. Kroz radionički rad učenici/ce prezentiraju svoja iskustva, mišljenja i stavove i predlažu aktivnosti koje bi mogli koristiti u procesu učenja u školi i u vannastavnim oblicima rada.</p>	<p>3. Društveno jezička grupa predmeta: maternji i strani jezici, istorija.</p>

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Razvojni model vaspitno-obrazovnog procesa zahtijeva usmjerenost na ciljeve i na ishode obrazovanja. U nastavi ovog predmeta posebnu pažnju treba posvetiti **socijalizacijskim ciljevima**. Neke osnovne didaktičke preporuke u tom cilju su:

- naglasak u nastavi ovog predmeta je na **aktivnom učešću učenika/ca i konstruktivnim komunikacijama između učenika/ca i učenika/ca i nastavnika/ce** (pojedinačno i u grupi), na podsticanju različitih nivoa misaonih aktivnosti, ali i na uvježbavanju - prakticiranju vještina u različitim situacijama, koje također dovode do specifičnih *misaonih i emocionalnih uvida*. Mnogo manji naglasak je na "frontalnoj" nastavi; informacije koje se učenicima/cama nude i koje oni treba da razumiju (npr. kratko predavanje – edukativni blok, problemski uvod), služe kao osnova za iniciranje različitih misaonih i drugih aktivnosti kroz koje učenici/ce unapređuju znanja, ali i razvijaju postojeće ili stiču nove vještine, stavove, vrijednosti (npr. traže nove informacije od nastavnika/ce, druge izvore informacija, proizvode ideje, stiču iskustva u različitim ulogama, kritički prosuđuju, sarađuju, debatuju i sl.);
- "frontalna nastava" je uvijek kraći dio časa, a njen cilj je da ponudi osnovne informacije i da podstakne različite pristupe istom problemu – zadatku, koji se postavlja pred sve učenike/ce. Problem treba da motiviše, podstakne *različite misaone aktivnosti i doživljaje učenika/ca*, a njihova razmjena u grupi (npr. izvještavanje, prezentacije, grupna diskusija) ima za cilj novo, prošireno saznanje, koje se integriše u postojeću kognitivnu strukturu i postaje iskustvo koje je primjenljivo u drugim situacijama. Nastavnik/ca nije samo izvor informacija, već neko ko "vodi" učenike/ce kroz različite aktivnosti učenja, u dobro strukturiranoj, sigurnoj i tolerantnoj atmosferi u grupi. Učenik/ca nije pasivan primalac informacija, već neko ko učestvuje - djeluje;
- posebno je važno stvarati uslove i atmosferu na času koji podstiču učenike/ce **da postavljaju pitanja**, jedni drugima ili učenici/ce nastavniku/ci, da problematizuju, iznose dileme (kako?zašto?). Postavljanje pitanja, posebno kada ona nijesu formalna, treba razumjeti ne samo kao potrebu za dobijanjem informacija i vođenjem dijaloga, nego i kao oblik misaonih procesa koji odslikavaju postizanje dubljih uvida – sadržaj pitanja može da pokaže nastavniku/ci koliko je učenik/ca radoznao/la, u kojim pravcima se kreću njegova/njena interesovanja, posebno njegova/njena spoznaja, koliko je dubok njegov/njen uvid u određeni problem, koje su mu/joj potrebe i sl. Dakle, nastavnik/ca stalno treba da »šalje« učenicima/cama jasnu i ohrabrujuću poruku o vrijednosti postavljanja pitanja i da im ukazuje na razliku između oblika pitanja (npr. formalnih i razvojnih pitanja). Sam/a nastavnik/ca, načinom na koji postavlja pitanja, može ponuditi učenicima/cama model i podsticaj da i oni razvijaju ovu intelektualnu vještinu;
- zato je u nastavi i učenju neophodno primjenjivati participatorne tehnike, metode aktivnog učenja i nastave, interaktivnog učenja - što će učenicima/cama pomoći da razvijaju i stiču vještine kritičkog mišljenja, odgovornosti, podrške, saradnje, tolerancije.... Neke specifične tehnike koje se koriste u takvim pristupima su: rad u manjim grupama, simulacija, igranje uloga, učeničke prezentacije, studije slučajeva, esej, kontinuum vrijednosti, debate – "za i protiv", korišćenje literature i medija, učenički projekti, gost na času, rad na terenu, mali učenički projekti itd.;
- bez obzira na širok raspon metoda i tehnika u nastavi, neophodno je naglasiti da svaka posebna tema u predmetu građanskog vaspitanja zahtijeva od nastavnika/ce pažljivo razrađen *scenario* časa. To je važno zbog nekoliko razloga: jasnog definisanja cilja – ciljeva, efikasnog planiranja i kontrole vremena, obezbjeđivanja neophodnog materijala, stimulisanja aktivnosti učenika/ca, individualizovanog pristupa, neophodnih intervencija nastavnika/ce. Naravno, sve je to u funkciji stalnog praćenja *procesa* nastave, ali i *učeničkih produkata*

čime se obezbjeđuje potpunije postizanje cilja. Scenario se ne mora "slijepo" slijediti ukoliko procjena nastavnika/ce i povratne informacije od učenika/ca govore da je potrebno zadržati se na nekom koraku, dati nove instrukcije, pojasniti, produbiti i sl.;

- pored postignuća, pažnju treba posvetiti i izgradnji pozitivnog stava prema ovom predmetu. Naravno, to je – proces! On se može podsticati kako izborom sadržaja, stimulisanjem aktivnosti učenika/ca, stalnim feed back-om ili povratnom informacijom koju nastavnik/ca treba da ponudi učenicima/cama da bi bolje razumjeli/e proces i svoje rezultate u istom, evaluiranjem od strane učenika/ca, modelima konstruktivne komunikacije nastavnika/ca i učenika/ca, učenika/ca međusobno, atmosferom u školi, podrškom porodice, lokalne zajednice i šire sredine;
- važno je da učenik/ca ima stalnu povratnu informaciju o svojim rezultatima, ali i da nastavnik/ca potkrepljuje (socijalno i simbolički) reakcije, odgovore i aktivnosti koje su u funkciji učenikovog/icinog intelektualnog i socijalnog razvoja. Takođe, učenicima/cama je potrebno pomagati i da samostalno procjenjuju svoja postignuća;
- posebno se naglašava značaj afirmacije ideja građanskog vaspitanja u nastavi i učenju ostalih predmeta (učešću i podršci svih subjekata u školi), ali i kao stila života u porodici, školi, vršnjačkim grupama, lokalnoj zajednici. Časovi odjeljske zajednice mogu biti dodatni "resurs" - pristup sadržajima i problemima koji se rješavaju u odjeljskim zajednicama postaje još jedno mjesto u školi gdje je moguće praktikovati sposobnosti i vještine koje se afirmišu u nastavi građanskog vaspitanja;
- u skladu sa osnovnim ciljevima ovog predmeta, u procjeni postignuća učenika/ca potrebno je odrediti realan balans između procjene formalnih znanja i mnogo složenije i za pomenute ciljeve važnije - procjene nivoa razvoja sposobnosti i vještina (npr. inicijativnosti, kritičkog mišljenja, timskog rada, saradnje, komunikacija, poštovanja pravila, tolerancije, odgovornosti - lične i prema grupi itd.). *Postizanje socijalizacijskih ciljeva se ne može mjeriti na isti način kao i nivo formalnih znanja, ali je u tome naglašena potreba za priličnom osjetljivošću nastavnika/ce prema svim procesima i događanjima, kako na nivou odjeljenja, tako i na nivou pojedinca. Obučena i "osjetljiva" nastavnik/ca moći će da procijeni koliko je učenik/ca napredovao/la npr. u saradnji sa grupom ili poštovanju pravila, a važan podsticaj u tome pružiće i reakcija grupe na svakog svog pojedinca;*
- predložene metode učenja i nastave su zahtjevne, kao i ciljevi, ali i izazovne, kako za nastavnika/cu, tako i za učenike/ce. One podstiču konstruktivnu atmosferu za učenje, ali i složene (intelektualne, emocionalne, socijalne) procese u grupi učenika/ca kojima je cilj elaboracija i transfer znanja i vještina. Da bi nastavnik/ca mogao/la da podstakne, prati, strukturira i rezimira ove procese nije dovoljan samo jedan školski čas. Preporuka je da se nastava odvija u *blok časovima* (2 x 45 minuta), sedmično ili svake druge sedmice. Ovo potonje bi učenicima/cama omogućilo da imaju dovoljno vremena da se, pojedinačno ili u grupama, pripreme za sljedeće sadržaje koji se zasnivaju na njihovom aktivnom učešću u nastavi (npr. da potraže, sakupe informacije, urade samostalni ili grupni rad, domaći zadatak i sl.);
- uprkos zahtjevnosti ciljeva, neophodno je napomenuti da su oni međusobno jako ispreplijetani, da se stalno dopunjuju, nadograđuju. Na primjer, razvoj sposobnosti za saradnju, timski rad, kritičko mišljenje – nijesu pojedinačni ili strogo "lokalizovani" ciljevi za jednu temu; to su ciljevi koji su *permanentni* i koji se, realizacijom svake nove teme, podstiču i podižu na viši nivo funkcionalnosti;
- preporučuje se da nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, izlaže različite materijale koje učenici/ce sakupljaju ili "proizvode" na vidnom mjestu u učionici. To pomaže ne samo da se lakše sistematizuje gradivo, već ima i motivaciono dejstvo na učenika/cu.

6. STANDARDI ZNANJA – VI I VII RAZRED

6.0. Uvod u predmet

Učenik/ca umije:

- da nabroji osnovne pojmove građanskog vaspitanja,
- da obrazloži porijeklo pojmova,
- da navede ciljeve predmeta,
- da navede i obrazloži pravila rada,
- da pravilno koristi termine.

6.1. Porodica

Učenik/ca umije:

- da opiše oblik, funkcije porodice,
- da navede periode, faze porodičnog života,
- da navede i prepriča osnovna prava i obaveze članova porodice,
- da navede zajedničke potrebe porodice,
- da nabroji neke osnovne poremećaje porodičnog života,
- da uoči razliku između ravnopravnosti i neravnopravnosti u porodici,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.2. Škola

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne termine,
- da opiše organizaciju – ustrojstvo škole,
- navede različite grupe i funkcije grupa u školi,
- da obrazloži kako nastaje grupa,
- da nabroji prava i obaveze učenika/ca u školi,
- da obrazloži neka od njih,
- da nabroji i obrazloži neka dječja prava,
- da identifikuje, na primjerima, ugrožena prava,
- da navede ustanove vezane za školu,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.3. Lokalna zajednica

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne termine,
- da nabroji različite zajednice, grupe u lokalnoj zajednici,
- da nabroji i obrazloži osnovne ljudske potrebe,
- da prepozna zanemarene potrebe – pojedince ili grupe,
- da navede osnovne zadatke – funkcije lokalne zajednice,
- da objasni zašto škola treba zajednici i obratno,
- da nabroji ustanove u lokalnoj zajednici koje su povezane sa školom,
- da navede osnovna prava i odgovornosti građana, obrazloži neke,
- da uoči, na novim primjerima, ugrožena prava,
- da obrazloži važnost biranja,
- da odredi i obrazloži svoju odgovornost prema lokalnoj zajednici,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.4. Narod

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne pojmove,
- da obrazloži važnost očuvanja i povezivanja zajednice,
- da objasni svoju odgovornost za očuvanje nacionalnog identiteta,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.5. Država

Učenik/ca umije da:

- objasni osnovne pojmove,
- da obrazloži svoju odgovornost prema očuvanju države,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.6. Autoriteti i uzori

Učenik/ca umije da:

- objasni pojam autoriteta s pravom i bez prava,
- navede primjere autoriteta s pravom i bez njega,
- objasni žive primjere autoriteta iz neposrednog okruženja,
- opiše autoritete u porodici, školi, lokalnoj zajednici i šire,
- predstavi autoritete koji svojim životom i djelovanjem zaslužuju uvažavanje,
- objasni zašto mladi više biraju autoritete i uzore iz svijeta zabave, sporta, muzike nego iz nauke, umjetnosti, obrazovanja,
- opiše vrijednosti autoriteta radi kojih su ih izabrali kao uzore,
- naznači zašto su privrženi određenim autoritetima-uzorima do mjere da im služe za formiranje sopstvene slike o sebi,
- predstavi ličnosti koje su im služile i koje im služe za ugledanje,
- objasni zašto mladi biraju negativne junake za svoje uzore,
- objasni ulogu autoriteta i uzora i načine na kojima im se suprotstavljaju.

6.7. Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja

Učenik/ca umije da:

- naznači razlike između kultura, vjera i etnosa,
- objasni zašto su razlike sredstva povezivanja, a ne razdvajanja ljudi,
- objasni razliku između života: jedni protiv drugih, jedni pored drugih i jedni s drugima,
- navede primjere koji pokazuju da je svaka kultura zbir različitih formi, stilova, uzoraka i odnos mladih prema njima,
- objasni zašto se kriterijumi različitih generacija: mladi, odrasli, stari značajno međusobno razlikuju,
- objasni generacijsku podvojenost i puteve zbližavanja i povezivanja,
- procijeni zašto svaka generacija ima sopstvene pristupe sportu, kulturi, načinu življenja,
- objasni različita viđenja i ilustruje ih živim primjerima iz života,
- naznači radi čega više voli stilove življenja svoje generacije nego starijih generacija,
- objasni zašto se mladi odaju negativnim sklonostima: alkoholizam, pušenje, nerad, narkomanija, siledžijstvo i sl.

6.8. Ljudska – dječja prava, slobode, odgovornost

Učenik/ca umije da:

- naznači norme koje regulišu društveni život u užim i širim zajednicama,
- objasni šta znači primjena normi na pravedan i nepravedan način,
- naznači značaj Deklaracije o ljudskim pravima i njenu univerzalnost,
- navede eklatantne primjere kršenja ljudskih prava u lokalnoj sredini i šire,
- objasni nedjeljivost ljudskih prava i njihovo jednako važenje za sve,
- objasni zašto su ljudska prava još uvijek više ideal nego stvarnost,
- objasni značaj Konvencije o dječjim pravima,

- navede najznačajnija dječja prava i mogućnosti njihovog ostvarenja,
- konkretnim primjerima ilustruje kako se dječja prava uvažavaju u porodici, školi i lokalnoj sredini,
- naznači vidove dječje diskriminacije i njihove nosioce,
- naznači kako ljudska prava mogu postati štiti od osnovnih oblika nepravde: nasilje, zlostavljanje, eksploatacija i manje vidljivih: siromaštva, gladi, zdravstvene zaštite, obrazovanja,
- objasni da svako ima pravo na aktivnosti potpunijeg razvoja u socijalnoj, zdravstvenoj i obrazovnoj sferi,
- naznači zašto uz prava ide i odgovornost kako za ono što se radi, tako i za ono što se ne radi,
- objasni i ilustruje konkretnim primjerima da onaj koji koristi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava: alkoholom, drogom i na druge načine.

6.9. Demokratija, civilno društvo, građanin

Učenik/ca umije da:

- objasni demokratiju kao proceduru, način mišljenja i postupanja, način življenja,
- demokratija se ogleda u odnosu prema sebi i drugima: roditeljima, vršnjacima, komšijama, na radnom mjestu, u slobodnom vremenu,
- naznači da civilno društvo čine slobodni građani okupljeni u različite asocijacije (NVO) koji se aktivno uključuju u rješavanje ličnih i društvenih problema,
- objasni kako je građanin osnovna pogonska snaga civilnog društva kao aktivni učesnik, a ne kao pasivni posmatrač,
- uoči i objasni razliku između autoritarne (samovoljne i nekontrolisane) i demokratski izabrane po volji naroda,
- naznači osnovne odrednice vlasti koja se ostvaruje po volji vlastodržaca i one koja se vrši po ustavu i zakonu,
- objasni osnovne atribute vlasti koja je iznad zakona i one koja vlada po zakonu, koja se pokorava zakonima,
- naznači koji su posredni i neposredni vidovi kontrole vlasti i nabroji njihove nosioce,
- objasni koji su to vidovi odlučivanja u kojima on/a može učestvovati i koji su od značaja za razvoj demokratije.

6.10. Međuzavisnost i društvo budućnosti

Učenik/ca umije da:

- objasni globalizaciju u industrijskoj, informativnoj, socijalnoj, trgovinskoj, zdravstvenoj, obrazovnoj i kulturnoj sferi koje čine opštu međuzavisnost,
- naznači naš obrazovni sistem kao dio međunarodnog sistema i koji se nalazi u zavisnom položaju,
- objasni da promjene koje se dešavaju u svim razvojnim sferama povećavaju kvalitet života, ali i donose mnogobrojne probleme: загаđivanje prirodne i društvene sredine, frustracije savremenog čovjeka, raskoš na jednoj, siromaštvo na drugoj strani, droga, opasne bolesti i sl.,
- naznači kako se pojedinac i zajednica mogu sačuvati od negativnosti koje donosi razvoj,
- objasni značaj razvoja ljudske svijesti kao činioca uvažavanja demokratskih i etičkih normi,
- naznači šta može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline.

7. ISPITNI KATALOG VI I VII RAZRED

Napomena: * - minimalni nivo, ** - srednji nivo, *** - zahtijevni nivo

Uvod u predmet

Učenik/ca umije da:

- * nabroji osnovne pojmove građanskog vaspitanja,
- ** objasni porijeklo pojma »građanin«, »građanstvo«,
- *** objasni proces nastanka gradova u starim civilizacijama,
- * obrazloži pojam »građanin«,
- ** obrazloži očekivana ponašanja od »građanina«,
- * navede ciljeve predmeta građanskog vaspitanja,
- * navede pravila timskog rada,
- ** obrazloži pravila timskog rada,
- *** prepoznaje, ukazuje na situacije u kojima se poštuju ili narušavaju pravila rada,
- * pravilno koristi termine,
- *** da obrazloži zašto je »građanstvo« univerzalni fenomen (internacionalna komponenta).

Porodica

Učenik/ca umije da:

- * definiše pojam i funkciju porodice,
- * navede oblike i strukture porodice,
- *** obrazlaže razvoj porodice kroz istoriju,
- *** analizira promjenljivost potreba članova u porodici u različitim fazama,
- * nabraja prava i obaveze članova porodice,
- *** analizira kvalitet porodičnih odnosa,
- ** identifikuje neravnopravnosti u porodici,
- ** obrazlaže svoju odgovornost za kvalitet odnosa u porodici,
- * navede osnovne poremećaje u porodičnom životu,
- ** analizira neke slučajeve poremećenih porodičnih odnosa – uočava odlike,
- * navede konstruktivne odnose u porodici,
- ** analizira neke slučajeve konstruktivnih odnosa u porodici – uočava odlike.

Škola

Učenik/ca umije da:

- * opiše način organizacije – ustrojstvo škole,
- ** navede različite grupe i funkcije grupa u školi,
- * navede prava i obaveze učenika/ca u školi,
- ** obrazloži prava i obaveze učenika/ca u školi,
- ** navede dječja prava iz Konvencije o pravima djeteta,
- ** obrazloži neka dječja prava,
- *** objasni ulogu obrazovanja za razvoj ličnosti,
- * obrazlaže pravila rada u odjeljenskoj zajednici i njihovu funkciju,
- *** razlikuje situacije poštovanja - kršenja prava učenika/ca,
- ** obrazlaže značaj učešća učenika/ca u donošenju odluka (u odjeljenju, školi, grupama učenika/ca),
- ** analizira poruke poznatih ljudi o njihovom iskustvu školskog života,
- ** prepoznaje primjere dobre komunikacije i saradnje u odjeljenju,
- ** prepoznaje primjere konfliktne komunikacije u odjeljenju,
- *** razlikuje pojmove »pravedno« - »nepravdno«.

Lokalna zajednica

Učenik/ca umije da:

- * obrazloži pojmove selo, naselje, opština, lokalna zajednica,
- ** obrazlaže osnovne istorijske, kulturne, prirodne i dr. karaktersitike svog mjesta,
- * navede osnovne zadatke – funkcije lokalne zajednice prema građanima,
- * navede osnovne obaveze građana prema lokalnoj zajednici,
- ** obrazlaže osnovne potrebe pojedinca i grupe ljudi koji žive u zajednici,
- ** prepoznaje marginalizovane pojedince i grupe,
- *** analizira neki slučaj ugroženosti građanskih prava u lokalnoj zajednici,
- ** obrazloži značaj povezanosti škole i lokalne zajednice,
- * navede neke ustanove sa kojima škola često saraduje,
- ** navede organe upravljanja u lokalnoj zajednici,
- *** obrazloži načine izbora građana za organe upravljanja u opštini,
- *** uoči i analizira neke probleme u životu lokalne zajednice,
- *** predlaže i obrazlaže moguća rješenja problema u životu lokalne zajednice.

Narod

Učenik/ca umije da:

- * definiše osnovne pojmove,
- * navede narode u Crnoj Gori, nacionalne i etničke grupe,
- ** navede prava i obaveze pojedinca – sebe, prema svom i drugim narodima, nacionalnim i etničkim grupama,
- ** navede osnovne elemente koji određuju nacionalni, kulturni identitet,
- ** obrazlaže svoju odgovornost prema čuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta svog i drugih naroda,
- *** uočava i analizira međusobnu povezanost naroda u Crnoj Gori,
- *** analizira istorijske i aktuelne primjere saradnje, poštovanja i suživota među narodima, nacionalnim i etničkim grupama u Crnoj Gori,
- *** analizira istorijske i aktuelne primjere povezivanja naroda i kultura u Crnoj Gori sa drugim zemljama,
- *** obrazlaže uslove i univerzalne vrijednosti koje podstiču povezivanje i održanje naroda i zajednice naroda, na globalnom nivou.

Država

Učenik/ca umije da:

- * definiše osnovne pojmove (država, državljanin, državljanstvo),
- ** obrazloži osnovne funkcije i zadatke države,
- ** pojasni odnos pojedinac – država,
- ** navede prava i obaveze pojedinca prema državi i obrnuto,
- *** analizira potrebu nastajanja prvih država kroz istoriju.

Autoriteti i uzori

Učenik/ca umije da:

- * navede pojam autoriteta sa pravom i bez prava,
- * razlikuje primjere autoriteta sa pravom i bez prava,
- ** objasni žive primjere autoriteta iz neposrednog okruženja,
- *** obrazloži primjere autoriteta u porodici, školi, lokalnoj zajednici i šire,
- ** predstavi autoritete koji svojim životom i djelovanjem zaslužuju uvažavanja,
- ** objasni zašto mladi više biraju autoritete i uzore iz svijeta zabave, sporta, muzike, nego iz nauke, umjetnosti, obrazovanja,
- * nabroji autoritete koje je izabrao/la kao uzore,
- ** objasni zašto je privržen/a određenim autoritetima, uzorima, kao kopija sopstvene slike,
- * predstavi ličnosti koje su mu/joj služile i koje mu/joj služe kao uzori,
- * objasni zašto mladi biraju negativne junake kao uzore,
- ** obrazloži ulogu autoriteta i uzora i načine na koje se suprodstavlja istima.

Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja

Učenik/ca umije da:

- * naznači razlike između kultura, vjera i etnosa,
- ** objasni zašto razlike treba da povezuju, a ne razdvajaju ljude,
- *** obrazloži razliku između života: jednih protiv drugih, jednih pored drugih i jednih sa drugima,
- ** navede primjere koji pokazuju da je svaka kultura zbir različitih formi, stilova, uzoraka,
- ** objasni kriterijume različitih generacija,
- * navede primjere generacijske podvojenosti i puteve zbližavanja i povezivanja,
- ** procijeni zašto svaka generacija ima sopstvene pristupe sportu, kulturi, načinu življenja,
- * saopšti različita viđenja i ilustruje ih živim primjerima iz života,
- * naznači zbog čega više voli stilove življenja svoje generacije nego starije generacije,
- ** objasni zašto se mladi odaju negativnim sklonostima (alkoholu, pušenju, neradu, narkomaniji, siledžijstvu).

Ljudska – dječja prava, sloboda, odgovornost

Učenik/ca umije da:

- * naznači norme koje regulišu društveni život u užim i širim zajednicama,
- * kaže šta znači primjena normi na pravedan i nepravedan način,
- ** naznači značaj Deklaracije o ljudskim pravima i njenu univerzalnost,
- * navede ekletatantne primjere kršenja ljudskih prava u lokalnoj sredini i šire,
- ** objasni nedjeljivost ljudskih prava i njihovo važenje za sve,
- *** obrazloži zašto su ljudska prava još uvijek više ideal nego stvarnost,
- ** objasni značaj Konvencije o dječjim pravima,
- ** navede najznačajnija dječja prava i mogućnosti njihovog ostvarenja,
- * kaže kako se dječja prava uvažavaju u porodici, školi i lokalnoj zajednici,
- ** naznači vidove diskriminacije djece i njihove nosioce,
- * naznači kako ljudska prava mogu postati štit od osnovnih oblika nepravde,
- * navede oblike zlostavljanja, eksploatacije: siromaštvo, glad, liječenje, obrazovanje,
- ** objasni da svako ima pravo razvoja u socijalnoj, zdravstvenoj i obrazovnoj sferi,
- ** naznači zašto uz prava ide i odgovornost,
- *** obrazlaže na konkretnim primjerima zašto uz pravo ide odgovornost.

Demokratija, civilno društvo, građanin

Učenik/ca umije da:

- ** obrazlaže demokratiju kao proceduru, način mišljenja, postupanja, način života,
- * naznači da se demokratija ogleda u odnosu prema sebi i drugima,
- ** objasni da civilno društvo čine slobodni građani okupljeni u različite asocijacije (NVO),
- ** prepozna građanina kao osnovnu pogonsku snagu civilnog društva,
- *** uoči i obrazloži razliku između autoritarne i demokratski izabrane vlasti,
- ** naznači osnovne odrednice autoritarne i demokratske vlasti,
- ** definiše atribute autoritarne i demokratske vlasti,
- ** naznači koji su posredni i neposredni vidovi kontrole vlasti i nabroji njihove nosioce,
- *** objasni vidove odlučivanja u kojima može učestvovati, na različitim nivoima.

Međuzavisnost i društvo budućnosti

Učenik/ca umije da:

- ** objasni globalizaciju u svim sferama društvenog života,
- ** definiše naš obrazovni sistem kao dio međunarodnog sistema,
- ** obrazloži promjene kao neminovnost vremena i uzajamnu povezanost,
- *** objasni uticaj promjena na kvalitet života, ali i na probleme koje sobom donose,
- ** naznači šta znači raskoš na jednoj, a siromaštvo na drugoj strani,
- ** naznači kako se pojedinac i zajednica mogu sačuvati od negativnosti koje donosi razvoj,
- *** objasni značaj razvoja ljudske svijeti kao činioca demokratskih i etičkih normi,
- ** naznači šta može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana, na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline.

8. NAČINI PROVJERAVANJA ZNANJA I OCJENJIVANJA

Provjeravanje, evaluacija i ocjenjivanje predstavljaju jedinstveni sistem u kojem je provjeravanje trajni proces koji čini osnovu evaluacije i ocjenjivanja. Provjeravanjem se stiče uvid u ovladavanje znanjima, vještinama i navikama, prikuplja dokumentacija i obavljaju mjerenja kako bi se došlo do objektivne i pravične ocjene. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenljivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije. Da bi se izbjegla subjektivnost u ocjenjivanju, uz usmeno i pismeno provjeravanje, koriste se i testovi.

Razumijevanje prirode i sadržaja predmeta građanskog vaspitanja upućuju na zaključak da je njegov cilj ne samo učenje, već unaprijeđivanje učenja, u najširem značenju pojma "učenje". U tom smislu, opravdano je govoriti o dva nivoa evaluiranja: formativnom (evaluacija *procesa* nastave, kroz povratne informacije koje nastavnik/ca dobija od učenika/ca) i sumativnom (evaluacija "produkata", odnosno *rezultata* učenja, kroz različite oblike u kojima se rezultati mogu definisati i manifestovati). U nastavi ovog predmeta neophodno je, mnogo češće nego u tradicionalnoj nastavi, upoznavati učenika/cu sa rezultatima, dopustiti mu/joj da i sam/a, kada je potrebno, pokuša da evaluiira i procijeni svoj rad.

U skladu sa tim, opravdano je razmišljati i o mogućnostima samoevaluacije učenika/ce, odnosno o načinima na koje oni/e sami/e mogu procjenjivati svoja postignuća, što je i u funkciji važnih socijalizacijskih ciljeva (učesće u odlučivanju, kritičnost, odgovornost i sl.).

Pažljivi izbor i planiranje metoda, oblika i tehnika rada treba da omogući *svakom* učeniku i *svakoj* učenici da iskaže sposobnosti, vještine, stavove, oblikuje vrijednosti, procjenjuje dostignuća. Dakle, nastavnik/ca procjenjuje ne samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učesća, spremnost na saradnju, redovnost pohađanja, snalaženje u grupnom izvršavanju zadataka, rezultate grupnog rada i sl.

Zato je predviđeno je da se postignuća učenika/ca u predmetu građanskog vaspitanja izražavaju na dva načina: numeričkom ocjenom, uz opisno - standardizovano obrazloženje ocjene - koje je mnogo analitičnije jer pruža dublji uvid u različite nivoe i vrste postignuća, a takođe i bolju mogućnost komparacije učenika/ce kao pojedinca sa njegovom/njenom referentnom grupom (bolje sagledavanje individualnih razlika, snaga i nedostataka, ali i mogućnosti za postepeno prevladavanje ovih drugih).

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

9.1. Materijalni uslovi

Materijalna sredstva neophodna su za: obuku nastavnika/ca, opremanje radnog prostora - učionice, štampanje priručnika i udžbenika, nabavku literature, biblioteke i medijateke, tehničko-tehnoloških sredstava...

9.2. Standardi i normativi

Prije definisanja standarda i normativa od strane Ministarstva i nadležnog Savjeta, ukazujemo na važnost sljedećih činilaca u njihovom definisanju:

- osposobljenost, stručnost i motivacija nastavnika/ca za realizaciju postavljenih ciljeva,

- planirana i kontinuirana obuka (kroz module) nastavnika/ca koji izvode nastavu, ostalih nastavnika/ca i uprave škole,
- ukupan nastavni proces i život u školi trebalo bi da afirmiše primjenu ideja i principa građanskog vaspitanja (otvorenost škole prema zajednici, stvarna kontinuirana participacija učenika/ca, efikasnija saradnja sa porodicom, podjela odgovornosti i sl.),
- opremanje učionica u skladu sa zahtjevima radioničarskog načina rada,
- tehničko-tehnološko opremanje radnog prostora i škole,
- fleksibilnost u kreiranju rasporeda časova (blok-časovi)...

9.3. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Literatura o građanskom vaspitanju i demokratskom građanstvu je veoma obimna i raznovrsna. Jedan dio literature dostupan je na maternjem, a mnogo više na stranim jezicima i u različitim izvorima (udžbenici, priručnici, Internet, video-materijali i sl.).

Neophodno je pažljivo selekcionisati i ciljevima ovog predmeta prilagoditi makar okvirnu, bazičnu literaturu za svaki pojedinačni sadržaj ili cjelinu u predmetu građanskog vaspitanja.

Takođe, neophodno je, nakon detaljne analize i prihvatanja programa građanskog vaspitanja, pristupiti izradi domaćih udžbenika i priručnika, po odgovarajućim standardima.

Iskustvo u desetogodišnjoj realizaciji projekata koji su se bavili građanskim obrazovanjem i vaspitanjem u Crnoj Gori, upućuje samo na **neke osnovne**, ali ni u kom slučaju i konačne, izvore:

- Ivić, I. i sar.: **AKTIVNO UČENJE**, Priručnik za primjenu metoda aktivne nastave, Beograd, 2001.
- Grupa autora: **VASPITANJE ZA TOLERANCIJU, MIR I HUMANI RAZVOJ**, Podgorica, 1997.
- Grupa autora: **UVOD U GRAĐANSKO OBRAZOVANJE**, Podgorica, 2002.
- Grupa autora: **ŠKOLA JE ODLUČILA DA ŽIVI**, Podgorica, 2002.
- Grupa MOST: **PAMETNIJI NE POPUŠTA**, Vodič kroz sukobe do sporazuma, Beograd, 1998.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: **UČINIOCA DOBRE VOLJE**, Beograd, 1995.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: **IGROM DO SPOZNAJE**, Beograd, 1995
- Fountain, S.: **OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ**, UNICEF
- **KONVENCIJA O DJEČJIM PRAVIMA**
- **UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA**
- Center for Civic Education: **MI, NAROD...**, Projekat "Građanin", Priručnici za nastavnike i učenike/ce, Podgorica 2002.
- Libert, A.: **Filosofija nastave**, 1935.
- Dokumenta, priručnici, udžbenici i preporuke Savjeta Evrope (Savjet za kulturnu saradnju – CCDCC) o obrazovanju za demokratsko građanstvo.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA/CA

Budući da se program građanskog vaspitanja po prvi put uvodi u osnovu obrazovanje, sada ne postoje kadrovi koji su ciljano obrazovani za nastavu istog. Predlažemo dva načina selekcije budućih nastavnika/ca ovog predmeta:

1. Predmet mogu da predaju nastavnici/e koji/e, pored ispunjenja zakonskih uslova, ispunjavaju i sljedeće:

- imaju diplomu jednog od studijskih smjerova u četvorogodišnjem trajanju: sociologija, istorija, filozofija, politikologija, maternji jezik, geografija;
- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje jednog modula, odnosno onog koji će se odrediti specifično, za svaki studijski smjer;
- najmanje jednogodišnje iskustvo rada u realizaciji projekata iz oblasti građanskog obrazovanja.

2. Predmet mogu da predaju nastavnici/e ili stručni/e saradnici/e koji/e, pored ispunjenja zakonskih uslova, ispunjavaju i sljedeće:

- imaju diplomu jednog od studijskih smjerova u četvorogodišnjem trajanju: psihologija, pedagogija, andragogija, umjetnost ...;
- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje 2 modula koja će se odrediti specifično, za svaki studijski smjer;
- najmanje jednogodišnje iskustvo rada u realizaciji projekata iz oblasti građanskog obrazovanja.

Obavezni modul za obje grupe nastavnika/ca i stručnih saradnika/ca je "Specijalna didaktička znanja".

predmetni program

ISTORIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA**ISTORIJA****NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA****ISTORIJA****2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA****a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa**

Istorija je u osnovnoj školi opšteobrazovni predmet, koji zajedno sa maternjim jezikom i geografijom pripada grupi nacionalnih disciplina. Istorija se u osnovnoj školi izučava od VI do IX razreda. Kao nastavni predmet, istorija podrazumijeva odabranu količinu istorijskog znanja prilagođenu uzrastu učenika/ca i njihovim razvojnim sposobnostima.

U domenu obrazovanja, istorija svojim sadržajima omogućava učenicima/cama da se upoznaju sa svim značajnijim društvenim procesima i događajima koji su uticali na razvitak civilizacije, čime direktno doprinosi razvoju njihove opšte kulture. Time se ostvaruje ne samo usvajanje osnovnih pojmova vezanih za prošlost ljudskog društva, već i omogućava lakše razumijevanje savremenih procesa i događaja.

U vaspitnom procesu istorija ima primaran značaj u formiranju nacionalnog identiteta i razvoja ličnosti. Čitanje istorijskih tekstova praćeno je intenzivnim emocijama koje utiču na formiranje sentimentata – patriotizma, osjećanja časti, lojalnosti i nacionalne svijesti. Osim toga, istorija takođe doprinosi i razbijanju određenih predrasuda prema pojedinim narodima, rasama i vjerskim grupama, što je preduslov za konstituisanje društava zasnovanih na demokratskim principima.

b) Broj časova po godinama obrazovanja

Razred	Osnovna
VI	54 (45+6+3)
VII	54 (45+6+3)
VIII	72 (60+8+4)
IX	64 (54+6+4)
Ukupno	244 (204+26+14)

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Pored usvajanja shvatanja o razvitku ljudskog društva do kojih je istorijska nauka došla koristeći se naučnim metodama, nastava istorije ima za cilj da:

- učenik/ca usvoji osnovna znanja o istoriji kao nauci i nastavnom predmetu,
- učenik/ca razvije sposobnost razumijevanja istorijskog vremena, prostora i upotrebe istorijske literature i terminologije,
- se učenik/ca upozna sa svim vrstama istorijskih izvora i da ukaže na neophodnost kritičkog prilaza informacijama koje su u njima sadržane,
- se učenik/ca upozna sa značajnijim događajima, procesima i ličnostima političke, ekonomske i kulturne istorije, koje su obilježile određene istorijske epohe,
- se afirmiše sadržaj iz nacionalne istorije kojim se kod učenika/ce ostvaruje razvoj nacionalnog identiteta i svijesti o pripadnosti državnoj zajednici,
- učenik/ca razvije sposobnost kritičkog i istorijskog mišljenja i logičkog zaključivanja,
- učenik/ca nauči da afirmiše argumentovan dijalog,
- utiče na formiranje učenikove/cine ličnosti oslobođene od netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i nacionalističkih ideala kao i da učenike/ce usmjeri ka njegovanju demokratskih oblika ponašanja, vjerske i nacionalne tolerancije,
- osposobi učenika/cu za proces permanentnog obrazovanja,
- da zainteresuje učenika/cu za proučavanje prošlosti, kao i da ga/je uči otvorenosti proučavanja drugih kultura, različitih mišljenja i iznošenju argumenata i da ga/je motiviše za izučavanje nacionalne istorije.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Operativni ciljevi proizilaze iz opštih ciljeva i usmjereni su na učenike/ce. Pokazuju šta učenik/ca treba naučiti, saznati, postići, moći da uradi. Objedinjuju sadržajne (pojmovi, principi, zakonitosti) i procesne ciljeve (razne kognitivne i komunikacijske sposobnosti i kompetencije) i služe kao osnova za definisanje standarda znanja. Predložene aktivnosti proizilaze iz postavljenih ciljeva i upućuju na procese i radnje putem kojih učenik/ca ostvaruje cilj. Predstavljaju smjernice, a ne striktna uputstva za nastavnike/ce. Kolona – pojmovi i sadržaji, predstavlja otvoren izbor za realizaciju predviđenih ciljeva i aktivnosti. U skladu sa mogućnostima i zahtjevima učenika/ca, nastavnik/ca je slobodan/na da kolonu dopuni ili skрати u obimu koji neće ugrožavati mogućnost sticanja kompetencija prema postavljenim standardima znanja. Kolona korelacije predstavlja uputstva i preporuke za ostvarivanje funkcionalne saradnje iz predmetnih oblasti u kojima je moguće napraviti logičku vezu i preplitanje od koristi za savladavanje nastavnih jedinica. Nastavnicima/cama je ostavljena mogućnost da i sami upisuju ostvareni stepen povezanosti sa ostalim predmetima i temama iz lokalne istorije nastavnim sadržajima za koje smatraju da im mogu biti od važnosti u sprovođenju nastavne prakse.

VI razred

Tema: UVOD U ISTORIJU

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna predmet proučavanja istorije i ciljeve nastave istorije, - opiše podjelu istorije na razdoblja, - upozna različite istorijske izvore i navede kako na osnovu njih saznajemo o prošlosti, - razlikuje načine računanja vremena i vremenske kategorije (godina, decenija, vijek, milenijum, prije nove ere, nova era). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - slušaju izlaganje datih sadržaja i bilježe bitno, - utvrđuju ciljeve nastave istorije i na osnovu stečenih znanja i iskustva iz života navode primjere o potrebi izučavanja istorije, - sakupljaju slikovni materijal o različitim istorijskim periodima, razvrstavaju ga po hronološkom redosljedu i prave panoe, - gledaju film i na osnovu ranije stečenih znanja prepoznaju i imenuju različite istorijske izvore i zaključuju o njihovom značaju za izučavanje prošlosti, - na traci vremena vježbaju snalaženje u vremenu i vremenske kategorije, prevođenje jedne u drugu. 	<p>Era; hronologija; datum; hronika; istorijski izvori; arheologija; o istoriji.</p>	<p>Matematika: mjerenje, jedinica mjere za vrijeme. Poznavanje društva: prostorna orijentacija.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnicima/cama se sugeriše da na početku izučavanja istorije naprave opširan uvod da bi učenicima/cama na što pristupačniji i raznovrsniji način objasnili šta je istorija, prirodu njenog predmeta, da na primjerima opišu posao istoričara, a zatim da uvedu djecu u pojam istorijskih izvora, tj. načina dolaska do istorijske istine. Nastavnici/ce treba da učenicima/cama skrenu pažnju na specifičnosti predmeta (neponovljivost, jedinstvenost događaja, nesigurnost dobijenih podataka...). Učeniku/ci treba objasniti da on/ona lično pripada istoriji i da sve što mu/joj se dešavalo od najranijeg djetinjstva su događaji tj prilozi za njegovu/njenu ličnu istoriju.

Brojni su načini da učenici/ce dođu do poimanja istorijskih izvora. Jedan od njih je proučavanje porodične istorije, prikupljanje podataka o precima poslije čega će učenici /ce shvatiti kako istoričari dolaze do podataka i što sve može biti istorijski izvor. U tom cilju učenici/ce se podstiču na pravljenje albuma o porodičnoj istoriji, pravljenju rodoslova.

Učenicima/cama treba postupno naglašavati da su se ljudi dogovorili da proteklo vrijeme obilježavaju brojevima i da su tako nastali datumi; da su osmišljeni da bi smo lakše shvatili prošlost i da je to za potrebe ljudi.

Nastavnicima/cama se preporučuje da upotrebom različitih metoda rada, kombinacijom frontalne nastave ("predavanje", izlaganje) sa aktivnim metodama učenike/ce uvode u samostalan rad. Modeli interaktivne nastave naročito su pogodni za rad sa učenicima/cama nižih razreda. U ovom tipu rada povećan je stepen misaone i praktične aktivnosti djece u nastavnoj situaciji a u edukativnom smislu riječ je o aktivnostima koje imaju cilj da obrazuju djecu, utiču na njihova saznanja i intelektualni razvoj kroz istraživanje, eksperiment, interakciju s objektima i vršnjacima.

Predlažemo moguće interaktivne načine rada:

“Lična priča”

Učenik/ca ili nastavnik/ca izlaže u razredu ličnu priču ili istoriju, priču iz ličnog iskustva koju karakteriše konflikt, izazov ili otkriće. Zajednički se definiše i eksplicira osnovni problem koji se povodom te priče diskutuje, razmatraju se dileme, postavljaju pitanja, analizira splet okolnosti i način reagovanja na njih. Ovaj tip analize je dobra vježba za izdvajanje bitnog od nebitnog, za razlikovanje činjenica od njihovog doživljavanja i interpretiranja, dobra vježba intelektualne i socijalne decentracije (kako je neko dospio u određenu situaciju, zašto mu/joj se to dogodilo, šta je mogao/la sve da učini, kako je mogao/la da reaguje, kako je reagovao/la, zašto je to izabrao/la, šta bih ja na njegovom/njenom mjestu, koji odgovori na situaciju su vjerovatniji, a koji manje vjerovatni i zašto itd.) i proširivanje ličnog iskustva kroz mentalnu obradu događaja sa kojim ranije nismo imali iskustva.

“Vremenske linije”

Učenici/ce dobijaju na karticama razne događaje koje je potrebno da poredaju po starosti. Kada završe rad unutar grupe (mogu da rade u parovima ili manjim grupama) jedna grupa smješta na zajedničku vremensku liniju najstariji događaj od onih koje je ona dobila ispisane na karticama, a sve druge kontrolišu svoje kartice i intervenišu ako imaju stariji događaj od ponuđenog. Za svaku novu karticu ponavlja se procedura kombinovanja događaja svih grupa po starini. Ako se ne slože oko toga čiji je događaj stariji, otvara se uzajamna diskusija, nastavnik/ca pomaže, prvo, samo nuđenjem ključa kako da se riješi koji je događaj stariji, a djeca sama rješavaju problem. Ako to nije dovoljna pomoć djeci da tačno riješe problem, onda nastavnik/ca postupno povećava svoju pomoć (dodaje nove informacije, objašnjava nešto što nije dobro shvaćeno, podsjeća na podatak koji nedostaje i sl.). Neki od događaja na karticama mogu biti iz istog vremenskog perioda.

Tema: PRAISTORIJA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sazna o podjeli praistorije na razdoblja, - objasni značaj pronalaska metala i na osnovu teksta i ilustrativnog materijala opiše promjene i postepeni napredak u izradi oruđa oružja i predmeta za svakodnevnu upotrebu, - na osnovu teksta i ilustrativnog materijala opiše način života ljudi u kamenom i metalnom dobu, uočiti sličnosti, razlike i opiše vjerovanja, - obrazloži pojmove rod bratstvo, pleme i odredi ulogu muškarca i žene u zajednicama, - navede različite privredne grane u praistoriji i utvrdi uticaj razvitka privrede na stvaranje nejednakosti među ljudima po bogatstvu i ugledu, - zna o Ilirima, prvim poznatim stanovnicima na našem tlu i da na karti odredi praistorijska nalazišta. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - slušaju izlaganje datih sadržaja i bilježe bitno, - ponavljaju izloženo i povezuju sa poznatim, - čitaju tekst, uočavaju bitne činjenice i ističu ih, - rade sa trakom vremena i uz pomoć nastavnika/ce na njoj određuju praistorijska razdoblja i opisuju ih, - gledaju film o praistoriji, posmatraju, uočavaju i utvrđuju promjene u izradi oruđa oružja i predmeta za svakodnevnu upotrebu u kamenom i metalnom dobu i opisuju način života, - sakupljaju slike sa Interneta o praistoriji, - na osnovu stečenog znanja pojašnjavaju pojmove rod, bratstvo, pleme, - utvrđuju znanja o Ilirima, prikupljaju slike o ostacima ilirske kulturne baštine, - čitaju sa karte praistorijska nalazišta u Crnoj Gori. 	<p>Horda; rod; pleme; privatna svojina; matrijarhat; patrijarhat; život ljudi u praistoriji; svjedočanstva o životu ljudi u praistoriji.</p>	<p>Likovna umjetnost: (crtanje, vajanje, materijali, tehnika).</p>

Didaktička uputstva

Prilikom realizacije ove teme može se koristiti predloženi način interaktivne nastave.

Rangiranje (sređivanje, ređanje, klasifikacija) - pomaže učenicima/cama da shvate šta su prioriteti, kakav je odnos među pojavama, šta gdje pripada, kao i da razviju sposobnost klasifikovanja i kategorisanja pojava.

Tema: STARI ISTOK

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti opiše područja i prirodne uslove za nastanak prvih visokorazvijenih kultura, - na osnovu teksta i ilustrativnog materijala upozna privredu i društvo Starog Egipta; - opisuje način života i vjerovanja, - na osnovu tekstova i ilustrativnog materijala razlikuje vrste pisma i utvrđuje značaj pisanja za kasnija pokoljenja, - upoznaje karakteristične spomenike naroda Starog Istoka i navodi nauke koje su se razvijale, - obrazlaži nove pojmove. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - slušaju izlaganje datih sadržaja i bilježe bitno, - ponavljaju izloženo i povezuju sa poznatim, - čitaju tekst, uočavaju bitne činjenice i ističu ih, - posmatraju geografsku kartu i traže područja nastanka prvih visokorazvijenih kultura i čitaju nazive rijeka oko kojih su nastale, - povezuju prethodna znanja o klimatskim uslovima i na osnovu posmatranja filma zaključuju o uslovima za život, - samostalno postavljaju pitanja, - analiziraju slikovni materijal i aktivnosti ljudi kroz razne privredne djelatnosti, (poljoprivreda, stočarstvo, zanatstvo, trgovina, sobračaj), - utvrđuju stečena znanja o položaju pripadnika različitih društvenih slojeva (faraon, veziri, sveštenici, činovnici poljoprivrednici, trgovci, zanatlije, robovi), te položaj muškaraca i žena, - opisuju način života starih Egipćana (način stanovanja, oblačenja, ishrane, oruđa, oružja, predmeti za svakodnevnu upotrebu), - na slikovnom materijalu uočavaju različite vrste pisma, utvrđuju materijale na kojim se pisalo i upoređuju sa današnjim, - prikupljaju ilustrativni materijal, zanimljivosti sa Interneta o karakterističnim kulturnim dostignućima naroda Starog Istoka, klasifikuju i prave panoe. 	<p>Stari Istok; noma; faraon; piramida; hram; hijeroglifi; balsamovanje; politeizam; kultura; društvo i države Starog Istoka; kultura naroda Starog Istoka.</p>	<p>Likovna umjetnost: crtanje, vajanje, materijali, tehnika.</p>

Didaktička uputstva

Prilikom realizacije ove teme nastavniku/ci se sugeriše da aktivira učenike/ce na povezivanje prethodnih znanja i iskustava sa novim sadržajima; da otkrivaju uzročno-posljedične veze između prirode, načina života i rada ljudi. Akcenat treba da bude na razvitku privrede, značaju irigacionog sistema i promjenama u načinu privređivanja i života.

Tema: ANTIČKA GRČKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna značaj kritsko-mikenske kulture, - na karti opiše geografske i prirodne karakteristike teritorija koje su naseljavala grčka plemena i navodi razloge zbog kojih su Grci stvarali male države-polise, - sazna o grčkoj privredi i društvu i na primjerima Sparte i Atine opiše način života i vjerovanja, - pojasni ulogu i značaj Olimpijskih igara u životu Grka, - opiše grčko-persijske ratove i navodi promjene u razvitku Atine poslije njih, - sazna o atinskoj narodnoj skupštini i odredi ulogu pojedinca -građanina u njoj, - navodi uzroke propadanja grčkih polisa i uspona Makedonske države; na karti opiše teritoriju države Aleksandra Makedonskog i njen značaj, - na osnovu teksta i ilustrativnog materijala upozna karakteristične grčke spomenike i začetke nauke. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - slušaju izlaganje datih sadržaja i bilježe bitno, - ponavljaju izloženo i povezuju sa poznatim, - posmatraju slikovni materijal, opažaju i prepoznaju karakteristične spomenike kritsko-mikenske kulture, - na karti pokazuju oblasti koje su naselila grčka plemena, - uz gledanje filma ponavljaju usvojene sadržaje, bilježe bitno i razgovaraju o načinu života starih Grka, - sakupljaju kratke tekstove, slike, zanimljivosti sa Interneta o načinu života starih Grka, - na osnovu stečenih znanja diskutuju o vaspitanju i obrazovanju u Sparti i Atini, - slušaju grčku muziku, - čitaju tekst iz grčke mitologije, - posmatraju slikovni materijal, čitaju tekstove o Olimpijskim igrama u staroj Grčkoj, - na karti utvrđuju i opisuju grčko-persijske ratove, - koristeći stečeno znanje utvrđuju uzroke propadanja grčkih polisa i opisuju makedonsku državu; na karti određuju teritoriju države Aleksandra Makedonskog i prosuđuju o njenom značaju, - posmatraju film, uočavaju karakteristične grčke spomenike, - prikupljaju ilustrativni materijal o grčkim spomenicima, - vrednuju značaj grčke kulturne ostavštine, - samostalno rješavaju zadatke. 	<p>Polis; aristokratija; demokratija; valuta; mozaik; grčke države-polisi; najstarija vjerovanja Grka-mitovi; svakodnevni život starih Grka; zlatno doba Atine; grčka kultura; helenističko doba.</p>	<p>Likovna umjetnost: (crtanje, vakanje, materijali, tehnika), muzeji.</p> <p>Fizička kultura: Atletika (trčanje, skokovi bacanje kugle, akrobatika).</p> <p>Gradansko vaspitanje: porodica, položaj muškaraca, žena i djece u različitim periodima.</p>

Didaktička uputstva

Nastavniku/ci se sugeriše da uz objašnjavanja antičke kulture naglasi da je ona temelj moderne kulture i da na jednostavnim primjerima ilustruje da se uticaj antičkih vremena kroz razne vidove proteže do danas.

Tema : ANTIČKI RIM

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sazna o stanovništvu Apeninskog poluostrva u predrimskom periodu i opisuje nastanak Rima, - navodi i opisuje različite oblike uređenja Rimske države od nastanka do Carstva, - analizira rimsku privredu i društvo i opisuje položaj i način života različitih dijelova stanovništva, - na ilustrativnom materijalu i na osnovu tekstova opisuje rimsku vojsku i utvrđuje posljedice neprestanih ratova na razvitak privrede i položaj stanovništva, posebno seljaštva, - na karti određuje teritorije Rimske države na vrhuncu moći (drugi vijek), - sazna o uzrocima krize i propadanja Rimskog carstva, - upozna vjerovanja Rimljana i navodi uslove za nastanak hrišćanstva, - na osnovu teksta i ilustrativnog materijala obrazlaže najznačajnija rimska dostignuća u umjetnosti (građevinarstvo, vajarstvo) i nauci (pravo, istorija, medicina), 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - posmatraju kartu, lociraju područje nastanka Rima, - čitaju izvorni tekst, izdvajaju bitno i na osnovu stečenih znanja nalaze razlike u oblicima uređenja Rimske države, - na osnovu stečenih znanja opisuju položaj pojedinih slojeva društva i uočavaju razlike (aristokratija, zanatlije, trgovci, poljoprivrednici, robovi), - slušaju karakterističnu muziku, - sakupljaju slikovni materijal, tekstove i zanimljivosti sa Interneta o načinu života Rimljana (način stanovanja, oblačenja, ishrane, predmeta za svakodnevnu upotrebu) klasifikuju i prave album na temu "Svakodnevni život Rimljana", - na istorijskoj karti traže i utvrđuju granice Rimskog carstva na vrhuncu moći (drugi vijek), 	<p>Patriciji; plebejci; konzul; narodni tribun; princeps; provincija; romanizacija; Rimska država; Rim kao svjetska sila; doba Carstva; vjerovanja Rimljana; počeci hrišćanstva; propadanje Rimskog carstva; rimska kultura; područje Crne Gore u Rimskoj državi.</p>	<p>Likovna umjetnost: (crtanje, vajanje, materijali, tehnika), muzeji.</p> <p>Fizička kultura: atletika (trčanje, skokovi, bacanje kugle, akrobatika).</p> <p>Gradansko vaspitanje: porodica, položaj muškaraca, žena i djece u različitim periodima.</p> <p>Matematika: rimski brojevi.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - saznaje o razvitku naših krajeva u rimskom periodu i na istorijskoj karti odredi najznačajnija nalazišta. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći stečeno znanje analiziraju uzroke krize Rimskog carstva i propadanja i na vremenskoj traci određuju vrijeme propasti, - opisuju vjerovanja Rimljana i pojašnjavaju uslove za pojavu hrišćanstva, njegovo osnovno učenje i na vremenskoj traci određuju vrijeme pojave, - gledaju film i identifikuju neka od najznačajnijih rimskih dostignuća u građevinarstvu i vajarstvu i upoređuju sa grčkim, - samostalno zaključuju o značaju pojedinih rimskih objekata za svakodnevni život ljudi, na osnovu teksta zaključuju o razvitku nauke u Rimu (pravo, istorija, medicina), - na osnovu teksta i slikovnog materijala obrazlažu promjene u privredi, društvu i načinu života u našim krajevima u vrijeme Rimljana, - na ilustrativnom materijalu posmatraju i komentarišu ostatke rimske baštine u našoj zemlji i pronalaze ih na karti. 		

VII razred

Tema : RANI SREDNJI VIJEK

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna osnovne odlike feudalnog društva, - pronađe sličnosti i razlike između robovlasničkog i feudalnog društva, - opiše pomoću istorijske karte kretanje "varvarskih" plemena, - prepozna značaj Vizantije na formiranje južno-slovenskih država, - analizira osobine hrišćanskog svijeta, - dijagnostičira ulogu crkve na kulture i društvene prilike u Evropi toga doba, - kritički procijeni razlike između arapskog i hrišćanskog svijeta, - odredi osnovne osobine islamske religije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razgovaraju o temi, - navode na novom primjeru elemente koji čine osnovu feudalizma, - rade sa kartom i globusom, - izvode zaključak o uticaju Vizantije na balkanske prilike, - čitaju izvorni tekst, - iznose sopstvena mišljenja o datom pitanju, - otkrivaju uzročno posljedične odnose, - na osnovu ilustrovanog materijala iz udžbenika opisuju razliku između hrišćanstva i islama. 	<p>Feudalno društvo, velika seoba naroda, Vizantija do XIII vijeka, hrišćanska crkva i njeno ustrojstvo, Arabljani, islam.</p>	<p>Geografija: migracije stanovništva.</p> <p>Književnost: rodoslovi, ljetopisi, hronike i biografije – kao književna ostavština ili istorijski izvori.</p> <p>Likovna umjetnost: ikonoborstvo.</p>

Tema: JUŽNI SLOVENI U XII VIJEKU

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - locira pomoću istorijske karte naseljavanje Južnih Slovena na Balkanu, - pojasni specifične osobine i način nastanka prvih južnoslovenskih država - obrazloži na primjeru Južnih Slovena primanje hrišćanstva, - razlikuje specifičnosti nastanka Duklje-Zete, - pronađe elemente pod čijim je uticajem došlo do kulturne afirmacije Južnih Slovena, - prepozna i vrednuje istorijske spomenike. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izrađuju kartu, - sakupljaju podatke, opisuju ih i upoređuju, - argumentovano diskutuju o datom problemu, - samostalno formulišu pitanja, - rade sa tekstom iz udžbenika, - daju slične primjere, - učestvuju u grupnom radu. 	<p>Seoba Slovena; Karantanci; Hrvati; makedonski Sloveni; Rašani; Dukljani; Zeta; Vojislavljevići; kultura Južnih Slovena u ranom srednjem vijeku.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: Ljetopis popa Dukljanina.</p> <p>Likovna umjetnost: freske, ikone...</p>

Tema: EVROPA OD XII DO KRAJA XV VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše privredne tokove u Evropi od XII do XIV vijeka, - ocijeni značaj novčane privrede, - pojasni nastanak gradova, - obrazloži na novom primjeru suštinu staleških monarhija, - se upozna sa demokratskim institucijama, - odredi osobine i značaj Vizantije na Balkanu, - opovrgne "prednost" društvene organizacije Zapada nad Istokom, - kritički procijeni ulogu mitropolita u društvenom životu južnoslovenskih država. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje o osnovnim pojmovima, - razmijenjuju i analiziraju stari novac, - opažaju i upoređuju, - sumiraju iz predhodnih primjera državne oblike, - iznose sopstvena zapažanja i asocijacije, - otkrivaju uzročno-posljedične odnose, - argumentovano učestvuju u glasanju, - prave poster. 	<p>Opšti privredni napredak; trgovina; grad; staleške monarhije; parlament; Vizantija do XIII vijeka; mitropolit.</p>	

Tema: JUŽNI SLOVENI OD XII DO KRAJA XV VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede činjenice po kojima je Srbija u razvijenom feudalizmu bila značajna balkanska država, - preispita položaj Zete u državi Nemanjića, - odredi osobine patarenskog učenja u Bosni, - analizira specifičnosti nastanka Dubrovačke republike, - napravi razliku između položaja Albanaca u srednjem vijeku i njihovih susjeda, - se upozna sa ustrojem Otomanskog carstva, - prezentuje događaje u Srbiji koji su bili od šireg značaja za Balkan, - izvijesti o prilikama u Zeti u doba Balšića i Crnojevića, - vrednuje značaj štamparije za razvoj kulture, - pouči druge o značaju Skadarskog basena u doba Balšića i Crnojevića, - obrazloži uzroke propasti balkanskih država, - dramatiizuje posljedice osmanskog osvajanja Balkana, - ocijeni najznačajnije kulturne domete srednjeg vijeka, - prepozna umjetničke pravce. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - argumentovano potvrđuju ili osporavaju dato mišljenje, - razgovaraju o temi, - opažaju i upoređuju, - navode primjere iz okruženja, - rade s kartom i globusom, - označavaju važne institucije Otomanskog carstva, - skupljaju podatke opisuju ih i upoređuju, - povezuju nove sadržaje sa predhodnim znanjem i iskustvom, - bilježe bitne činjenice, - obrazlažu nove pojmove, - koriste indeks pojmova iz udžbenika, - izvode zaključak o posljedicama osmanskog osvajanja, - dizajniraju autentične spomenike. 	<p>Srbija u doba razvijenog feudalizma; Zeta u državi Nemanjića; Bosna; patareni; Dubrovnik; Albanci u srednjem vijeku; Osmansko carstvo; Srbija u borbi protiv Osmanlija; Balšići; Crnojevići; položaj Balkana poslije otomanskog osvajanja; kultura srednjeg vijeka; umjetnički pravci.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: (srednjovjekovna srpska književnost), epske narodne pjesme.</p> <p>Likovna umjetnost: raško-moravski i vizantijski stil, renesansa, kulturni pravci u srednjovjekovnoj Evropi.</p>

Didaktičke preporuke

U realizaciji nastavnog programa u VI razredu bitno je da učenici/ce shvate kontinuitet u razvoju ljudskog društva; da je evropsko feudalno društvo nastalo na razvalinama robovlasničkog (antičkog) i da je, uprkos razaranjima rimske civilizacije, imalo mogućnost daljeg društvenog napretka, jer je vodilo većoj slobodi čovjeka – proizvođača. Pored obrade opštih karakteristika feudalnog društva, treba naglašavati i njegove specifičnosti u pojedinim zemljama, naročito kod južnoslovenskih naroda i njihovih susjeda. Opšta mjesta i specifičnosti treba pokazivati na najmarkantnijim činjenicama kako bi učenici/ce razumjeli/e istorijski proces i stekli/e kvalitetna znanja, umjesto kvantuma nepovezanih činjenica (dubinom protiv širine). Neophodno je obraditi pojavu i razvitak srednjevjekovnog grada kao embriona novih društvenih odnosa u poznom feudalizmu. Da bi se objasnio i shvatio feudalni sistem neophodno je objasniti ulogu hrišćanske crkve i islamske religije. Posebnu pažnju treba posvetiti obradi nastanka Dukljanske države – Zete – Crne Gore kao kontinuiranog procesa. Takođe treba objasniti položaj Zete u sastavu države Nemanjića. Prošlost susjeda međusobna saradnja, veze i prožimanja kultura čine mozaik društvenog života na balkanskim prostorima (Balkan kao interesni prostor moćnih država, ali i prostor susreta civilizacija, zajedničkog života i saradnje).

Za uspješnu realizaciju nastavnog programa veoma je važan izbor nastavne metode, kao naučno verifikovanog načina i postupaka nastavnika/ce i učenika/ca u nastavnom procesu, kojim se obezbjeđuju optimalni uslovi za racionalnu i efikasnu nastavu. Izbor metode zavisi od konkretnih zadataka na času. Metode su promjenljive didaktičke kategorije koje se mijenjaju i usavršavaju u zavisnosti od nastavne tehnologije koja u cilju osavremenjivanja nastavnog procesa traži nove puteve odnosno metode rada. Najčešće korišćenu monološku metodu, koja nosi opasnost od verbalizma u nastavi, treba kombinovati sa ostalim metodama, a naročito sa:

- metodom demonstracije, pri čemu treba koristiti autentični ilustrativni materijal – slike, dijafilmove, dijapozitive, dokumentarni film, video zapise...
- metodom korišćenja teksta, naročito u onim temama koje predviđaju konkretno istorijsko izlaganje problema (korišćenjem izvornog teksta moguće je uvjerljivo ilustrovati i objasniti istorijski događaj jer su na taj način učenici/ce u prilici da se na izvornom tekstu upoznaju sa elementarnim postupkom naučnog korišćenja istorijskog dokumenta i naučne kritike; moguće je koristiti književne i naučno-istorijske tekstove);
- metodom dijaloga, kako bi učenik/ca bio/la subjekt u nastavnom procesu (metoda razgovora je podsticajna i doprinosi aktivnom učenju);
- metodom pisanih istorijskih radova – referata (veoma je važno istaći potrebu korišćenja istorijske karte, jer njena adekvatna upotreba olakšava razumijevanje i savladavanje nastavnog gradiva).

Nastavnik/ca je dužan/na da svakoj nastavnoj jedinici pristupa kao specifičnom obrazovnom i didaktičkom problemu tražeći odgovarajuće metode, provjeravajući ih u praksi i stvaralački ih primjenjujući. Za to je potreban permanentan rad, ljubav prema pozivu i profesionalan odnos u pripremi za svaki čas. Prilikom obrade gradiva nastavnik/ca planira za svaku nastavnu temu: vaspitno-obrazovni cilj i zadatak, nastavne metode, nastavna sredstva, tekstove za učenike/ce, literaturu za sebe i mogućnost korelacije sa drugim predmetima.

VIII razred

Tema: NOVI VIJEK

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede kulturne tekovine novog vijeka, - razumije istorijske prilike u Evropi u XVI i XVII vijeku, - obrazloži značaj razvoja nauke i tehnike, - shvati značaj nove kulture, humanizma i renesanse, - prepozna formiranje novog građanskog društva, - upozna strukturu osmanskog društva i uticaj na istoriju Balkana, - objasni uticaj Mletačke republike na razvoj trgovine i kulture u Boki Kotorskoj i Crnoj Gori, - objasni plemensko društvo u Crnoj Gori, - prepozna istorijsku ulogu Cetinjske Mitropolije, - navede osnivača dinastije Petrović – Njegoš, - hronološki navede vladavinu Save i Vasilija, - objasni uspostavljanje veza sa Rusijom, - opiše ulogu Šćepana Malog u doba Vladikata. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje i bilježe bitne pojmove, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem, - posmatraju i komentarišu značajnija ostvarenja iz doba renesansne umjetnosti, - čitaju izvorni tekst, - razgovaraju o temi i koriste istorijske karte, - prepoznaju na karti osmansku podjelu Balkana, - lociraju na istorijskoj karti Staru Crnu Goru, - izdvajaju ključnu ulogu Crnogorsko-primorske mitropolije za očuvanje slobode, - opažaju i upoređuju, - sakupljaju podatke, opisuju ih i upoređuju, - navode ključne događaje krajem XVI i početkom XVII vijeka, - procjenjuju uslove u Crnoj Gori u vrijeme dolaska Šćepana Malog. 	<p>Prilike u Evropi u XVI i XVII vijeku; sile na Balkanu u XVI i XVII vijeku – Osmansko carstvo i Mletačka republika; Južni Sloveni u XVI i XVII vijeku; Crna Gora u XVI i XVII vijeku; Crna Gora u XVIII vijeku.</p>	<p>Geografija: Evropa, Amerika, Afrika i Azija. Maternji jezik i književnost: (smjena osmanske i austrougarske vlasti u našim krajevima), “Jazavac pred sudom”, “Kroz mećavu”, “Ropstvo Janković Stojana”, “Seljačka buna”.</p>

Tema : SVIJET KRAJEM XVIII I POČETKOM XIX VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - navede prve građanske revolucije, - objasni značaj nacionalnih pokreta i stvaranje nacionalnih država, - odredi osobine osmanske vlasti na Balkanu i značaj prvih ustanaka, - objasni oslobodilačku borbu Crnogoraca u očuvanju slobode, - analizira ulogu Petra I u stvaranju moderne crnogorske države, - navede promjene u društvu Evrope, - prouči uticaj revolucije 1848 na naše narode, - opiše prilike na Balkanu u odnosu na dva carstva, - procijeni viđenje Petra II u vezi revolucije 1848 na naše narode, - objasni značaj sekularizacije crnogorske države, - navede reforme u unutrašnjoj politici. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuju na karti francusko carstvo, - komentarišu "deklaraciju o pravima čovjeka i građanina", - proučavaju "deklaraciju nezavisnosti", - lociraju granice Beogradskog pašaluka na istorijskoj karti, - čitaju Poslanice i komentarišu njihove poruke, - čitaju Zakonik Petra I i po svom izboru komentarišu njegov sadržaj, - iznose sopstvena zapažanja, - povezuju nove sadržaje sa prethodnim znanjem, - razgovaraju o književnom djelu Petra II, - objašnjavaju značaj Grahova za Crnu Goru. 	<p>Doba ratova i revolucija; Balkan krajem XVIII i početkom XIX vijeka; Crna Gora od kraja XVIII do 1830. godine; političke i društvene prilike u Evropi od 1815-1856; balkanska društva između dva carstva 1830-1860; Crna Gora u vrijeme Petra II Petrovića 1830-1851; Crna Gora u vrijeme knjaza Danila 1851-1860.</p>	<p>Geografija: SAD, Evropa, Francuska.</p> <p>Maternji jezik i književnost: početak buna na dahije, poslanice Petra I ("Gorski vijenac").</p>

Tema: EVROPA I SVIJET U II POLOVINI XIX VIJEKA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvati historijski proces ujedinjenja Italije i ujedinjenja Njemačke, - objasni javljanje nacionalnih pokreta, - opiše vladavinu knjaza Nikole do Veljeg rata, - opiše ratne operacije Crne Gore tokom Veljeg rata, - uporedi spoljnu politiku kneza Mihaila, - analizira mirnodopski razvoj Crne Gore (1878-1905), - shvati multietnički i multikonfesionalni sklad života u Crnoj Gori, - prepozna muslimansku kulturu, - prouči političke prilike u Srbiji, Hrvatskoj i BiH do 1912. godine, - analizira društveno-političke prilike u Evropi početkom XX vijeka, - uporedi prilike u Hrvatskoj i BiH pod stranom vlašću, - opiše političke, privredne i kulturne prilike u Srbiji na početku XX vijeka, - kritički procijeni ustav iz 1905. godine, - navede razloge balkanskih država za stvaranje saveza, - nabroji nove oblasti koje su pripale Crnoj Gori poslije 1913. godine. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bilježe bitne pojmove i sadržaje, - rade na tekstu iz udžbenika, - razgovaraju o temi i izvode zaključke, - izdvajaju ključne bitke u Veljem ratu, - izvode zaključke o crnogorsko-srpskim odnosima, - prepoznaju značaj Berlinskog kongresa za balkanske prilike, - izražavaju svoj stav prema socijalnim i demografskim prilikama, - dramatižuju proces islamizacije, - sumiraju bitne podatke i upoređuju ih, - opažaju i upoređuju politiku velikih sila u Evropi, - prepoznaju otpor stranoj vlasti, - izražavaju svoj stav prema Majskom prevratu, - čitaju izvorni tekst i navode primjere iz realnog života, - nabrajaju teritorijalno proširenje poslije balkanskih ratova, - iznose svoj stav prema ratovima 1912/1913. 	<p>Prilike u Evropi i Americi 60-tih i 70-tih godina XIX vijeka;</p> <p>uspon nacionalnih pokreta na Balkanu 1860-1878;</p> <p>vladavina knjaza Nikole do 1876;</p> <p>crnogorsko-osmanski rat 1876-1878;</p> <p>Kneževina Srbija 1860-1878;</p> <p>Crna Gora od 1878-1905;</p> <p>muslimani u Crnoj Gori;</p> <p>prilike na Balkanu poslije Berlinskog kongresa;</p> <p>Evropa na početku XX vijeka;</p> <p>slovenski narodi u Osmanskom i Habzburškom carstvu početkom XXV;</p> <p>Crna Gora u vrijeme parlamentarizma 1905-1912;</p> <p>učešće Crne Gore u I i II Balkanskom ratu.</p>	<p>Geografija</p> <p>Likovna umjetnost</p>

Didaktičke preporuke

U realizaciji nastavnog programa za VIII razred bitno je da se, kada je o opštoj istoriji riječ, obrati pažnja na proces usvajanja i širenja osnovnih civilizacijskih i kulturnih tekovina novoga vijeka, a zatim na političke prilike u Evropi kojima je označen početak profilisanja i izrastanja institucija građanskog i demokratskog društva. Kritičko mišljenje, otpor sholastičkom mišljenju i dogmi, označava početak evropske demokratije i početak nastajanja institucija modernog političkog društva. Kraj XVIII vijeka prepoznatljiv je po jednom od najznačajnijih novovjekovnih fenomena – nacionalizmu, te bi na ovaj istorijski fenomen trebalo obratiti posebnu pažnju. Ovo zbog toga što je XIX vijek – vijek stvaranja nacionalnih država i nacionalno-oslobodilačkih pokreta.

U balkanskoj istoriji posebnu pažnju treba obratiti na unutrašnju strukturu i uređenje onih imperija koje su dominantno uticale na našu istorijsku sudbinu. Nakon toga, veoma je značajno pratiti sazrijevanje nacionalnih (nacionalističkih) koncepcija.

U istoriji Crne Gore najprije treba obratiti pažnju na problem organizacije turske vlasti, zatim na institucije crnogorskog društva koje su bile preteče kasnijih političkih institucija (Zbor, Cetinjska mitropolija), kao i na pitanje plemenske organizacije. Zatim treba apostrofirati spoljne odnose crnogorskih plemena i hrišćanskih država, posebno one odnose koji su bili utemeljeni na natiturskom opredjeljenju dvije strane. Od početka XVIII vijeka do 1878. godine crnogorsku istoriju treba posmatrati kao istoriju crnogorskog nacionalno-oslobodilačkog i državotvornog pokreta. Od 1878. do 1912. godine istorija Crne Gore prvenstveno je istorija društva i kulture, kada dolazi do definitivnog izlaska Crne Gore iz tzv. "herojskog doba". Za učenike/ce je posebno značajno da steknu osnovna znanja o crnogorskom parlamentarizmu (od 1905.), koji je bio logična posljedica ove društvene emancipacije.

IX razred

Tema: I PRVI SVJETSKI RAT

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna osnovne uzroke izbijanja Prvog svjetskog rata, - kritički uoči i procijeni opravdanost povoda za rat, - informiše o najznačajnijim bitkama i ličnostima Prvog svjetskog rata, - upozna i opiše prilike u Rusiji početkom XX vijeka; - uoči sličnosti i razlike između Februarske i Oktobarske revolucije; - ocijeni karakter Prvog svjetskog rata i njegove posljedice; - analizira pomoću istorijske karte političke prilike na Balkanu početkom XX vijeka; - opiše operacije crnogorske i srpske vojske u Prvom svjetskom ratu; - imenuje najznačajnije ličnosti u borbi za ujedinjenje južnoslovenskih naroda. 	<p>Učenici/ce :</p> <ul style="list-style-type: none"> - usmeno nabrajaju zaraćene zemlje u Prvom svjetskom ratu, - uočavaju i na karti pokazuju prostor na kome se vodio Prvi svjetski rat, - čitaju sadržaj najvažnijih istorijskih izvora koji se odnose na objavu rata Srbiji, - pronalaze u dječijoj i drugoj štampi zanimljivosti koje se odnose na Prvi svjetski rat, - usmeno hronološki navode najvažnije događaje iz Prvog svjetskog rata, - usmeno izvode najvažnije zaključke o Prvom svjetskom ratu i prave rezime četvorogodišnjeg ratovanja, - prezentuju i objašnjavaju novousvojene pojmove i pronalaze ih u udžbeniku. 	<p>Prvi svjetski rat, Sarajevski atentat; Austro-ugarski ultimatum Srbiji; vojno-politički savezi (Antanta; Centralne sile); revolucija u Rusiji; Sovjeti; dvovlašće; bolševici; Građanski rat; Sovjetska republika; komunizam; posljedice Prvog svjetskog rata; Srbija i Crna Gora u Prvom svjetskom ratu; rad na ujedinjenju Južnih Slovena i stvaranje jugoslovenske države jugoslovenska ideja; jugoslovenski odbor; Krfska deklaracija.</p>	<p>Fizika i Hemija: tehnički pronalasci s kraja XIX i početka XX vijeka.</p>

Tema: SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - otkrije najznačajnije probleme u Evropi poslije Prvog svjetskog rata, - prepozna društvene sisteme i države u Evropi između dva svjetska rata; - upoređuje njihove sličnosti i razlike; - upozna položaj Albanije i Albanaca između dva svjetska rata. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izvode zaključak o prilikama u svijetu između dva svjetska rata, - objašnjavaju pojam građanske demokratije, - upoređuju društvene sisteme građanske demokratije i diktature, - crtaju tabelu država Evrope, - pišu rad o pojavi fašizma i nacizma u Italiji i Njemačkoj. 	<p>Svijet građanske demokratije; građanska demokratija; diktatura; ekonomske krize; svijet socijalizma; socijalizam; "Ratni komunizam"; planska privreda; svijet fašizma i nacizma; fašizam; rasizam; nacionalsocijalizam (nacizam); militarizam; Albanci.</p>	<p>Matrenji jezik i književnost: razvoj književnih pravaca i najznačajniji predstavnici u svijetu i kod nas između dva svjetska rata – ekspresionizam, futurizam, nadrealizam.</p>

Tema: JUGOSLAVIJA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna proces konstituisanja Kraljevine SHS; - navede najznačajnije političke stranke i njihove lidere; - ocijeni položaj naroda u Kraljevini SHS, - obrazloži uzroke uvođenja Šestojanuarske diktature; - opiše privredni, društveni i kulturni život Jugoslavije između dva svjetska rata, - kritički procijeni položaj Crne Gore u Kraljevini Jugoslaviji. 	<p>Učenici/ce:</p> <p>čitaju tekst nastavne jedinice iz udžbenika, obrazlažu pojmove koji se odnose na proces konstituisanja južnoslovenske države,</p> <p>prave pisani izvještaj o gradivu koje su slušali/e,</p> <p>izdvajaju u svesci ključne momente u procesu stvaranja Kraljevine SHS/ Jugoslavije,</p> <p>prave poster najznačajnijih političkih ličnosti, demonstriraju na karti administrativne podjele u Kraljevini SHS/ Jugoslaviji, izvode zaključak u pisanoj formi o položaju Crne Gore u Kraljevini SHS/ Jugoslaviji.</p>	<p>Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1929; centralizam; federalizam; Vidovdanski ustav; administrativno-teritorijalne podjele; Kraljevina Jugoslavija od 1929-1941; Šestojanuarska diktatura; nacionalno pitanje; Oktroisani ustav; stvaranje Banovine Hrvatske; Vlada Cvetković-Maček; crkva i vjerske zajednice; razvoj privrede, prosvjete i kulture; Crna Gora u jugoslovenskoj kraljevini 1918-1941; Podgorička skupština; "Bjelaši"; "Zelenaši"; Božićna pobuna; Komitski pokret; crnogorska vlada i vojska u emigraciji; političke stranke; životna pitanja Crne Gore; kulturni život 1918-1941.</p>	

Tema: DRUGI SVJETSKI RAT 1939-1945.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna i opiše prilike u Evropi uoči Drugog svjetskog rata; - navede najznačajnije predstavnike fašizma i nacizma u Italiji i Njemačkoj; - nabroji najznačajnije fašističke agresije do 1939. godine; - identifikuje uzroke ratnih sukoba; - obrazloži ratne ciljeve zaraćenih zemalja; - ocijeni značaj usvajanja Atlantske povelje i vrednuje njen značaj; - nabroji najznačajnije frontove i bitke Drugog svjetskog rata; - ilustruje položaj civilnog stanovništva u ratnim uslovima. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjavaju uzroke i povod za izbijanje Drugog svjetskog rata, - iznose lično mišljenje o pojmovima (fašizam, nacional-socijalizam, militarizam), - crtaju hronološku tabelu i unose ključne događaje iz Drugog svjetskog rata, - u pisanoj formi klasifikuju ličnosti koje pripadaju antihitlerovskoj koaliciji, odnosno fašističkoj, - pronalaze i demonstriraju na karti podatak koji se traži, - prave malo istraživanje i saopštavaju rezultate do kojih su došli, - kritički iznose svoj stav prema ratnim sukobima uopšte. 	<p>Početak Drugog svjetskog rata; Pakt Ribentrop-Molotov; početak Drugog svjetskog rata; Trojni pakt; antifašistička koalicija; ulazak SAD u rat; pokreti otpora i stanje u okupiranim zemljama; ratne operacije 1942-1945; najznačajniji frontovi Drugog svjetskog rata; kapitulacija Italije, Njemačke i Japana; ljudske žrtve i materijalna razaranja.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: realizam – ideje, motivi i predstavnici.</p>

Tema: JUGOSLAVIJA U DRUGOM SVJETSKOM RATU 1941-1945.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upozna činjenice vezane za spoljnu politiku Kraljevine Jugoslavije između dva svjetska rata; - opiše napad fašističkih zemalja na Jugoslaviju; - definiše razloge brze kapitulacije jugoslovenske vojske; - pronađe razlike između djelovanja KPJ i ostalih političkih partija u Aprilskom ratu i nakon njega, - nabroji kolaboracionističke formacije na jugoslovenskom prostoru; - pojašni osnovne ciljeve NOR-a; - ocijeni karakter rata u Jugoslaviji; - prepriča tok 13-julskog ustanka u Crnoj Gori; - ocijeni doprinos Crne Gore u pobjedi nad fašizmom. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prave rezime političkog stanja Kraljevine Jugoslavije između dva svjetska rata u obliku referata, - identifikuju na istorijskoj karti glavne okupatorske snage i prostor na kome su bile locirane, - usmeno objašnjavaju uzroke "aprilskog sloma" Jugoslavije, - navode kolaboracionističke režime, - prepričavaju tok Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, - objašnjavaju nastanak, izgradnju i djelovanje organa narodne vlasti, - navode i u svesci zapisuju specifičnosti 13-julskog ustanka. 	<p>Aprilski rat i pripreme ustanka; pristupanje Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu; Martovske demonstracije 1941; Aprilski rat; okupacija i podjela Jugoslavije; kolaboracionistički režimi; KPJ i organizacija ustanka; Oslobođilački rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945; NOP; četnički pokret; ustaški pokret; velike bitke NOR-a; organi narodne vlasti; (NOP, AVNOJ); završne borbe za oslobođenje; karakteristike rata u Jugoslaviji 1941-1945; borba za međunarodno priznanje DFJ; doprinos pobjedi nad fašizmom; Crna Gora u ratu 1941-1945; 13-julski ustanak; Pljevaljska bitka; razvoj NOP-a u Crnoj Gori; oslobođenje Crne Gore.</p>	

Tema: SVIJET I JUGOSLAVIJA POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opiše proces formiranja OUN-a i njen značaj u očuvanju mira u svijetu, - nabroji protivrječnosti poslijeratnog svijeta, - nabroji vojno-političke blokove, - uporedi društvene sisteme u državama NATO pakta i Varšavskog ugovora; - pronađe sličnosti i razlike između Jugoslavije i zemalja tzv. »narodne demokratije«, - se informiše o poslijeratnom razvoju socijalističke Jugoslavije (privrede, prosvjete i kulture), - vrednuje istorijski značaj Josipa Broza, - upozna položaj Crne Gore u poslijeratnoj Jugoslaviji, - imenuje najznačajnije faktore jugoslovenske krize; - navede nove oblike evropskih integracija. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoređuju ulogu i značaj Društva naroda i OUN-a, - komentarišu ulogu OUN-a u drugoj polovini XX vijeka, - pišu rad o odnosima između vojno-političkih saveza u periodu »Hladnog rata«, - upoređuju stanje u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata i po njegovom okončanju, - sakupljaju i u svesci bilježe najznačajnije podatke o rezultatima koje je Jugoslavija ostvarila u oblasti privrede, prosvjete i kulture do kraja 80-tih godina XX vijeka, - kritički procjenjuju položaj Crne Gore u jugoslovenskoj federaciji, - rade portfolio sa fotografijama i isječcima iz štampe koji se odnose na krizu i raspad SFRJ. 	<p>Svijet poslije Drugog svjetskog rata; mirovni ugovori; OUN; "Hladni rat"- blokovska podjela svijeta; dekolonizacija; neokolonijalizam; Pokret nesvrstanih; Jugoslavija 1945-1961; obnova zemlje; Agrarna reforma; kolonizacija; kolektivizacija; Informbiro; administrativno upravljanje; samoupravljanje; Jugoslavija 1961-1980; razvoj privrede, prosvjete i kulture; Josip Broz Tito; raspad SFRJ; kriza jugoslovenskog društva; nacionalizam; dezintegracija; Crna Gora u jugoslovenskoj federaciji; savremeni svijet; kriza socijalizma; Perestrojka; evropske integracije; dvadeseti vijek – karakteristike i protivrječnosti; tehnološki i naučni napredak; ljudska prava; globalizacija.</p>	<p>Geografija: opšte ekonomsko-geografske odlike savremenog svijeta; politička karta savremenog svijeta. Maternji jezik i književnost: razvoj domaće književnosti u drugoj polovini XX vijeka – pravci i predstavnici.</p>

Didaktičke preporuke

Sadržaji nastavnog programa istorije za IX razred su raznoliki i metodički specifični, tako da se skoro svaka nastavna jedinica može veoma uspješno obraditi i obnoviti upotrebom više nastavnih oblika i metoda rada, a sve u cilju što uspješnije realizacije nastavnog programa. Primjenu različitih oblika i metoda rada treba shvatiti kao funkcionisanje jedinstvenog sistema koji obezbjeđuje uspješan nastavni rad.

Prilikom realizacije programskih sadržaja iz istorije za IX razred osnovne škole, trebalo bi voditi računa o sljedećem:

Prilikom realizacije nastavnog programa stalno se mora voditi računa o naglašavanju ključnih procesa, tačaka preokreta i svega onoga što je uticalo na stvaranje određenih istorijskih vrijednosti. Nužno je voditi računa i o naglašavanju načina i mjera putem kojih su istorijski procesi uticali na nacionalnu istoriju, kao i povratnom procesu, što znači da treba dati prostora i onim događajima koji su se dogodili u našoj sredini a imali uticaja na okruženje.

Kako je u programima predviđenim za realizaciju u IX razredu dosta prostora posvećeno nastavnim jedinicama iz istorije balkanskih naroda tokom naznačenog perioda, onda se mora voditi računa da se u tom kontekstu učenici/ce na najbolji mogući način upoznaju sa istorijskim procesima koji su bili karakteristični za južnoslovenske narode i njihove susjede.

Prilikom izlaganja novog gradiva, nužno je povezati opšte događaje sa lokalnim događajima. Nastavnicima/cama i učenicima/cama je ostavljeno dosta prostora da u vidu istraživačkog rada, u obliku pisanih radova, učeničkih ekskurzija, posjeta istorijskim lokalitetima, arhivima i muzejima posvete pažnju lokalnoj istoriji.

Učenike/ce treba upućivati na preciznost u proučavanju istorijskih činjenica tako da do novih naučnih rezultata dolaze i samostalno. Upotrebom raznovrsnih izvora saznanja i literature (istoriografija, memoaristika, enciklopedije, atlasi, leksikoni, ilustrirani pregledi,...), moguće je ostvariti uspješnu nastavu istorije.

Savremeni didaktički pristup nastavi istorije zahtijeva od neposrednih izvođača da nastavu učine efikasnijom, raznovrsnijom i zanimljivijom. U uzrastu IX razreda osnovne škole radi efikasnijeg usvajanja znanja i olakšavanja poimanja istorijskih procesa, mogli bi **se uspješno** primijeniti i interaktivni oblici rada kao što su: stručni timovi učenika/ca, rangiranje i pravljenje biltena na zadatu temu. Didaktičke vrijednosti bilo kog od navedenih interaktivnih oblika ili metoda rada, ogledaju se u njihovim funkcionalnim odnosima i vezama sa ostalim oblicima i metodama koje se koriste u nastavi istorije.

Uspješna realizacija propisanih sadržaja u znatnoj mjeri zavisi i od pravilne i racionalne tipološke i metodičko-didaktičke strukture nastave.

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastavnicima/cama se sugeriše: upotreba različitih metoda rada, kombinovanje frontalne nastave ("predavanje", izlaganje) sa aktivnim metodama, razmišljanjem istraživanjem, rješavanjem problema, radom u grupama, parovima, seminarski rad, projektni rad...

Sa metodičkog stanovišta, nastavniku/ci se pri planiranju rada preporučuje da vodi računa o aktivnim oblicima i metodama rada, koji će učenike/ce motivisati i uvesti ih u samostalan rad, uz pomoć istorijske karte, izvora, ilustrovanog gradiva, udžbenika i druge popularne literature. Tako učenike/ce uvodimo i u metodologiju rada i osposobljavamo ih za samostalan rad i samoobrazovanje. Operativni nastavni ciljevi naglašavaju ispunjavanje načela savjesne aktivnosti učenika/ca u usvajanju novih informacija i njihovom produbljanju i širenju.

Za savremeni pristup nastavi istorije su od osobitog značaja i istorijske ekskurzije, terenski rad, obilasci muzeja i to, kako za sticanje novih informacija, tako i za razvijanje pravilnog odnosa prema vrednovanju i čuvanju kulturnog nasljeđa.

Preporučuje se da metode rada uz pomoć istorijske karte, tekstova, ilustrativnog gradiva i grafičkih prikaza budu sastavni dio sve tri faze nastavnog procesa – tj. faze učenja i podučavanja, ponavljanja i utvrđivanja, faze provjeravanja znanja i ocjenjivanja. Pri većini aktivnih oblika rada gdje će učenici/ce provjeravati i vježbati svoje znanje i vještine (po datim kriterijumima) i porediti ga sa rezultatima datog zadatka, biće više podsticajnog oduševljenja, a manje opterećenosti strahom od ocjene.

Metodika nastave istorije treba da omogući skladno razvijanje psiho-motorne, afektivne i komunikativne sposobnosti učenika/ca, podstiče slobodu i kreativnost ideja, razvija kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti.

Koliko prosječno uspješnom učeniku/ci treba rada kod kuće za nastavni predmet istorija?

Izučavanje nastavnog predmeta *istorija* u osnovnoj školi se realizuje u šestom i sedmom razredu sa 1,5 časom sedmično, a u osmom i devetom sa po dva časa sedmično. Uz činjenicu da se metodologija rada bazira na 40-satnoj radnoj nedjelji, odnosno 8-satnom dnevnom opterećenju, koji su garantovani najvišim nacionalnim i međunarodnim aktima, smatramo da je prosječno uspješnom/oj učeniku/ci potreban jedan sat za rad van nastave, tj. kući.

6. KORELACIJA MEĐU PREDMETIMA

Korelacije među predmetima su date u tabelama.

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

7.1. Standardi znanja

VI razred

Učenci/ce treba da:

- znaju predmet proučavanja istorije i podjelu na razdoblja,
- nabroje istorijske izvore,
- znaju da za računanje vremena koriste vremenske kategorije,
- nabroje praistorijska razdoblja,
- na slikovnom materijalu prepoznaju i opišu različita prebivališta ljudi u praistoriji,
- imenuju poznate stanovnike Crne Gore i na karti odrede njihova staništa,
- opišu svakodnevni život Egipćana,
- znaju da na slikama prepoznaju vrste pisma i karakteristične spomenike naroda Starog Istoka,
- opišu na karti teritoriju koju su naselila grčka plemena,
- znaju za pojam država – polis,
- prepoznaju značaj atinske narodne skupštine i navedu ko je imao pravo glasa,
- prepoznaju karakteristične grčke spomenike,
- na karti opišu nastanak Rima,
- opišu položaj robova i njihovu ulogu u rimskoj privredi,
- na karti odrede granice Rimskog carstva na vrhuncu moći,
- znaju da ispričaju o uzrocima propadanja Rimskog carstva,
- opišu pojavu hrišćanstva,
- prepoznaju karakteristične rimske spomenike značajne za svakodnevni život,
- znaju za spomenike rimske kulture na prostoru Crne Gore.

VII razred

Učenci/ce treba da:

- znaju šta su feudalac i kmet,
- prepoznaju na osnovu istorijske karte kretanje većih "varvarskih" naroda,
- znaju ko je Hrist,
- prepoznaju neslovenske narode,
- znaju ko su Južni, Istočni i Zapadni Sloveni,

- nabroje nekoliko južnoslovenskih država,
- znaju kad je nastala Duklja,
- navode nekoliko kulturnih spomenika južnoslovenskih naroda,
- znaju da opišu nastanak grada,
- znaju da lociraju Dubrovačku republiku,
- prepoznaju položaj Albanaca na Balkanu,
- znaju ko su Osmanlije,
- hronološki smještaju Mričku i Kosovsku bitku,
- znaju ko su Balšići,
- znaju da se za Crnojeviće veže pojam Crna Gora,
- znaju koja je prva državna štamparija kod Južnih Slovena,
- pojasne značaj Cetinja za istoriju Crne Gore,
- znaju vijek u kojem su balkanske države pale pod Otomansku vlast.

VIII razred

Učenici/ce treba da:

- nabrajaju najznačajnije tehničke i naučne pronalaskе,
- prepoznaju glavne moreplovce i njihova otkrića,
- objašnjavaju značaj humanizma i renesanse za kulturu,
- prepoznaju strukturu Osmanskog carstva i Mletačke republike,
- opisuju plemenski život stare Crne Gore,
- ističu značaj Cetinjske mitropolije i njenih vladika,
- prepoznaju Deklaraciju nezavisnosti,
- razumiju značaj Francuske revolucije,
- shvataju značaj I i II srpskog ustanka,
- opisuju ulogu Petra I u Crnoj Gori,
- poznaju značaj Petra II na kulturnom i diplomatskom planu,
- pojašnjavaju uvođenje knjaževine u Crnoj Gori,
- znaju kad je bilo ujedinjenje Italije, Njemačke,
- upoznaju glavne bitke Veljeg rata,
- znaju odluke Berlinskog kongresa za Crnu Goru,
- analiziraju razvoj Crne Gore od 1878-1912.,
- znaju navesti neke kulturne institucije iz perioda 1978-1912 u Crnoj Gori,
- znaju kad su bili balkanski ratovi,

IX razred

Učenici/ce treba da:

- nabrajaju vojno-političke saveze početkom XX vijeka,
- znaju razlikovati uzroke i povod izbijanja Prvog svjetskog rata,
- lociraju na karti najznačajnije frontove Prvog svjetskog rata i nabroje najveće bitke,
- prepoznaju ulogu Društva naroda u međunarodnim odnosima između dva svjetska rata,
- uoče politički položaj Crne Gore i Srbije početkom XX vijeka,
- znaju nabrojati najznačajnije borbe srpske i crnogorske vojske u Prvom svjetskom ratu,
- navode razlike između zemalja građanske demokratije i zemalja totalitarnih sistema,
- znaju nabrojati najznačajnije političke stranke i njihove lidere u Kraljevini SHS,
- imenuju osnovne odlike privrednog i kulturnog života Kraljevine Jugoslavije,
- uoče politički i ekonomski položaj Crne Gore u Kraljevini SHS – Jugoslaviji;
- opisu prilike u svijetu i uoči Drugog svjetskog rata,
- navode suprotstavljene strane u Drugom svjetskom ratu,
- imenuju frontove tokom Drugog svjetskog rata,
- objasne pojam "Aprilski rat";
- pokažu na karti okupacionu podjelu teritorije Kraljevine Jugoslavije,
- nabroje specifičnosti 13-julskog ustanka,
- objasne pojam kolaboracija i nabroji kolaboracionističke formacije na jugoslovenskom prostoru u toku rata,
- shvate značaj borbe naroda Jugoslavije u pobjedi nad fašizmom,
- uoče značaj Organizacije ujedinjenih nacija u međunarodnim odnosima, rezimiraju proces konstituisanja FNRJ,
- opisu položaj FNRJ u međunarodnim odnosima nakon Drugog svjetskog rata,
- objasne proces dezintegracije jugoslovenske državne zajednice i nastanak novih država,
- uoče najznačajnije karakteristike društveno-ekonomskog položaja Crne Gore u jugoslovenskoj federaciji,
- shvate značaj evropskih integracija.

7.2. Ispitni katalog

Napomena: skraćenicom **NNZ** označen je niži nivo znanja, a skraćenicom **VNZ**, veći nivo znanja.

VI razred

NNZ

Učenici/ce treba da:

- navedu istorijska razdoblja hronološkim redoslijedom,
- navedu istorijske izvore,
- opišu način života u kamenom i metalnom dobu,
- opišu način života Ilira na teritoriji Crne Gore,
- znaju šta je dekada, stoljeće i milenijum,
- navedu pojedine događaje u hronološkom slijedu,
- nabroje karakteristične spomenike naroda Starog Istoka,
- odrede društvene slojeve i njihov način života,
- znaju da obrazlože način života Grka,
- opišu granice države Aleksandra Makedonskog i njen značaj,
- nabroje i opišu karakteristične grčke spomenike,
- znaju da odrede vrijeme i prostor nastanka Rima,
- opišu uzroke krize Rimskog carstva,
- navedu rimska dostignuća u građevinarstvu i nauci,
- znaju da lociraju rimska naselja na prostoru Crne Gore,
- znaju značaj takmičenja,
- navedu značajnije događaje iz grčko-persijskih ratova,
- znaju o počecima hrišćanstva.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- razlikuju istorijske izvore i istaknu njihov značaj za proučavanje prošlosti,
- upotrebljavaju vremensku traku i znaju da odrede pojedine periode,
- na karti pokažu rijeke oko kojih su nastale prve civilizacije,
- analiziraju egipatsko društvo,
- imenuju rijeke oko kojih su nastale prve države,
- uoče sličnosti i razlike u kamenom i metalnom dobu,
- upoznaju značaj drugih kultura na prostoru Crne Gore,
- razlikuju vrste pisma, materijale na kojima se pisalo i pribor za pisanje,
- objasne razvitak prirodnih nauka u Egiptu,
- vrednuju značaj kulturnih ostataka Starog Istoka,
- na primjerima Sparte i Atine znaju uporediti razvitak privrede,
- znaju da opišu grčka vjerovanja, položaj muškarca, žene i djece,
- ocijene značaj Olimpijskih igara,
- objasne promjene u razvitku Atine poslije grčko-persijskih ratova,
- vrednuju značaj grčke kulture,
- opišu društvo u doba Republike i Carstva,
- objasne osnovno učenje hrišćanstva,
- uporede rimsku kulturu sa grčkom,
- obrazlože promjene nastale dolaskom Rimljana na karti Balkana,
- vrednuju značaj helenističke kulture,
- prepoznaju uzroke propasti Rimskog carstva.

VII razred:***I Rani srednji vijek*****VNZ**

Učenici/ce treba da:

- nabroje osnovne odlike feudalnog društva,
- opišu seobu naroda,
- navedu značaj Vizantije na formiranje južnoslovenskih naroda,
- prepoznaju Vizantiju kao dominantno hrišćansku državu,

- ilustruju ulogu crkve u srednjem vijeku,
- znaju osnovne odlike arapskog svijeta.

NNZ

Učenici/ce treba da:

- upoređuju način privređivanja u doba robovlasničkog društva sa feudalnim,
- pomoću istorijske karte demonstriraju kretanje "varvarskih" plemena,
- analiziraju unutrašnju strukturu Vizantijskog carstva,
- kritički procijenjuju uticaj Veseljske patrijaršije na Južne Slovene,
- uoče ulogu crkve na kulturne i društvene prilike u Evropi,
- procijene razliku između hrišćanstva i islama.

II Južni Sloveni u XII vijeku**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- odrede pomoću istorijske karte prostor na koji su se doselili Južni Sloveni,
- nabroje prve južnoslovenske države,
- znaju osnovne odlike Karantanije i Hrvatske,
- pronađu zajedničke elemente u formiranju države Makedonskih Slovena i Rašana,
- razlikuju specifičnosti nastanka Duklje – Zete u odnosu na druge Južne Slovene,
- nabroje najznačajnije vladare iz dinastije Vojislavljevića,
- hronološki poredaju najznačajnije kulturno-istorijske spomenike Južnih Slovena.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- imenuju veće rijeke i planine oko kojih su se naselili Južni Sloveni,
- opišu uslove u kojima su nastale prve južnoslovenske države,
- imenuju protivnike formiranja Karantanije i Hrvatske, i razloge za hristijanizaciju,
- razvrstavaju po značaju događaje i ličnosti u ranofeudalnom periodu Makedonskih Slovena i Rašana,
- razlože odnose između Makedonskih Slovena i Dukljana – Zečana,
- vrednuju proglašenje prvog kraljevstva među Južnim Slovenima,
- identifikuju uslove i činjenice uticaja susjeda na razvoj kulture kod Južnih Slovena.

III Evropa od XII do kraja XV vijeka

NNZ

Učenici/ce treba da:

- opišu privredne tokove u Evropi od XII – XV vijeka,
- prepričaju i ilustruju uslove u kojima nastaju gradovi,
- razlikuju društveno uređenje u ranofeudalizmu i razvijenom feudalizmu,
- prepoznaju demokratske institucije u razvijenom feudalizmu,
- odrede poziciju Vizantije na Balkanu od XII – XV vijeka,
- prepoznaju ulogu crkvenih velikodostojnika na Istoku i Zapadu u političkim prilikama.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- imenuju ekonomski napredak novčane privrede,
- analiziraju gradski život i njegove prednosti i nedostatke,
- kritički procijenju suštinu staleške monarhije,
- se upoznaju i opišu strukturu parlamenta,
- pronađu sličnosti i razlike u organizaciji vizantijskog društva u odnosu na države zapadne Evrope,
- povežu crkvene razlike sa političkim prilikama u Evropi od XII – XV vijeka.

IV Južni Sloveni od XII do kraja XV vijeka

NNZ

Učenici/ce treba da:

- prepoznaju značaj Srbije na balkanske prilike u doba Nemanjića,
- objasne položaj Zete u državi Nemanjića,
- uoče zašto je došlo do kasnog konstituisanja bosanske države,
- odrede osobine Dubrovačke republike,
- istaknu značajnije ličnosti i događaje iz albanske istorije u razvijenom feudalizmu,
- opišu ustrojstva Otomanskog carstva,
- navedu važne događaje u Srbiji krajem XIV i početkom XV vijeka,
- imenuju prve Balšiće i njihovu ulogu na Balkanu,
- povežu ime Crna Gora sa Crnojevićima,

- prepoznaju značaj skadarskog basena za srednjovjekovnu Crnu Goru,
- razlože uzroke propasti balkanskih država,
- navedu značajne kulturne spomenike srednjeg vijeka.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- analiziraju prilike u Srbiji i izdvajaju činjenice i ličnosti koje su Srbiju odredile kao značajnu balkansku državu,
- dijagnostifikuju položaj Zete u državi Nemanjića,
- se upoznaju sa specifičnim crkvenim i državnim ustrojstvom bosanske države,
- razlažu elemente po kojima se Dubrovnik izdvajao od ostalih južnoslovenskih država,
- informišu o položaju Albanaca u srednjem vijeku,
- imenuju glavne institucije Otomanskog carstva,
- vrednuju značaj Maričke i Kosovske bitke na balkanske prilike,
- preispituju uzroke izdvajanja Bašića iz Dušanovog carstva,
- vrednuju društvene i kulturne prilike u Crnoj Gori u doba Crnojevića,
- nabroje kulturno istorijske spomenike iz doba Bašića i Crnojevića,
- hronološki navedu pad balkanskih država pod otomansku vlast,
- dijagnosticiraju različitost umjetničkih pravaca.

VIII razred:

I novi vijek

NNZ

Učenici/ce treba da:

- navedu najznačajnija tehnička, naučna i geografska otkrića u XVI i XVII vijeku,
- odrede ustrojstvo Osmanskog carstva u XVI i XVII vijeku,
- rezimiraju položaj Južnih Slovena u XVI i XVII vijeku,
- opišu položaj Crne Gore tokom XVI i XVII vijeka,
- hronološki navode i imenuju crnogorske vladike tokom XVIII vijeka,
- navedu prve građanske revolucije u svijetu,
- prepričaju tok Prvog i Drugog srpskog ustanka,
- razlikuju ulogu Petra I u odnosu na prethodne vladike.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- definišu elemente po kojima se u strukturi života razlikuje novi vijek od srednjeg,
- analiziraju osmanski feudalizam i vojno ustrojstvo,
- označe položaj Srbije, Hrvatske, Bosne i Dubrovnika na Balkanu tokom XVI i XVII vijeka,
- klasifikuju specifičnosti crnogorskog društva u odnosu na njene susjede u XVI i XVII vijeku,
- razlažu crnogorsko-osmanske sukobe tokom XVII vijeka i situiraju poziciju Crne Gore prema velikim silama,
- povežu pojam "građanin" sa Francuskom buržoaskom revolucijom,
- vrednuju značaj prvih ustanaka na Balkanu i dovode ih u uzročno posljedičnu vezu,
- analiziraju značaj bitaka na Martinićima i Krusima, zakonika Petra I na stvaranje savremene crnogorske države.

II Svijet krajem XVIII i početkom XIX vijeka**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- opišu političke i društvene prilike u Evropi od 1815-1856. godine,
- odrede poziciju Srba i Hrvata na Balkanu sredinom XIX vijeka,
- navedu prve organe državne vlasti u Crnoj Gori u doba Petra II,
- razlikuju period Vladikata i Knjaževine,
- znaju da istaknu značajnije događaje iz vladavine Danila I,
- prepoznaju značaj ujedinjenja evropskih država sredinom XIX vijeka,
- nabroje revolucionarne pokrete na Balkanu od 1860-1878,
- prepoznaju ulogu Srbije na Balkanu u doba kneza Mihaila.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- objasne poziciju velikih sila na Balkanu (1815-1856) i značaj revolucije 1848. godine,
- pronađu sličnosti i razlike između uticaja Otomanskog i Habsburškog carstva na Srbe i Hrvate,
- dovedu u vezu politike Petra I i Petra II,
- navedu elemente po kojima se prepoznaje politika knjaza Danila u odnosu na vladike,
- ocijene značaj "Crnogorskog pitanja" u odnosu na velike sile,
- na primjeru Halije i Njemačke razlažu političke prilike u Rusiji i Americi šesdesetih i sedamdesetih godina XIX vijeka,

- identifikuju nacionalne pokrete u Bosni, Boki i Albaniji u odnosu na evropske političke prilike,
- kritički procijene crnogorsko-srpske odnose u doba kneza Mihaila.

NNZ

Učenici/ce treba da:

- opišu vladavinu knjaza Nikole do 1876. godine,
- navedu značajnije bitke iz "Veljeg rata" (1876-1878),
- izvedu zaključak o društveno-ekonomskim prilikama u Crnoj Gori u periodu mira 1878-1912,
- pojasne prilike na Balkanu poslije Berlinskog kongresa,
- problematizuju status muslimana u Crnoj Gori nakon 1878. godine,
- rezimiraju prilike u Evropi na početku XX vijeka,
- izdvoje ključne događaje u odnosima slovenskih naroda i Otomanskog i Habsburškog carstva na početku XX vijeka,
- navedu demokratske iskorake u Srbiji tokom vladavine kralja Petra Karađorđevića,
- preispitaju stanje u Crnoj Gori nakon donošenja ustava 1905. godine,
- nabroje glavne bitke iz balkanskih ratova.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- sintetizuju važnije događaje iz 25 godina vladavine knjaza Nikole
- povežu ratne uspjehe Crne Gore u "Veljem ratu" sa međunarodnim priznanjem Crne Gore,
- naprave kraći rad o društveno-ekonomskim i kulturnim prilikama u Crnoj Gori od 1878-1905. godine,
- klasifikuju stanje u Srbiji, Bosni, Vojvodini i Hrvatskoj poslije Berlinskog kongresa,
- dramtizuju položaj muslimana u Crnoj Gori,
- izvedu zaključak o stvaranju političkih blokova u Evropi,
- problematizuju odnose Otomanskog carstva na poteze Austro-ugarske na Balkanu,
- problematizuju poziciju Srbije na Balkanu nakon Majskog prevrata (1903),
- skupljaju podatke koji govore o počecima parlamentarizma u Crnoj Gori nakon 1905. godine,
- procijene značaj balkanskih ratova na evropske političke prilike.

IX razred:***I Prvi svjetski rat*****NNZ**

Učenici/ce treba da:

- navode suprotstavljene vojno-političke blokove formirane krajem XIX i početkom XX vijeka,
- imenuju uzroke i povod za izbijanje Prvog svjetskog rata,
- pokazuju na karti najvažnije frontove u Prvom svjetskom ratu,
- prepričaju i ilustruju tok ratnih operacija,
- opišu društveno-ekonomske i političke prilike u Rusiji početkom XX vijeka,
- navode najznačajnije posljedice Prvog svjetskog rata,
- kažu osnovne podatke o učešću Crne Gore i Srbije u Prvom svjetskom ratu,
- povežu događaje iz Prvog svjetskog rata sa radom na ujedinjenju Južnih Slovena.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- definišu elemente koji su doveli do stvaranja vojno-političkih blokova krajem XIX i početkom XX vijeka,
- analiziraju uzroke i povod za izbijanje Prvog svjetskog rata,
- vrednuju značaj uspostavljenih frontova u Prvom svjetskom ratu i borbi koje su vođene na njima,
- razlažu tok ratnih operacija u Prvom svjetskom ratu,
- identifikuju uslove društveno-ekonomskog i političkog stanja u Rusiji početkom XX vijeka,
- sintetizuju učešće Crne Gore i Srbije u Prvom svjetskom ratu,
- razvrstavaju po značaju argumente vezane za ujedinjenje Južnih Slovena.

II Svijet između dva svjetska rata**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- pojasne osnovne odlike građanske demokratije,
- informišu o najznačajnijim odlikama zemalja socijalizma,
- rezimiraju karakteristike totalitarnih sistema - fašizam, nacizam.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- pronađu sličnosti i razlike između zemalja građanske demokratije i zemalja socijalizma,
- uoče greške rukovodstva SSSR-a počinjene u periodu između dva svjetska rata,
- kritički procijene karakteristike fašizma kao totalitarnog sistema.

III Jugoslavija između dva svjetska rata**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- pojasne najznačajnije činjenice o stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca,
- navedu osnovne odlike političkog, privrednog i kulturnog razvitka Kraljevine SHS od 1929. do 1941. godine,
- opišu i ilustruju položaj Crne Gore u Kraljevini SHS,
- uoče osnovne odlike privrednog i kulturnog života Kraljevine Jugoslavije.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- kritički procijene istorijske činjenice koje su dovele do ujedinjenja Južnih Slovena i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca,
- problematizuju politički, privredni i kulturni razvoj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca,
- analiziraju položaj Crne Gore u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca,
- dokažu na primjerima razvoj privrede i kulture u Kraljevini Jugoslaviji.

IV Drugi svjetski rat**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- imenuju uzroke i povod za izbijanje Drugog svjetskog rata,
- nabroje i demonstriraju na karti najznačajnije frontove Drugog svjetskog rata,
- prepričaju svojim riječima neku od najznačajnijih bitaka Drugog svjetskog rata,
- opišu glavne posljedice Drugog svjetskog rata.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- preispitaju uzroke i povod za izbijanje Drugog svjetskog rata,
- prosude o važnosti najvećih frontova u Drugom svjetskom ratu,
- sintetizuju najznačajnije podatke vezane za borbena dejstva u vremenu od 1941. do 1945. godine,
- kritički se odrede prema glavnim posljedicama Drugog svjetskog rata.

V Jugoslavija u drugom svjetskom ratu 1941-1945.**NNZ**

Učenici/ce treba da:

- opišu napad fašističkih zemalja na Kraljevinu Jugoslaviju i uoče faktore brze kapitulacije jugoslovenske vojske,
- demonstriraju na karti okupacionu podjelu teritorije Kraljevine Jugoslavije,
- navedu osnovne motive otpora naroda Jugoslavije,
- opišu najznačajnije bitke Drugog svjetskog rata na jugoslovenskom ratištu,
- rezimiraju specifičnosti 13-julskog ustanka,
- ponove tok završnih borbi za oslobođenje Jugoslavije,
- navedu činjenice o međunarodnom priznanju DFJ,
- ilustruju u čemu se sastoji doprinos Jugoslavije u pobjedi nad fašizmom,
- informiše o borbi sa okupatorskim snagama u Crnoj Gori tokom Drugog svjetskog rata.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- naprave rad o fašističkoj agresiji i kritički procijene faktore "aprilskog sloma" vojske Kraljevine Jugoslavije,
- analiziraju uz pomoć istorijske karte okupacionu podjelu teritorije Kraljevine Jugoslavije,
- preispitaju i vrednuju ustaničke aktivnosti naroda Jugoslavije,
- ocijene značaj jugoslovenskog ratišta u Drugom svjetskom ratu,
- suoče argumente vezane za 13-julski ustanak (pro et contra),
- interpretiraju tok završnih borbi za oslobođenje Jugoslavije,
- dokažu diplomatske napore za međunarodno priznanje DFJ,
- definišu doprinos Jugoslavije u pobjedi nad fašizmom,
- kritički vrednuju značaj crnogorskog prostora u toku Drugog svjetskog rata u pobjedi nad fašizmom.

VI Svijet i Jugoslavija poslije drugog svjetskog rata

NNZ

Učenici/ce treba da:

- navedu godinu i mjesto potpisivanja mirovnog ugovora kojim je završen Drugi svjetski rat;
- obrazlože osnovne uzroke koji su doveli do blokovske podjele svijeta,
- opišu u osnovnim crtama život Jugoslavije od 1945. do 1961. godine,
- pojasne osnovne odlike privrednog i kulturnog razvoja Jugoslavije od 1961. do 1980. godine,
- upoznaju osnovne uzroke krize i raspada jugoslovenskog društva krajem XX vijeka,
- povežu proces raspada SFRJ sa mjestom i ulogom Crne Gore u jugoslovenskoj federaciji,
- imenuju uzroke evropskih integracija,
- se upoznaju sa procesom globalizacije.

VNZ

Učenici/ce treba da:

- izrade pojmovne mape koje se odnose na mirovni proces poslije Drugog svjetskog rata,
- suoče argumente vezane za blokovsku podjelu svijeta,
- potraže u literaturi podatke koji se odnose na društveno-politički život Jugoslavije u vremenu od 1945. do 1961. sređuju ih u svojoj bilježnici;
- identifikuju i rangiraju po važnosti elemente koji su usloveli privredni i kulturni razvitak Jugoslavije u periodu od 1961. do 1980. godine,
- problematizuju proces krize i raspada SFRJ,
- dijagnostifikuju položaj Crne Gore u jugoslovenskoj federaciji,
- definišu elemente evropskih integracija,
- na novim primjerima obrazlože nužnost procesa globalizacije.

8. NAČINI PROVJERE ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza nastavnikovog/cinog vaspitno-obrazovnog rada. Traži mnogo znanja ne samo iz struke nego, prije svega, iz metodike nastave predmeta, didaktike i psihologije. Od nastavnikovog/cinog vrednovanja znanja učenika/ca zavisi hoće li znanje ostati samo na ravni reprodukcije ili će učenici/ce pokušati da materiju razumiju a znanje da upotrijebe za rješavanje zadataka u školi i u svakodnevnom životu. Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja nastavnik/ca stiče povratnu informaciju o vrijednostima i stavovima učenika/ca i utiče na njih. Provjeravanje znanja učenika/ca za nastavnike/ce je ujedno i barometar njegove/njene uspješnosti u nastavi.

Provjeravanje i ocjenjivanje se obavlja usmeno i pismeno.

Elementi provjeravanja i ocjenjivanja znanja

U fazi provjeravanja i ocjenjivanja pored osnovnih znanja (prepoznavanje, obnavljanje, opisivanje istorijskih događaja i pojava) potrebno je razvijati takođe i sposobnosti i vještine, a pri tome je potrebno poštovati individualne razlike.

Saopštavanje

- izlaganje stečenih informacija (znanja) u usmenoj, pismenoj ili grafičkoj formi;
- razvijati sposobnost/vještinu razdvajanja bitnih informacija od nebitnih o određenom istorijskom događaju;
- u usmenom ili pismenom obliku pravilno upotrijebiti osnovnu terminologiju o istorijskom događaju;
- uz pomoć različitih nastavnih pomagala (karte, tekst, slike) sakupiti informacije o određenom istorijskom događaju, povezati ih u logičnu cjelinu i o njima usmeno ili pismeno izlagati.

Sposobnost sagledavanja vremenskih i prostornih istorijskih pojava

- sakupiti i srediti podatke o određenom istorijskom periodu ili događaju u pravilnom vremenskom redosljedu;
- potražiti istovremene istorijske događaje i pojave u određenom periodu;
- orijentisati se na istorijskoj karti.

Istorijsko razmišljanje

- razlikovati uzroke i posljedice istorijskih događaja;
- uporediti istovjetne pojave ili događaje i zapisati sličnosti ili razlike;
- na osnovu stečenih istorijskih znanja o određenim pojavama ili događajima reći svoje mišljenje o značaju konkretnog događaja.

Pismena provjera znanja obavlja se najčešće objektivnim tekstovima koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici/ce moraju biti unaprijed upoznati sa kriterijumima kako usmenog tako i pismenog ocjenjivanja. Ocjenjivanje je brojčano u skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, a prema standardima koje određuju deskriptori nivoa znanja.

- Slavko Vukčević,
 - Milada Kasumović,
 - Goran Marković
- Istorija za I razred gimnazije, Podgorica, 2002.
-
- Radovan Popović
 - Dragan Miranović
 - Dragoje Đokić
- Istorija za II razred gimnazije, Podgorica 2003.
-
- Đorđije Borozan
 - Saša Knežević
 - Sait Šabotić
- Istorija za III razred gimnazije, Podgorica, 2003.
-
- Šerbo Rastoder
 - Radoje Pajović
 - Zvezdan Lakić
- Istorija za IV razred gimnazije, Podgorica, 2003.

Literatura za nastavnike/ce

- Oksfordska istorija Grčke i helenističkog sveta (priređili: Džon Bordman, Džasper Griffin i Ozvin Miri) Clio, Beograd, 1999.
- Oksfordska istorija rimskog sveta (priređili: Džon Bordman, Džasper Griffin i Ozvin Miri) Clio, Beograd, 1999.
- Oksfordska istorija srednjovjekovne Evrope, priredio: Džordž Holms, Clio, Beograd, 1998
- Sidni Painter, Istorija srednjeg veka (284-1500), Clio, Beograd, 1997.
- Helmut G. Kenigsberger, Džeri K. Bouler, Džordž L. Mouz, Evropa u XVI veku, Beograd, Clio 2002.
- Donald H. Penington, Evropa u XVII vijeku, Beograd, Clio, 2002
- Metju S. Anderson, Evropa u XVIII vijeku, Beograd, Clio, 2002
- Hari Herder, Evropa u XIX vijeku, Beograd, Clio, 2002
- Dragoljub R. Živojinović, Uspon Evrope (1450-1789), Beograd 1995.
- Čedomir Popov, Građanska Evropa 1770-1871, Osnovi evropske istorije XIX vijeka, knj.I, Politička istorija Evrope, knj.II, Matica srpska, Novi Sad 1989.
- Pol Kenedi, Uspon i pad velikih sila, Ekonomska promjena i ratovanje 1500-2000, Podgorica, CID 1999
- Istorija Osmanskog carstva, priredio Rober Mantran, Beograd, Clio, 2002
- M. Peri, Intelktualna istorija Evrope, Beograd, Clio 2000

- Džon M. Roberts, Evropa 1880-1945, Beograd, Clio 2002
- Erik Hobsbaum, Doba ekstrema, Istorija kratkog Dvadesetog veka 1914-1991, Dereta, Beograd, 2002.
- A.Mitrović, Vreme netrpeljivih, Politička istorija velikih država Evrope 1919- 1939, Podgorica, CID, 1998
- F. Fire, Prošlost jedne iluzije, Komunizma u dvadesetom vijeku, Beograd 1996
- Mihail Geler, Aleksandar Negrič, Utopija na vlasti, Istorija Sovjetskog saveza, Podgorica, CID, 2000
- Ernst Nolte, Fašizam u svojoj epohi, Prosveta, Beograd 1990
- Stevan K.Pavlović, Istorija Balkana, Beograd, Clio, 2001
- Filip Longvort, Stvaranje istočne Evrope, Beograd, Clio 2002
- Volter Laker, Istorija Evrope 1945-1992. Beograd, 1999.

Crna Gora

- Žarko Šćepanović, Kratka istorija Crne Gore (Od najstarijih vremena do 1796), CID, Podgorica, 2002
- Živko Andrijašević, Kratka istorija Crne Gore 1946-1918, Conteco, Bar, 2000
- Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, Podgorica 1995
- Istorija Crne Gore I-III, Titograd, 1975
- Dragoje Živković, Istorija crnogorskog naroda I-III, Cetinje 1991-1997.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA

Istoriju u osnovnoj školi može predavati onaj koji je stekao visokoškolsko obrazovanje: diplomirani historičar i profesor/profesorica istorije i geografije kao i nastavnik/ca istorije i geografije.

** Za izradu ovog nacrtu programa komisija je koristila iskustva Slovenije, Francuske i Danske.*

predmetni program

GEOGRAFIJA

VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje osnovne škole

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

GEOGRAFIJA

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

GEOGRAFIJA

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

a. Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Geografija je opšteobrazovni predmet koji se u osnovnoj školi izučava od VI do IX razreda. Nadovezuje se na sadržaje iz programa **poznavanje prirode i poznavanje društva**, koji se izučavaju u prethodnim razredima.

Nastavni program za geografiju povezan je i sa drugim prirodnim i društvenim predmetima koji se izučavaju u osnovnoj školi. Osnovna geografska znanja osnova su za nastavak srednjeg obrazovanja i daljeg intelektualnog i stručnog napredovanja učenika/ca.

Geografija ima važnu ulogu u formiranju učenikove/cine slike o svijetu i razumijevanju pojava i procesa koji vladaju u njemu, kao i pojava i procesa u neposrednom okruženju. Tehnološki razvoj, informatička revolucija i proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim dijelovima svijeta. Iako, s jedne strane ljudi postaju sve sličniji (odijevanje, način ishrane i sl.), zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija bivamo sve svjesniji i razlika među nama, među civilizacijama i kulturama. Te razlike su pravo bogatstvo, ali mogu biti i izvor sukoba. Ako nam je cilj izbjegavanje sukoba i očuvanje kulturne raznolikosti, **neophodno nam je znanje o svijetu u kome živimo**. Upravo je u tome značaj geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već podrazumijeva odnos čovjeka i prostora, poznavanje okoline, društva, istorije, kulture i religije.

Danas je čovjek ključni činilac transformacije svijeta, ali je on još uvijek samo jedan element složenog sistema koji nazivamo Zemlja. **Savremena geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente (npr. reljef, klimu, stanovništvo, naselja), ali je naglasak na razumijevanju interakcija (odnosa) među tim elementima i procesima koji iz njih slijede**. Primjena geografskih informacijskih sistema danas je prisutna u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti.

Geografija počinje pitanjima Gdje ..., Kada ..., Kako ...? Ali, možda je važnije ono pitanje koje slijedi: **Zašto?** To su pitanja koja učenike/ce podstiču na razmišljanje. To je početak učenja i izvor znanja. Ali geografija se ne zaustavlja na tim pitanjima: gdje je nešto i zašto je to tamo, nego pokušava određene pojave **da uporedi** sa sličnim pojavama u drugom prostoru. Zatim pokušava **da utvrdi posljedice, kao i da predvidi** šta će se desiti u budućnosti sa određenom pojavom ili prostorom.

Ova pitanja podstiču radoznalost učenika/ca i zanimanje za svijet u kome živimo, a razvijaju i intelektualne sposobnosti, posebno sposobnost uočavanja uzročno-posljedičnih veza.

Namjena predmeta je da učenici/ce stiču primjenjljiva znanja, koja su neophodna za njihov intelektualni razvoj.

b. Broj časova po godinama i oblici nastave

Geografija se u drugom ciklusu izučava u VI razredu, sa godišnjim fondom od 54 časa (1,5 čas sedmično x 30 sedmica = 45 časova + 9 časova za dio programa za koji je predviđeno da ga planiraju škole i lokalne zajednice).

U trećem ciklusu (VII, VIII, IX), geografija je zastupljena sa godišnjim fondom od 174 časa.

U VII razredu godišnji fond časova je 54 (1,5 čas sedmično x 30 sedmica = 45 časova + 9 časova za dio programa za koji je predviđeno da ga planiraju škole i lokalne zajednice).

U VIII razredu godišnji fond časova je 54 (1,5 čas sedmično x 30 sedmica = 45 časova + 9 časova za dio programa za koji je predviđeno da ga planiraju škole i lokalne zajednice).

U IX razredu godišnji fond časova je 66 (2 časa sedmično x 27 sedmica = 54 časa + 12 časova za dio programa za koji je predviđeno da ga planiraju škole i lokalne zajednice).

Program je planiran za 30 sedmica (u IX razredu je to 27 sedmica), dok je 6 sedmica ostavljeno da program planiraju škole, odnosno lokalne zajednice, i taj dio programa može poslužiti za produblјivanje sadržaja iz obaveznog dijela programa ili uvođenje novih sadržaja po potrebi lokalne zajednice i škole.

VI RAZRED

Redni broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Uvod u geografiju	2
2.	Kosmos i Zemlja	5
3.	Planeta Zemlja	7
4.	Predstavljanje Zemljine površine	8
5.	Kretanje Zemlje i posljedice njenih kretanja	7
6.	Vazdušni omotač Zemlje	6
7.	Vode na Zemlji	6
8.	Biljni i životinjski svijet na Zemlji	4
UKUPNO		45

VII RAZRED

Redni broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Stanovništvo i naselja na Zemlji	2
2.	Geografska sredina i ljudske djelatnosti	2
3.	Evropa - prirodne i društvene karakteristike	6
4.	Južna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	10
5.	Zapadna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	7
6.	Srednja Evropa - prirodne i društvene karakteristike	7
7.	Sjeverna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	5
8.	Istočna Evropa - prirodne i društvene karakteristike	6
UKUPNO		45

VIII RAZRED

Redni broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	Azija	10
2.	Afrika	8
3.	Amerika, Sjeverna Amerika	8
4.	Srednja Amerika	3
5.	Južna Amerika	7
6.	Australija, Okeanija	6
7.	Polarne oblasti	3
UKUPNO		45

IX RAZRED

Redni broj	TEMA	Orijentacioni broj časova
1.	<i>Srbija i Crna Gora</i>	2
2	Položaj, veličina, granice, državno uređenje	
	<i>Crna Gora</i>	
	Položaj, veličina, granice, državno uređenje	2
	Oblikovanje teritorije	2
	Prírodne karakteristike	18
3	Društvene karakteristike	12
	<i>Srbija</i>	
	Položaj, veličina, granice, državno uređenje	2
	Prírodne karakteristike	10
	Društvene karakteristike	6
UKUPNO		54

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Cilj učenja geografije je da učenici/ce:

- razumiju osnovne geografske pojmove, pojave i procese u prostoru;
- steknu osnovna znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni i o njihovom međusobnom uticaju;
- steknu prostorne predstave o svom rodnom kraju, regiji, državi i sposobnost da dešavanja u svom prostoru precizno lociraju;
- steknu predstavu o globalnom prostoru, njegovom rasporedu, relacijama;
- upoznaju geografske vrijednosti i osobenosti svog kraja i svoje domovine i razviju pozitivna osjećanja prema njenom prirodnom i kulturnom nasljeđu;
- razviju sposobnost orijentacije i čitanja geografskih karata i da se njima služe u nastavi i u svakodnevnom životu;
- upoznaju kako žive i rade ljudi u različitim okruženjima u svijetu, upoznaju bogatstvo razlika naroda na Zemlji i njihov doprinos razvitku savremene civilizacije i uče da razumiju i cijene narode i njihovu kulturu u svojoj i drugim zemljama;
- steknu određena znanja o kontinentima, velikim geografskim cjelinama na pojedinim kontinentima i o mjestu naše zemlje u svijetu;
- razumiju ključne probleme koji sve više zaokupljaju savremeno čovječanstvo (ugroženost životne sredine, nesrazmjera između porasta broja stanovnika i proizvodnje hrane, sirovina i energije u svijetu, sve veća nestašica vode);
- uoče neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih dobara i potrebe očuvanja i unapređivanja životne sredine;
- razviju sposobnost upotrebe jednostavnih metoda geografskog istraživanja: opažanje, mjerenje, jednostavna analiza, intervju, kartiranje, upotreba tekstova, dijagrama, statističkih i drugih izvora i literature u školi i na terenu;
- razvijaju mišljenje kroz vježbanje u posmatranju, upoređivanju, logičkom zaključivanju i uopštavanju;
- razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz pomoć različitih izvora znanja;
- upoznaju svoj kraj i domovinu u okviru ekskurzija i terenskog rada;
- razvijaju emocije i motivaciju za komunikaciju i rad u grupi, drugarstvo, zajedništvo i saradnju;
- razvijaju radne navike, odgovornost prema radu i pozitivan odnos prema pravima, obavezama, ličnoj i društvenoj imovini.

4. SADRŽAJ I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

VI razred

1. Uvod u geografiju; 2. Kosmos i Zemlja; 3. Planeta Zemlja; 4. Predstavljanje zemljine površine; 5. Kretanje Zemlje i posljedice njenih kretanja; 6. Vazdušni omotač Zemlje; 7. Vode na Zemlji; 8. Biljni i životinjski svijet na Zemlji.

Tema: Uvod u geografiju

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - saznaje šta je predmet proučavanja geografije, - razlikuje prirodne i društvene elemente geografije. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - mobilišu prethodna znanja i iskustva na osnovu kojih daju primjere za predmet proučavanja geografije. 	Fizička geografija; društvena geografija; regionalna geografija.	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da upućuje učenika/cu na različite izvore informacija, pomaže učenicima/cama da povezuju prethodna i novostečena znanja i da takva znanja upotrebljavaju u svakodnevnom životu.

Nastavnicima/cama se preporučuje da u okviru svake tematske cjeline obrade i odgovarajuće sadržaje iz lokalne sredine, vodeći računa o usklađenosti sadržaja. Na taj način učenici/ce mogu praviti poređenja određenih sadržaja sa sadržajima koji su njima poznati i bliski u neposrednom okruženju.

Tema: Kosmos i Zemlja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - saznaje šta je Kosmos, koje su vrste nebeskih tijela, njihov položaj i kretanje, - upoznaje Sunčev sistem i položaj Zemlje u njemu. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz odgovarajući slikovni materijal, šeme, film prepoznaju nebeska tijela, - razvrstavaju nebeska tijela u odnosu na izabrane kriterijume, - sakupljaju materijal (ilustracije, tekstove) o ovoj temi i rade odjeljenjske albume, panoe. 	Kosmos, vasiona, nebo; nebeska tijela; Sunčev sistem.	Matematika Nastavna tema: mjerenje. Nastavne jedinice: jedinice mjere za dužinu; jedinice mjere za vrijeme.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da podstiče učenika/cu na razmišljanje, kao i da na konkretnim primjerima pronalaze sličnosti i razlike. Dio nastavnog sadržaja treba izvoditi u neposrednoj okolini, dvorištu škole.

Tema: Planeta Zemlja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna oblik i veličinu Zemlje, - razlikuje kopneni i vodeni dio zemljine površine, - upoređuje kontinente i okeane s obzirom na veličinu, geografski položaj, razuđenost obale, - razlikuje osnovne elemente građe Zemlje i zemljine kore, - razlikuje osnovne oblike reljefa na Zemlji kao i u svom kraju i okolini, - razumije pojavu vulkana i zemljotresa, - uočava promjene u prirodi (pozitivne, negativne) koje je prouzrokovao čovjek. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći model Zemlje, opisuju njen oblik i izgled njene površine, pokazuju velike dijelove kopna i voda na Zemlji, - koristeći odgovarajuće pokazatelje razvrstavaju kontinente po definisanim kriterijumima, - uz korišćenje odgovarajućeg slikovnog materijala, filma upoređuju preovlađujuće oblike reljefa na zemljinoj površini, - posmatraju oblike reljefa, stijena u svom kraju i neposrednoj okolini, - sakupljaju interesantne stijene i formiraju odjeljenjsku zbirku, - posmatraju film o vulkanima i zemljotresima i razgovaraju o zadatoj temi, - na konkretnom primjeru objašnjavaju kako ljudi uništavaju i unapređuju izgled prirode, - čitaju odgovarajući tekst iz knjige <i>Kako djeca mogu spasti Zemlju</i>, razgovaraju o tekstu i traže sopstvena rješenja kako mogu aktivno doprinostiti očuvanju prirodne okoline i unapređivanju prostora u kojem žive. 	<p>Globus; svjetski okeani: Tih, Atlantski, Sjeverno-ledeni, Indijski okean; kontinenti: Azija, Afrika, Sjeverna Amerika, Južna Amerika, Evropa, Antarktik, Australija.</p>	<p>Matematika Nastavna tema: mjerenje.</p> <p>Nastavne jedinice: jedinice mjere za dužinu; jedinice mjere za površinu; jedinice mjere za vrijeme.</p> <p>Poznavanje prirode Nastavne teme: živa i neživa priroda; uslovi života na Zemlji.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da aktivira učenike/ce mobilisanjem njihovih prethodnih znanja i iskustava, usmjerava ih na detaljnija i trajnija posmatranja u prirodi, podstiče ih da otkrivaju uzročno-posljedične veze između prirode i načina života i rada ljudi. Kada je riječ o sadržajima koji govore o reljefu, akcenat treba da bude na onom što je djeci najbliže, kao što je reljef svog kraja. U tom smislu nastavnik/ca treba da planira terenski rad sa ciljem razgledanja, razvrstavanja, upoređivanja oblika reljefa u datom kraju i okolini.

Kao dio obavezne literature, nastavniku/ci se sugerije da koristi knjigu *Kako djeca mogu spasti Zemlju* (nalazi se u spisku preporučene literature za učenike/ce).

Tema: Predstavljanje zemljine površine

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna način prikazivanja zemljine površine na karti, globusu, reljefu i njihovu primjenu, - razlikuje osnovne elemente geografske karte, - zna da objasni pojmove <i>uporednici, podnevc, Ekvator, Grinič, zemljini polovi</i>, - zna predstavljanje geografskih sadržaja na kartama, - razlikuje nadmorsku i relativnu visinu, predstavljanje reljefa metodom boja, - može da se orijentiše na karti, - razvija sposobnost orijentacije, primjenjuje različite načine orijentacije u prirodi. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - upoređuju načine prikazivanja zemljine površine i sami/e dolaze do spoznaje o različitosti predstavljanja, - prave tekstualni opis kraja na osnovu dogovorenih kartografskih znakova na karti, - crtaju kartografske znake, - pokazuju na karti važnije uporednike i podnevk, zemljine polove, oblike reljefa i druge geografske sadržaje, - izrađuju najjednostavniji plan svoje opštine i određuju položaj svoje škole, - određuju strane svijeta na karti, - određuju svoj položaj u odnosu na strane svijeta uz pomoć prirodnih objekata ili objekata u okruženju, - određuju položaj škole u odnosu na strane svijeta, položaj nekog karakterističnog objekta, - vježbaju spretnost i brzinu orijentacije uz pomoć kompasa. 	<p>Elementi karte, uporednici, podnevc, Ekvator, Grinič; geografska širina i geografska dužina; nadmorska visina, relativna visina, orijentacija.</p>	<p>Matematika Nastavna tema: mjerenje.</p> <p>Nastavne jedinice: jedinice mjere za dužinu; jedinice mjere za površinu.</p> <p>Poznavanje društva Nastavna tema: prostorna orijentacija.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da insistira na kartografskoj pismenosti i upotrebi geografskih karata.

Za sadržaje iz orijentacije nastavnik/ca treba da zajedno sa učenicima/cama planira terensko istraživanje (izbor terena, osmišljava aktivnosti u vidu problemskih zadataka). Uvježbavanje orjentisanja može se organizovati kao grupni rad ili rad u parovima uz konkretne zadatke.

Tema: Kretanje Zemlje i posljedice njenih kretanja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava okretanje Zemlje oko svoje ose i njegove posljedice, - obrazlaže kretanje Zemlje oko Sunca i posljedice tog kretanja, - razlikuje godišnja doba i toplotne pojaseve, - zna da se naša zemlja nalazi u sjeverno- umjerenom toplotnom pojasu, - samostalno zaključuje kako posljedice zemljinih kretanja utiču na život i rad ljudi. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eksperimentišu u zatamnjenoj prostoriji - učionici, s modelom Zemlje i izvorom svjetlosti; opažaju kako se vidi osvijetljeni krug pri različitim stranama svjetlosti; opažaju kako se Zemlja osvjetljava i zaključuju o pojavi dana i noći i razlikama u vremenu, - koristeći telurijum i globus demonstriraju kretanje Zemlje oko Sunca, - na fotografiji, filmu prepoznaju godišnja doba i karakteristični biljni i životinjski svijet pojedinih geografskih pojaseva, - na osnovu vlastitog znanja i zapažanja, filma, na konkretnom primjeru opisuju uslove za život i rad ljudi u pojedinim pojasevima i godišnjim dobima. 	<p>tacija; zemljina osa; dan, noć; revolucija; godišnja doba; toplotni pojasevi.</p>	<p>Priroda Nastavna tema: svjetlost.</p> <p>Nastavna jedinica: pomračenje Sunca i Mjeseca kao posljedice pravolinijskog prostiranja svjetlosti.</p> <p>Priroda i tehnika Nastavna tema: kretanja Zemlje i uticaj Sunca na vrijeme.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba što više da primjenjuje aktivne oblike i metode rada koje se fokusiraju na učeničku aktivnost i saradnju. Nastavnik/ca podstiče interakciju nastavnik/ca-učenik/ca i razmjenu između samih učenika/ca. Osnovu učenja treba da predstavljaju vlastita iskustva učenika/ca i opservacije koje su prikupljene sa različitih mjesta.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti očiglednim (ilustrativnim) materijalom.

Tema: Vazdušni omotač Zemlje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da je vazduh smješa gasova, - ocjenjuje značaj vazduha za planetu Zemlju, - uočava pojave i razumije procese u atmosferi, - razlikuje vrijeme i klimu, - upoznaje klimatske faktore, - razlikuje elemente (pojave) vremena i klime, - razlikuje klimatske tipove na Zemlji, - saznaje o problemu zagađenja vazduha na Zemlji, ozonskom omotaču, zaštiti i značaju. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - najjednostavnijim eksperimentom dokazuju prisustvo kiseonika i ugljendioksida u vazduhu, - na konkretnom primjeru daju mišljenje o značaju vazduha za život, - vremenske pojave i procese obrazlažu na primjeru promjena u prirodi, - na osnovu vlastitog znanja i iskustva objašnjavaju klimatske faktore, - na ilustracijama i filmu prepoznaju klimatske tipove i na karti Svijeta pokazuju njihovo prostiranje, - čitaju odgovarajući tekst iz knjige <i>Kako djeca mogu spasti Zemlju</i>, razgovaraju o tekstu, - diskutuju o problemu zagađenja vazduha, mjerama njegove zaštite i kako lično mogu doprinijeti njegovoj zaštiti. 	<p>Atmosfera; vrijeme, klima; vremenski - klimatski elementi; klimatski faktori; klimatski tipovi.</p>	<p>Priroda Nastavna tema: smješe.</p> <p>Nastavne jedinice: vazduh kao smješa gasova; uslovi života na Zemlji.</p> <p>Priroda i tehnika Nastavna tema: kretanja Zemlje i uticaj Sunca na vrijeme.</p> <p>Priroda i društva Nastavna tema: šta mogu da uradim.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da povezuje gradivo sa postojećim školskim i vanškolskim znanjima i iskustvima učenika/ca, otvara mogućnost da učenik/ca slobodno postavlja pitanja, istražuje.

Nastavnik/ca, po mogućnosti, treba da planira i posjetu meteorološkoj stanici.

Zapažanja o vremenskim promjenama učenici/ce bilježe u šeme koristeći jednostavne simbole. Aktivnost je svakodnevna i posvećuje joj se malo vremena.

Tema: Vode na Zemlji

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenic/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije značaj vode za život na Zemlji, - objašnjavaju vode u prirodi i nastanak padavina, - razlikuje osnovne pojave i oblike voda (okeane, mora, jezera, rijeke, lednike), - poznaje osnovne oblike razuđenosti obala, - uočava osobine i kretanja morske vode, - može objasniti pojmove <i>podzemne vode, izvor, ušće, vodostaj, riječna mreža, riječni sistem,</i> - zapaža probleme nestašice čiste vode, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na konkretnom primjeru analiziraju značaj voda za život, - šematski prikazuju proces kruženja vode u prirodi, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične vode, - na karti Svijeta pokazuju najveće zalive, ostrva, poluostrva, moreuze, - koristeći vlastito iskustvo opisuju morske vode, - sakupljaju fotografije, podatke, tekstove o različitim vodnim objektima, - vrše selekciju, valorizaciju, razmjenu i analizu prikupljenih informacija, - rade zidne novine, panoje sa motivima voda svog kraja, - vrednuju čovjekov odnos prema vodama pomoću video zapisa, filmova, stručne literature, posmatranjem. 	<p>Hidrosfera; plima, oseka; morske struje; horizontalna razuđenost obala.</p>	<p>Priroda Nastavna tema: kopnene vode. Nastavne jedinice: različiti tipovi kopnenih voda; talasanje na vodenoj površini; osobine morske vode, plima i oseka.</p> <p>Nastavna tema: more Nastavna jedinica: osnovni izvori zagađenja mora i posljedice zagađenja.</p> <p>Priroda i tehnika Nastavna tema: kretanja Zemlje i uticaj Sunca na vrijeme.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da povezuje gradivo sa postojećim školskim i vanškolskim znanjima i iskustvima učenika/ca.

Nastavnik/ca treba da upućuje i podstiče učenike/ce da iz literature, sa Interneta, iz medija, audio i video zapisa itd., sistematski prikupljaju informacije o ovoj temi. Posebno treba da naglašava problem zagađenosti voda i sve veći problem nestašice čiste vode.

Sadržaj ove nastavne teme nastavnik/ca obogaćuje filmskim, tekstualnim, ilustrativnim materijalom.

Nastavnik/ca u odnosu na okruženje i mogućnosti treba da planira posjetu vodama (rijeka, jezero, more) u kraju i okolini.

Tema: Biljni i životinjski svijet na Zemlji

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije da se od Ekvatora ka polovima mijenja biljni i životinjski svijet, - započinje šumske spratove i tipične životinjske predstavnike u njima, - razumije značaj biljnog i životinjskog svijeta, - shvata odnos čovjek - vegetacija i potrebu unapređivanja i zaštite biljnog i životinjskog svijeta. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatraju fotografije, filmove biljnog i životinjskog svijeta iz okruženja i šire, - razvrstavaju biljke i životinje u grupe na osnovu različitih kriterijuma, - povezuju naučene sadržaje sa ranijim znanjima i iskustvima, - utvrđuju i razmjenjuju mišljenja o pozitivnim i negativnim uticajima čovjeka na biljni i životinjski svijet, - sakupljaju ideje (međusobno ih razmjenjuju i vrše izbor najboljeg rješenja) o uređenju školskog dvorišta, - prikupljaju i vrše selekciju materijala za izradu odjeljenjskih, grupnih ili individualnih herbarijuma, - njeguju ukrasno bilje u svojoj učionici – kabinetu. 	<p>Biosfera; geografska zonalnost.</p>	<p>Priroda Nastavna tema: livada i pašnjak, šuma.</p> <p>Nastavna jedinica: značaj biljaka i životinja za čovjeka.</p> <p>Priroda i tehnika Nastavna tema: raznolikost u prirodi.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da planira terenski rad, upućuje učenike/ce na preciznije posmatranje, istraživanje, prikupljanje podataka, različitog materijala.

U zavisnosti od okruženja i od mogućnosti, nastavniku/ci se preporučuje planiranje posjete zoološkom vrtu, botaničkoj bašti, stakleniku, rasadniku. Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce da učestvuju u akciji pošumljavanja, uređivanja dvorišta. Ovu nastavnu temu nastavnik/ca treba da produbi i slikovito predstavi u okviru prirodnjačkog dana (projekat).

Nastavnik/ca treba posebno da ukaže na posljedice uništavanja šuma, krčenja i propadanja šuma, šumskih požara, kao i na ugroženost pojedinih biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka.

VII razred

1. Stanovništvo i naselja na Zemlji; 2. Geografska sredina i ljudske djelatnosti; 3. Evropa – prirodne i društvene karakteristike; 4. Južna Evropa, prirodne i društvene karakteristike; 5. Zapadna Evropa, prirodne i društvene karakteristike; 6. Srednja Evropa, prirodne i društvene karakteristike; 7. Sjeverna Evropa, prirodne i društvene karakteristike; 8. Istočna Evropa, prirodne i društvene karakteristike.

Tema: Stanovništvo i naselja na Zemlji

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - saznaje o elementima i različitim strukturama stanovništva na Zemlji, - prepoznaje karakteristične rase, narode, religije, - uočava na karti naseljeni i nenaseljeni dio zemljine površine, - upoznaje savremene probleme svjetskog stanovništva, - razlikuje naselja na Zemlji. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći odgovarajuće pokazatelje upoređuju stanovništvo na Zemlji, - na fotografiji, filmu prepoznaju i opisuju karakteristične rase, narode, religije, - na karti Svijeta pokazuju prostorni razmještaj svjetskog stanovništva, - na konkretnom primjeru daju mišljenje o problemima svjetskog stanovništva. 	Prirodni priraštaj; gustina naseljenosti; svjetske religije; gradovi, sela.	Gradansko vaspitanje Nastavne jedinice: kulturne, vjerske, etničke, generacijske razlike i njihovo prožimanje; odnosi na principu multikulturalnosti i interkulturalnosti. Istorija: sadržaji o nastanku gradova.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne karakteristike stanovništva, najvažnije demografske probleme savremenog svijeta. U obradi sadržaja, neizbježna je upotreba određenih statističkih podataka. Nastavniku/ci se preporučuje da od učenika/ce ne zahtijeva memorisanje brojčanih podataka, već da upućuje učenike/ce kako da koriste dijagrame, grafikone, statistične podatke.

Nastavnik/ca treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova.

Tema: Geografska sredina i ljudske djelatnosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje prirodnu i geografsku sredinu, - razumije pojam geografske regije, - zna prirodne resurse, navodi obnovljive i neobnovljive resurse, - razlikuje privredne djelatnosti, - razumije da je razvoj privrede uslovljen prirodnim i društvenim faktoromima. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na konkretnom primjeru određuju osobine prirodne i geografske sredine, navode sličnosti i razlike, - na geografskoj karti pronalaze neke veće regije svijeta, - daju primjere za obnovljive i neobnovljive resurse, - na osnovu vlastitog znanja i iskustva navode ljudske aktivnosti i grupišu ih u odgovarajuće privredne djelatnosti, - na konkretnom primjeru objašnjavaju uticaj prirodnih i društvenih faktora na privređivanje. 	<p>Prirodna sredina; geografska sredina; geografska regija; prirodni resursi; privreda.</p>	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da motiviše učenike/ce da koriste različite izvore znanja, da povezuju sopstvena iskustva i školsko znanje, da samostalno istražuju i uče.

Tema: EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna granice Evrope, - razumije zašto je geografski položaj Evrope povoljan, - uz pomoć karte uočava razuđenost obala, - saznaje o površini kontinenta, - razlikuje klimatske oblasti, - upoznaje bogatstvo voda, biljnih i životinjskih zajednica, - saznaje o elementima i različitim strukturama stanovništva, - prepoznaje govorna područja, - razumije ciljeve Evropske Unije, - pokazuje na karti podjelu Evrope na geografske regije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti Svijeta određuju granice Evrope i analiziraju geografski položaj, - na osnovu fotografija, filma, prepoznaju karakterističnu obalu, pokazuju na karti veća ostrva, poluostrva, mora, zalive, moreuze, - objašnjavaju u glavnim crtama raznolikost prirode Evrope i pokazuju na karti najistaknutije oblike reljefa, - na konkretnom primjeru analiziraju prednosti i nedostatke raščlanjenosti Evrope za život i rad ljudi, - koristeći prethodna znanja daju primjere za različitost klimatskih tipova i njihov uticaj na život ljudi, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične vode i samostalno zaključuju o njihovom značaju, - na karti pokazuju prostorni razmještaj evropskog stanovništva, opisuju jezičku i vjersku raznolikost, ukazuju na posljedice, - pomoću audio-vizuelnog materijala prepoznaju govorna područja, - diskutuju na temu <i>Granice među narodima</i>, - na karti ograničavaju velike geografske regije Evrope. 	<p>Geografski položaj; razuđenost obala; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; geografske regije.</p>	<p>Istorija Nastavna tema: rani srednji vijek.</p> <p>Nastavne jedinice: velika seoba naroda; hrišćanska crkva, njeno ustrojstvo.</p> <p>Biologija Nastavna tema: zaštita i unapređivanje životne sredine; biljno carstvo i životinjsko carstvo.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce da povezuju prethodna znanja i vlastita iskustva sa novim sadržajima i da ih koriste, podstiče ih na slobodno razmišljanje, postavljanje pitanja. Posebno insistira na kartografskoj pismenosti i upotrebi geografskih karata različitog sadržaja i razmjera.

Upućuje učenike/ce na različite izvore znanja, ukazuje na važnost korišćenja Interneta u geografskim sadržajima.

Nastavnik/ca treba da podstiče učenika/cu na argumentovano diskutovanje i sučeljavanje stavova pri pojavi određenih problema.

Tema: JUŽNA EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Južne Evrope, - upoznaje raznolikost prirode, - saznaje da je Južna Evropa najveće zemljotresno i vulkansko područje u Evropi, - razlikuje nacionalni i vjerski sastav stanovništva, - razlikuje različite tipove naselja, - zapaža visoku međuzavisnost prirode i privrede, - razumije značaj Sredozemnog mora i sredozemne klime za život ljudi, - zna države Južne Evrope i njihove osnovne geografske karakteristike (pojedinačno), - razvija stvaralačko mišljenje i kreativnost. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći kartu Evrope određuju geografski položaj Južne Evrope, imenuju i pokazuju veća ostrva, poluostrva, mora, moreuze, planine, ravnice, - uz odabrani slikovni materijal, koristeći prethodno znanje i vlastito zapažanje, objašnjavaju sredozemnu klimu i opisuju karakteristike sredozemne vegetacije, - posmatraju film o vulkanskoj erupciji (Etna, Vezuva) i samostalno zapisuju šta su zapazili, - koristeći kartu opisuju šarolikost nacionalnog i vjerskog sastava stanovništva i ukazuju na posljedice političkih suprotnosti za život ljudi, uništavanje prirodne sredine, - na fotografiji prepoznaju karakteristična naselja. 	Geografski položaj; razuđenost obala; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; politička podjela.	Istorija Nastavna tema: Antička Grčka. Nastavne jedinice: zemlje, stanovništvo, zlatno doba Atine, grčka kultura. Nastavna tema: Antički Rim. Nastavne jedinice: rimska država, rimska kultura. Bilogija Nastavna tema: karakteristični ekosistemi Crne Gore; zaštita i unapređivanje životne sredine.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz odgovarajući slikovni materijal, film, analiziraju prirodne i društvene uslove za razvoj turizma, - izrađuju turističku kartu Južne Evrope, - vrednuju položaj Južne Evrope za razvoj saobraćaja, - sakupljaju i vrše selekciju materijala (slikovni, tekstualni itd.) za izradu panoa i albuma na datu temu, - pokazuju na karti države Južne Evrope i objašnjavaju (ukratko) njihove osnovne geografske karakteristike, - slušaju karakterističnu muziku pojedinih država, - samostalno postavljaju kviz pitanja. 		<p>Građansko vaspitanje Nastavna tema: demokratija, civilno društvo, građanin.</p> <p>Nastavna jedinica: demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja.</p> <p>Tehnika i informatika: sadržaji iz informatike.</p> <p>Muzička kultura: sličnosti i razlike muzičkih sadržaja u različitim geografskim sadržajima.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnici/ce treba što više da primjenjuju aktivne oblike i metode rada koje se fokusiraju na učeničku aktivnost i saradnju.

Učenike/ce treba što više podsticati na samostalan, kreativan rad uz upotrebu različite, dostupne literature.

U skladu sa mogućnostima, nastavnicima/cama se preporučuje planiranje posjete crnogorskoj jadranskoj obali.

Prilikom obrade sadržaja o državama Južne Evrope, nastavnik/ca treba da kratko ukaže na osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Akcent treba da bude na onim karakteristikama po kojima su pojedine države prepoznatljive u Evropi i svijetu.

Prilikom obrade pojedinih nastavnih tema, nastavniku/ci se preporučuje puštanje karakteristične muzike sa određenih prostora, iz različitih država.

Tema: ZAPADNA EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Zapadne Evrope, - uočava uticaj Atlantskog okeana na prirodu Zapadne Evrope, - saznaje osnovne prirodne odlike, - uočava na karti prostorni raspored stanovništva, većih gradskih naselja, - zna da je privreda Zapadne Evrope visoko razvijena, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu zaštite i unapređivanja životne sredine, - zna države Zapadne Evrope i njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti, države Zapadne Evrope i objašnjavaju geografski položaj, - uz korišćenje karte, slikovnog materijala, filma upoređuju atlantsku i sredozemnu obalu, - na fotografiji prepoznaju karakteristične oblike reljefa, - vrednuju uticaj Atlantskog okeana na klimu, biljni svijet i poljoprivredu Zapadne Evrope, - preko slikovnog materijala, filma upoređuju tipove naselja, na osnovu vlastitog znanja navode objekte po kojima su prepoznatljiviji u svijetu, - sakupljaju i vrše selekciju materijala za izradu projekta na temu stanovništva i privrede i o istom izvještavaju, - posmatraju film o smogu u Londonu i razgovaraju o posljedicama industrijalizacije, - pokazuju na karti države Zapadne Evrope i objašnjavaju (ukratko) njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Geografski položaj; razuđenost obala; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; politička podjela.</p>	<p>Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine.</p> <p>Tehnika i informatika: sadržaji iz informatike.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da organizuje aktivnosti za izradu projekatskog rada, organizuje rad u grupama ili parovima, pruža pomoć u prikupljanju materijala, daje instrukcije u vezi sa korišćenjem prikupljenog materijala, podstiče učenike/ce na preuzimanje inicijative, na lični doprinos radu, omogućava slobodu mišljenja, prosuđivanja, vrednovanja.

Nastavnik/ca treba da u sadržajima o državama Zapadne Evrope kratko ukaže na osnovne prirodne i društvene karakteristike. Akcenat treba da bude na onim karakteristikama po kojima su države Zapadne Evrope prepoznatljivije u Evropi i svijetu.

Tema: SREDNJA EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da objasni tranzitni položaj Srednje Evrope, - zapaža pogodnost Srednje Evrope u reljefnom i saobraćajnom smislu i pogodnosti za život ljudi, - zna važnost rijeke Dunav za države kroz koje protiče, - razlikuje narode Srednje Evrope i različite tipove naselja, - upoznaje privredne karakteristike, - zna države Srednje Evrope i njihove osnovne geografske karakteristike, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu zaštite i unapređivanja životne sredine. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti Srednje Evrope, objašnjavaju geografski položaj i ocjenjuju njenu pogodnost kao tranzitnog područja, - uz korišćenje slikovnog materijala, filma, upoređuju veće reljefne jedinice i zaključuju o uslovima za život, - čitaju tekst o Dunavu i pokazuju na karti države kroz koje ta rijeka protiče, zaključuju o značaju Dunava, - koristeći odgovarajuće pokazatelje upoređuju stanovništvo Srednje Evrope prema određenim kriterijumima, - analiziraju privrednu kartu i zaključuju o razvoju privrede, - prikupljaju i razmjenjuju materijal (slikovni, pisani), vrše selekciju za izradu albuma ili panoa na temu naselja Srednje Evrope, - diskutuju o ekološkim posljedicama industrijalizacije u Srednjoj Evropi, - pokazuju na karti države Srednje Evrope i objašnjavaju (ukratko) njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Tranzit; horizontalna i vertikalna razuđenost; Germani, Sloveni, Romani, Ugrofinci; kontinentalne države; primorske države.</p>	<p>Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine.</p>

Didaktička uputstva:

Nastavnik/ca treba da koristi raznovrsna očigledna nastavna sredstva u vezi sa ovom temom. Podstiče učenike/ce na samostalan, kreativan rad i upućuje ih na korišćenje Interneta, biblioteke, leksikona, dječijih enciklopedija itd. Prilikom obrade sadržaja o državama Srednje Evrope, nastavnik/ca treba kratko da ukaže na osnovne prirodne i društvene karakteristike. Akcenat treba da bude na onim karakteristikama po kojima su pojedine države Srednje Evrope prepoznatljivije u Evropi i svijetu.

Tema: SJEVERNA EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Sjeverne Evrope, - saznaje o osnovnim karakteristikama prirode, - objašnjava pojavu polarne noći i polarnog dana, - uočava uticaj polarne klime na naseljenost Skandinavije i način života ljudi, - prepoznaje karakteristična naselja, - zna države Sjeverne Evrope, njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti Sjeverne Evrope i objašnjavaju geografski položaj s obzirom na toplotne pojaseve, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakterističnu obalu, - na karti pokazuju veće arhipelage, mora, zalive, ostrva, poluostrva, - uz korišćenje slikovnog materijala, filma, upoređuju reljefne oblike, tipove naselja, - povezuju prethodna znanja i objašnjavaju pojavu polarne noći i polarnog dana, - daju primjere kako klimatski uticaji uslovljavaju život ljudi, naseljavanje i privređivanje, - posmatraju film, čitaju tekstove o životu Laponaca i zaključuju o organizaciji života u uslovima hladne polarne klime, - prikupljaju i vrše selekciju materijala za obradu zajedničke teme <i>Geografija zemalja bijele noći</i>. 	<p>Razuđenost obala; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; politička podjela.</p>	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da povezuje gradivo sa školskim i vanškolskim znanjima i iskustvima učenika/ca.

Nastavnik/ca treba da podstiče saradnju i razmjenu između učenika/ca, otvara mogućnost da učenik/ca postavlja pitanja, istražuje. Sadržaj ove nastavne teme dopunjuje upotrebom audio-vizuelnog materijala, filma, dijapozitiva, video snimaka, muzike itd.

Prilikom obrade sadržaja o državama Sjeverne Evrope, nastavnik/ca treba kratko da ukaže na osnovne prirodne i društvene karakteristike. Akcenat treba da bude na onim karakteristikama po kojima su države Sjeverne Evrope prepoznatljivije u Evropi i svijetu.

Tema: ISTOČNA EVROPA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - može da odredi geografski položaj Istočne Evrope, - uočava kontinentalnost Istočne Evrope, - upoznaje karakteristike većih prirodno-geografskih jedinica, - zna da objasni pojmove <i>tundra, tajga, stepa, čemozem</i>, - razlikuje stanovništvo i tipove naselja, - zna države Istočne Evrope i njihove osnovne geografske karakteristike, - razvija stvaralačko mišljenje i kreativnost. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti Istočne Evrope i objašnjavaju njenu kontinentalnost, - uz upotrebu slikovnog materijala, filma, opisuju veće prirodno-geografske jedinice i izvode zaključke o uslovima za život, - prepoznaju na fotografiji karakteristični biljni svijet, - na osnovu odgovarajućih pokazatelja upoređuju stanovništvo, pronalaze sličnosti i razlike, - sakupljaju materijal (slikovni, tekstualni) sa Interneta, iz odgovarajuće literature o većim gradskim naseljima i isti prezentuju, postavljaju kviz pitanja, - pokazuju na karti države Istočne Evrope i objašnjavaju (ukratko) njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Geografski položaj; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; politička podjela.</p>	<p>Biologija Nastavna tema: zaštita i unapređivanje životne sredine.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da organizuje rad u grupama, pomaže učenicima/cama u prikupljanju i selekciji materijala, pripremi efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima grupnog rada.

Prilikom obrade sadržaja o državama Istočne Evrope, nastavnik/ca treba kratko da ukaže na osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Akcent treba da bude na onim karakteristikama po kojima su države Istočne Evrope prepoznatljivije u Evropi i svijetu.

Nakon završene nastavne teme, učenici/ce treba da imaju mogućnost ponavljanja i utvrđivanja.

VIII razred

1. Azija: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 2. Afrika: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 3. Amerika – geografski položaj i otkriće; Sjeverna Amerika: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 4. Srednja Amerika: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 5. Južna Amerika: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 6. Australija, Okeanija: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti; 7. Polarne oblasti: prirodne i društvene karakteristike; geografske zanimljivosti.

Tema: AZIJA - prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna da objasni geografski položaj Azije, - na karti uočava horizontalnu i vertikalnu razuđenost, - razlikuje klimatske tipove, - zapaža bogatstvo voda, - razlikuje karakteristični biljni i životinjski svijet, - saznaje o elementima i različitim strukturama stanovništva, tipovima naselja, - upoznaje probleme stanovništva, - zna osnovna prirodna bogatstva i mogućnost razvoja privrede, - zna regionalnu podjelu i najvažnije geografske karakteristike pojedinih regija. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći kartu Svijeta određuju geografski položaj Azije, upoređuju ga sa položajem Evrope i ostalih kontinenata, - na karti pokazuju veće oblike razuđenosti obala, - posmatraju film o najvećim planinama, visoravnima, ravninama Azije i samostalno zaključuju o uslovima za život, - povezuju prethodna znanja i opisuju klimatske tipove, - pokazuju na karti oblasti sa rijetkom i gustom riječnom mrežom, pronalaze uzroke, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične biljne i životinjske vrste, - sakupljaju materijal (slikovni, tekstualni) sa Interneta, iz odgovarajuće literature na temu stanovništva i naselja i o istom izvještavaju, - koristeći privrednu kartu navode prirodna bogatstva i samostalno zaključuju o mogućnosti privređivanja, - diskutuju na temu <i>Azija, kontinent velikih kontrasta</i>, - ograničavaju na karti velike regije Azije i pomoću političke karte imenuju države. 	Geografski položaj; prirodne karakteristike; društvene karakteristike; regionalna podjela.	Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine, biljno carstvo i životinjsko carstvo. Građansko vaspitanje Nastavna tema: demokratija, civilno društvo, građani.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca aktivira učenike/ce mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, upućivanjem na samostalno pronalaženje informacija, na slobodno razmišljanje. Upućuje učenike/ce na korišćenje raznovrsnih izvora znanja. Sadržaj ove nastavne teme nastavnik/ca dopunjuje upotrebom audio-vizuelnih materijala, filma, dijapozitiva, muzike, itd. Nastavnik/ca treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časa.

Nastavnici/ce treba da podstiču i razvijaju sposobnost klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Nastavnik/ca upućuje učenike/ce kako da sređuju, klasifikuju i izlažu prikupljeni materijal i podstiče argumentovanu diskusiju.

Prilikom obrade pojedinih nastavnih tema, nastavniku/ci se preporučuje puštanje karakteristične muzike sa određenih prostora, iz različitih država.

Tema: AZIJA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna geografske karakteristike Himalaja, - upoznaje vrijednosti Kineskog zida, - prepoznaje karakteristične gradove - Tokijo, Peking, Hongkong, Singapur, Delhi, - prepoznaje karakteristične narode Azije. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - procjenjuju o ulozi Himalaja kao prirodne barijere, - posmatraju film o Himalajima, čitaju tekst <i>Himalaji, izazov za najsmejlije</i> (časopis <i>Magazin</i> br. 130) i razgovaraju o osvajanju Himalaja, - na fotografijama, filmu prepoznaju i opisuju Kineski zid, donose sud o njegovoj vrijednosti, - sakupljaju i vrše selekciju materijala (slikovni, tekstualni) sa Interneta i iz odgovarajuće literature o karakterističnim naseljima i o istom izvještavaju, - slušaju karakterističnu muziku, - rade foto-albume karakterističnih rasa naroda. 	Himalaji; Kineski zid; Tokijo, Peking, Singapur, Hongkong, Delhi.	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da primjenjuje aktivne oblike i metode rada koji se fokusiraju na učeničku aktivnost i saradnju.

Nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti.

Nakon završene nastavne teme, učenici/ce treba da imaju mogućnost ponavljanja i utvrđivanja.

Tema: AFRIKA – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da objasni geografski položaj Afrike, - sazna je o površini kontinenta, - razumije smjenjivanje klimatskih i biljnih zona, - uočava bogatstvo voda, biljnog i životinjskog svijeta, - upoznaje elemente i strukturu stanovništva, probleme afričkog stanovništva, - zna proizvode po kojima su afričke zemlje prepoznatljive u svijetu, - zna veće regije Afrike i njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje karte određuju geografski položaj Afrike i upoređuju ga sa drugim kontinentima, - sakupljaju, vrše selekciju materijala (slikovni, tekstualni) za izradu projekta na temu površine kontinenta, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristični biljni svijet i vode Afrike, - posmatraju audio-vizuelne sadržaje, čitaju tekstove o stanovništvu Afrike, samostalno zaključuju o načinu života i rada, - rade zidne novine i panoje na temu savremenih problema afričkog stanovništva, - pokazuju na karti veće regije Afrike i objašnjavaju (ukratko) njihove osnovne geografske karakteristike. 	<p>Visoka Afrika; Niska Afrika; prašuma, savana, stepa, pustinja; crna i bijela Afrika; kolonizacija; tropski proizvodi.</p>	<p>Istorija Nastavna tema: Stari Istok.</p> <p>Nastavne jedinice: društvo i države Starog Istoka; kultura naroda Starog Istoka.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca organizuje aktivnost za izradu projekatskog rada, organizuje rad u grupama, upućuje učenike/ce na korišćenje Interneta, literature, audio i video zapisa itd. Upućuje učenike/ce kako da sređuju, klasifikuju i prezentuju materijal. Pomaže učenicima/cama u izradi zidnih novina i panoa.

Sadržaj ove nastavne teme nastavnik/ca treba da obogaćuje filmskim, tekstualnim, ilustrativnim materijalom.

Tema: AFRIKA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: - prepoznaje Saharu, - upoznaje Egipat - pogled na drevne tajne, - prepoznaje karakteristični životinjski svijet Afrike, - saznaje o Kilimandžaru-krovu Afrike, - razlikuje veće gradske centre - Kejpataun, Kairo, Kazablanka ..., - upoznaje karakteristično stanovništvo.	Učenici/ce: - na osnovu fotografija, filma, opisuju Saharu, čitaju tekst <i>Oaza, Kamila</i> (Geografska čitanka za VII razred), zaključuju o uslovima života, - posmatraju film o piramidama, razgovaraju o mističnosti piramida, - razgovaraju o tekstu <i>Kenija u očuvanom životinjskom carstvu</i> (časopis <i>Magazin</i> br. 267), <i>Tanzanija - safari u pratnji Masaja</i> (časopis <i>Magazin</i> br. 214), - posmatraju film o prašumi Konga, savanama, prepoznaju karakteristične biljne i životinjske vrste, daju mišljenje o uslovima za život, - na osnovu filma, fotografija, odgovarajućeg teksta, opisuju karakteristična naselja, Viktorijine vodopade, Kilimandžaro, - sakupljaju materijale sa Interneta o karakterističnom stanovništvu i o istom izvještaju, - rade foto albume karakterističnih rasa afričkog stanovništva.	Sahara; egipatske piramide; prašuma, savana; Kilimandžaro; Kairo, Kejpataun, Kazablanka.	Istorija Nastavna tema: Stari Istok. Nastavne jedinice: društvo i države Starog Istoka; kultura naroda Starog Istoka. Biologija: biljno carstvo i životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da navodi učenika/cu da povezuje prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima i da ih koristi, da ih podstiče na slobodno razmišljanje, postavljanje pitanja, prosuđivanje, vrednovanje.

Nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti afričkog kontinenta.

Tema: AMERIKA – geografski položaj i otkriće

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Amerike, - upoznaje otkriće i kolonizaciju Amerike. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti određuju geografski položaj i upoređuju ga s drugim kontinentima, - na osnovu vlastitog znanja razgovaraju o otkriću Amerike, uzrocima i posljedicama kolonizacije Amerike. 	Geografski položaj; kolonizacija.	

Didaktička uputstva

Razgovor treba voditi uz korišćenje fotografija, filmova, čitanje teksta i sl.

Tema: SJEVERNA AMERIKA – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje prirodu Sjeverne Amerike, - analizira sastav stanovništva, - razlikuje tipove i funkcije naselja, - zna najvažnija prirodna bogatstva, - uočava na karti glavne industrijske i poljoprivredne reone, - procjenjuje ulogu SAD-a i Kanade u svijetu, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i uništavanju prirode. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz pomoć karte i slikovnog materijala, filma, kategorišu i upoređuju prirodne cjeline, utvrđuju sličnosti i razlike, - prikupljaju i vrše selekciju podataka sa Interneta i iz odgovarajuće literature o značajnim vodnim objektima i o istom izvještavaju, - koristeći grafikone, tabele analiziraju sastav stanovništva, pronalaze uzroke velikih kontrasta u koncentraciji stanovništva, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične rase, naselja, - uz korišćenje tematske karte kategorišu prirodna bogatstva i zaključuju o mogućnosti privređivanja, - daju konkretne primjere primjene rezultata savremene tehnologije, tehnike, nauke, proizvodnje hrane SAD-a i Kanade, - razgovaraju o posljedicama industrijalizacije, urbanizacije sa aspekta uništavanja prirode kao i mjerama zaštite. 	Prirodne karakteristike; demografske karakteristike; ekonomska obilježja; politička podjela.	Biologija Nastavna jedinica: biljno carstvo, životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da koristi metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica. Preporučujemo da se statistički podaci koriste samo ilustrativno ili komparativno.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti filmskim, tekstualnim, ilustrativnim materijalom, a mnogo je mogućnosti i za korišćenje Interneta.

Učenika/cu treba upućivati na samostalan, kreativan rad i rad uz upotrebu različite dostupne literature.

Tema: SJEVERNA AMERIKA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - saznaje o Jeloustonu, prvom nacionalnom parku, - analizira plovni put rijekom Sen Lorens, - prepoznaje Veliki kanjon, osmo svjetsko čudo, - upoznaje megalopolise - Njujork, Los Anđeles, Toronto, Čikago, - razlikuje karakteristično stanovništvo. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posmatraju film o Jeloustonom nacionalnom parku i zaključuju o oblicima zaštite, - na osnovu filma, karte, ilustracija zaključuju o ekonomskom značaju Velikih jezera i Sen Lorensa, - uz korišćenje fotografija, filma opisuju kanjon Kolorada, - izrađuju foto-albume značajnih američkih građevina (Kip slobode, Golden Gejt ...), - na osnovu filma o Indijancima razgovaraju o njihovom životu i položaju. 	<p>Jeloustonski nacionalni park; Velika jezera, Nijagara, Sen Lorens; Kanjon Kolorado; Njujork, Toronto, Los Anđeles.</p>	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da upućuje učenike/ce na korišćenje raznovrsnih izvora znanja, ukaže na važnost korišćenja Interneta na datu temu. Organizuje rad u grupama ili parovima, podstiče učenike/ce na aktivnost, lični doprinos radu.

Nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti američkog kontinenta.

Tema: SREDNJA AMERIKA – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - može da ograniči Srednju Ameriku, - vrednuje plovidbeni značaj Panamskog kanala, - saznaje o prirodnim obilježjima, - razlikuje sastav stanovništva, - zna države Srednje Amerike i važne proizvode po kojima su poznate. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti Srednje Amerike i pokazuju veća ostrva, mora, zalive, - posmatraju film o Panamskom kanalu i daju mišljenje o njegovom značaju, - pronalaze na karti dominante oblike reljefa, - na fotografiji prepoznaju karakteristične rase, - uz korišćenje političke karte navode države Srednje Amerike i njihove važne izvozne proizvode. 	Prirodna obilježja; demografska obilježja; ekonomske karakteristike; politički pregled.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Učenike/ce treba što više podsticati na samostalan, kreativan rad uz upotrebu geografskog atlasa, dječijih leksikona, enciklopedija, različite dostupne literature.

Tema: SREDNJA AMERIKA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje stare civilizacije u Srednjoj Americi, Maje, Asteke, Inke, - saznaje o velikom centru - Meksiko Sijiju. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - čitaju i analiziraju tekst: <i>Tajanstveni svijet Maja; Meksiko - putevima drevnih civilizacija; Meksiko Siti, kažu najveći na svijetu</i> (časopis Magazin, br. 321). 	Maje, Inke, Asteci; Meksiko Siti.	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da aktivira učenike/ce mobilisanjem prethodnih znanja, upućuje ih na samostalno pronalaženje informacija.

U aktivnostima su dati primjeri odgovarajućih tekstova (časopis *Magazin* - putopisi), a nastavnik/ca po svom izboru i izboru učenika/ca može koristiti i druge tekstove, filmove... Isto tako, nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti afričkog kontinenta.

Tema: JUŽNA AMERIKA – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava geografski položaj, - razlikuje velike prirodne cjeline, - zna karakteristike geografskih i biljnih pojaseva, - vrednuje značaj šuma i voda Amazonije, - uočava rasnu izmiješanost stanovništva, - prepoznaje karakteristična naselja, - zna prirodna bogatstva i u vezi sa tim privredni razvoj, - zna države Južne Amerike. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju oblasti koje pripadaju Južnoj Americi i određuju geografski položaj, - uz korišćenje karte, odgovarajućeg tekstualnog materijala, filma upoređuju velike prirodne cjeline, - analiziraju geografske pojaseve i određuju osobine biljnih pojaseva, - posmatraju film o Amazoniji i procjenjuju o značaju amazonskih šuma, - analiziraju privrednu kartu, klasifikuju prirodna bogatstva, - na osnovu odgovarajućih pokazatelja ocjenjuju privredni razvoj, - na karti pokazuju države Južne Amerike. 	Amazon, La Plata; Ognjena zemlja; Andi; Akonkagva; selvasi-prašume, ljanosi-savane, pampasi-stepe; tropske kulture.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Nastavnici/ce treba sve više da podstiču individualni rad učenika/ca, povećavaju mogućnost samoobrazovanja učenika/ca, osposobljavaju ih da misle, a da manje mehanički pamte.

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti filmskim, ilustrativnim, tekstualnim materijalom.

Tema: JUŽNA AMERIKA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava Amazoniju, carstvo vode i šume, - prepoznaje i opisuje Ande, - razlikuje karakteristične gradove, Rio de Ženeiro, Buenos Aires. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čitaju i analiziraju tekst: <i>Amazon, slatkovodno more, Šume, pluća Zemlje; Naša planeta mora ostati zelena (časopis Magazin)</i>, - posmatraju film o Andima, zaključuju o uslovima za život, - rade foto-albume karakterističnih naselja u Južnoj Americi, - slušaju karakterističnu muziku, - posmatraju film o karnevalu u Rijju i komentarišu, - rade seminarske radove na datu temu. 	<p>Amazonija; Andi; Rio de Ženeiro; Buenos Aires.</p>	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca organizuje rad u timu, grupama, parovima. Pomaže učenicima/cama u pripremanju materijala, prezentaciji i izvještaju o rezultatima grupnog rada.

Učenici/ce treba da imaju mogućnost ponavljanja i utvrđivanja nakon završene nastavne teme.

U aktivnostima su dati primjeri odgovarajućih tekstova (*časopis Magazin* - putopisi), a nastavnik/ca po svom izboru i izboru učenika/ca može koristiti i druge tekstove, filmove... Isto tako, nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti južnoameričkog kontinenta.

Tema: AUSTRALIJA, OKEANIJA – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenic/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Australije i Okeanije, - opisuje površinu kontinenta, - pronalazi uzroke za karakterističan biljni i životinjski svijet, - upoznaje naseljavanje Australije, - uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva, - saznaje o problemima u vezi sa snadbijevanjem vodom, - ocjenjuje privredni razvoj, - može odrediti ostrvske skupine Okeanije. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti određuju geografski položaj Australije i Okeanije i pronalaze razloge posebnosti, - koristeći prethodno znanje i iskustvo određuju vrijeme u Australiji, zaključuju o razlikama u vremenu i godišnjim dobima u odnosu na Evropu, - uz korišćenje karte, ilustracija, filma opisuju obalu, upoređuju prirodne jedinice, - razgovaraju o problemu u vezi sa snadbijevanjem vodom, - prosuđuju o kolonizaciji Australije, - na osnovu odgovarajućih pokazatelja, vlastitog znanja daju mišljenje o privrednom razvoju, - pokazuju na karti ostrvske skupine Okeanije. 	<p>Prirodna obilježja; društvena obilježja; ekonomske karakteristike; politički pregled.</p>	<p>Biologija</p> <p>Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da koristi raznovrsna očigledna nastavna sredstva, organizuje rad u grupama, parovima. Upućuje učenike/ce na korišćenje literature, Interneta, monografija, dječijih izdanja, leksikona, enciklopedija itd.

Tema: AUSTRALIJA, OKEANIJA – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje oblike prirode - Veliki Koralni sprud, nacionalne parkove, - upoznaje karakteristično stanovništvo, - razlikuje karakteristična naselja, - prepoznaje karakteristična ostrva Okeanije, Havaje, Tahiti... 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na fotografiji, filmu prepoznaju i opisuju karakteristične prirodne jedinice, - posmatraju film o australskim Aboridžinima i zaključuju o načinu života, - sakupljaju podatke sa Interneta (slikovne, tekstualne) o karakterističnim naseljima i ostrvima i o istom izvještavaju. 	Veliki koralni sprud; Havaji, Tahiti.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim, tekstualnim, filmskim materijalom.

Nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti Australije i Okeanije.

Tema: POLARNE OBLASTI – prirodne i društvene karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna geografski položaj Arktika i Antarktika, - objašnjava polarnu klimu, - uočava specifičnost biljnog i životinjskog svijeta, - saznaje o načinu života i rada stanovništva. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti lociraju polarne oblasti i objašnjavaju geografski položaj, - povezujući sa prethodnim znanjem, određuju osobine polarne klime i zaključuju o uslovima za život, - na fotografiji, filmu, prepoznaju karakteristični biljni i životinjski svijet, povezuju izgled životinja sa uslovima života, - rade seminarski rad na temu o životu stanovništva (Eskima) u uslovima stalnog snijega i leda. 	Arktik; Antarktik.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo.

Didaktička uputstva

Nastavnici/ce treba da podstiču učenike/ce da povezuju prethodna i novostečena znanja, da na konkretnim primjerima zaključuju o uslovima života.

Tema: POLARNE OBLASTI – geografske zanimljivosti

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - saznaje o otkriću Sjevernog i Južnog pola, - razlikuje karakteristični životinjski svijet. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - čitaju i analiziraju tekst <i>Robert Piri, prvi na cilju, Amundzen na južnom geografskom polu</i> (Geografska čitanka za VII razred), - gledaju film o polarnim oblastima, zaključuju o uslovima za život, - rade foto-albume karakterističnog životinjskog svijeta. 	<p>Robert Piri; Amundzen.</p>	

Didaktička uputstva

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti tekstualnim, ilustrativnim, filmskim materijalom.

Nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, može planirati i druge geografske zanimljivosti polarnih oblasti.

IX razred

1. Srbija i Crna Gora: položaj, veličina, granice, državno uređenje; 2. Crna Gora, geografske karakteristike - položaj, veličina, granice, državno uređenje; oblikovanje teritorije; prirodne karakteristike - reljef; planinska oblast; jadranska oblast; nizijska oblast, Zetsko-Bjelopavlička ravnica sa Nikšičkim i Cetinjskim poljem; klima; vode; biljni i životinjski svijet; nacionalni parkovi; Crna Gora, društvene karakteristike - stanovništvo; naselja; privreda; 3. Srbija, geografske karakteristike - položaj, veličina, granice, državno uređenje; prirodne karakteristike; panonska oblast, planinska oblast; Srbija, društvene karakteristike; stanovništvo i naselja; privreda.

Tema: SRBIJA I CRNA GORA – položaj, veličina, granice, državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje nastanak državne zajednice Srbije i Crne Gore, njeno državno uređenje, - analizira položaj, veličinu i granice Srbije i Crne Gore. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu vlastitih znanja objašnjavaju postanak zajednice Srbije i Crne Gore, navode definiciju državnog uređenja, - na geografskoj karti istražuju granice i objašnjavaju geografski položaj, - uz pomoć karte, grafičkih pokazatelja, upoređuju veličinu teritorije sa drugim državama i izvode zaključke. 	Balkanska zemlja; sredozemna; podunavska; srednjeevropska zemlja; tranzit; kopnene i morske granice.	Istorija Nastavna jedinica: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne elemente položaja, veličine, granica i državnog uređenja.

Podstiče učenike/ce ka traženju odgovora na pitanje po čemu su državne granice slične, a po čemu se razlikuju.

Geografsku kartu treba koristiti u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova.

Tema: CRNA GORA – položaj, veličina, granice, državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - analizira geografski položaj Crne Gore, - zna veličinu, granice, susjedne države, državno uređenje. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje geografske karte objašnjavaju geografski položaj Crne Gore i izvode zaključke o pogodnostima položaja, - uz pomoć karte, grafičkih pokazatelja, upoređuju veličinu teritorije sa susjednim i drugim evropskim državama, - uz pomoć karte istražuju granice, navode susjedne države. 	Balkanska zemlja; sredozemna zemlja; kopnene, morske, prirodne, vještačke, etničke granice.	Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora. Nastavna jedinica: osnovne karakteristike. Istorija Nastavna jedinica: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne elemente geografskog položaja, veličine i granica Crne Gore.

Nastavnik/ca treba da upućuje i osposobljava učenike/ce za korišćenje i čitanje geografske karte, kao i izradu najjednostavnije karte Crne Gore.

Nastavnik/ca navodi učenike/ce da povezuju prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajem.

Tema: CRNA GORA - oblikovanje teritorije

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: - razumije oblikovanje državnih teritorija kroz prošlost.	Učenici/ce: - povezuju prethodna znanja i objašnjavaju oblikovanje prostora kroz prošlost.	Srednji vijek; Novi vijek.	Istorija: (formiranje teritorije kroz prošlost).

Didaktička uputstva

Sadržaj nastavne teme se može obraditi kroz grupni rad, uz konkretne zadatke.

Nastavnik/ca treba da pripremi raznovrsni materijal za grupe, pomaže učenicima/cama u vezi sa korišćenjem materijala, sređivanjem podataka, pripremi efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima grupnog rada.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike – reljef

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: - razlikuje faktore koji su formirali i mijenjali izgled zemljine površine, - uočava na karti reljefne cjeline, - zna osnovne prirodne karakteristike reljefnih cjelina.	Učenici/ce: mobiliju prethodna znanja i objašnjavaju uticaj različitih faktora na izgled reljefa, lociraju na karti reljefne cjeline, objašnjavaju ih kao dijelove sistema susjednih zemalja, posmatraju, istražuju oblike reljefa svog kraja, prikupljaju određeni materijal za izradu odjeljenjskih zbirki.	Brdsko-planinska oblast; nizijska oblast; primorska oblast.	Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora. Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne karakteristike reljefnih cjelina. Nastavnik/ca usmjerava učenike/ce na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja.

Nastavnik/ca treba da planira terenski rad, omogućiti učenicima/cama posjetu nekom od interesantnih oblika reljefa u svom kraju i okolini.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike – planinska oblast

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - identifikuje pojas Dinarida i prostor Crne Gore u njemu, - zna razmještaj značajnih planina, kotlina, riječnih dolina, - ocjenjuje njihovu ulogu u prostoru, - razlikuje reljefne oblike u kršu Crne Gore, - analizira uslove za život. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - pokazuju na karti prostiranje Dinarskog sistema i određuju položaj Dinarskog predjela u Crnoj Gori, - na nijemoj karti unose odgovarajuće elemente, - pronalaze na karti veće planinske nizove, kotline riječne doline i daju mišljenje o njihovoj ulozi u prostoru, - uz pomoć karte samostalno zapisuju nekoliko vrhova preko 2000m nadmorske visine, - povezuju prethodna znanja i uz pomoć karte pronalaze prostore kraškog reljefa, - na konkretnim primjerima zaključuju o uslovima za život. 	Dinarski sistem; kraški reljef.	Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora. Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti. Poznavanje društva: ekosistemi.

Didaktička uputstva

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim, filmskim, tekstualnim materijalom, kao i praktičnim radom na nijemoj karti. Kartu treba popunjavati postepeno u zavisnosti od naučenih sadržaja.

Učenicima/cama treba ukazati na osnovne reljefne karakteristike i prirodne ljepote ove oblasti, akcenat treba da bude na obradi onih sadržaja sa kojima se učenici/ce prvi put upoznaju.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike – jadranska oblast

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava prostiranje Jadranske oblasti, - identifikuje (u okviru razudženosti) glavne reljefne oblike, - uočava posebnosti Bokokotorskog zaliva, - analizira uslove za život u Jadranskoj oblasti. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti određuju Jadransku oblast, objašnjavaju i zaključuju o važnosti geografskog položaja, - na karti pronalaze različite oblike reljefa (primorske planine, polja) i razudženosti obala (ostrva, poluostrva, zalive), - na osnovu filma, fotografija, vlastitog zapažanja objašnjavaju bokokotorsku obalu, - na konkretnim primjerima samostalno zaključuju o uslovima za život, - izrađuju foto-albume sa motivima crnogorskog primorja. 	Sutorina, Bojana; Oštri rt, Luštica; Boka Kotorska.	Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora. Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti. Biologija: ekosistemi.

Didaktička uputstva

Učenicima/cama treba ukazati na najbitnije reljefne karakteristike i prirodne ljepote Jadranske oblasti, akcenat treba da bude na obradi onih sadržaja sa kojima se učenici/ce upoznaju po prvi put.

Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima, podstiče ih na slobodno razmišljanje i postavljanje pitanja.

Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/cama posjetu Jadranskoj oblasti, pomaže učenicima/cama u prikupljanju određenog materijala i zajedno sa njima priprema izložbu sa motivima Jadranske oblasti.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike – nizijska oblast, Zetsko-Bjelopavlička ravnica sa Nikšićkim i Cetinjskim poljem

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenic/ca: <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava geografski položaj Zetske i Bjelopavličke ravnice, Nikšićkog i Cetinjskog polja, - uočava na karti glavne reljefne oblike, - zna saobraćajni i privredni značaj ove oblasti. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti pronalaze prostor Zetske i Bjelopavličke ravnice, Nikšićkog i Cetinjskog polja i upoređuju njihov položaj sa planinskim i primorskim oblastima u Crnoj Gori, - uz pomoć karte navode i opisuju glavne reljefne oblike, - uz korišćenje karte, slikovnog materijala, filma povezuju uticaj reljefa na saobraćaj i privredu pomenutog prostora. 	Zetska ravnica; Bjelopavlička ravnica; Nikšićko polje; Cetinjsko polje.	Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora. Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti. Biologija: ekosistemi.

Didaktička uputstva

Učenicima/cama treba ukazati na osnovna reljefna obilježja ove oblasti, akcenat treba da bude na obradi onih sadržaja sa kojima se učenici/ce upoznaju po prvi put.

U skladu sa mogućnostima, određeni sadržaji se mogu izvoditi na terenu.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike - klima

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira geografske faktore koji utiču na klimu Crne Gore, - razlikuje klimatske elemente, - zna klimatske tipove, - uočava izvore zagađenja vazduha i razumije potrebu njegove zaštite. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ponove klimatske faktore i elemente i uz pomoć karte objašnjavaju faktore koji utiču na klimu Crne Gore, - na osnovu grafičkih pokazatelja daju mišljenje o klimatskim elementima, - određuju osobine klimatskih tipova, - u meteorološkoj stanici posmatraju način mjerenja klimatskih elemenata, - diskutuju o problemu zagađenja vazduha i predlažu sopstvena rješenja. 	<p>Sredozemna klima; izmijenjeno-sredozemna klima; umjereno-kontinentalna klima; planinska klima.</p>	<p>Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine.</p> <p>Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora.</p> <p>Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce da na osnovu usvojenih i novih znanja i iskustava ustanove sličnosti i razlike između različitih tipova klime i da zaključuju o uslovima za život.

Nastavnik/ca, u skladu sa mogućnostima, treba da omogući učenicima/cama da posjete meteorološku stanicu.

Posebno naglasiti problem zagađenja vazduha i podsticati učenike/ce da samostalno razmišljaju o mjerama zaštite.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike - vode

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje vrste i raspored voda u Crnoj Gori, - analizira razmještaj kopnenih voda i njihov značaj, - razumije fizička i hemijska svojstva voda Jadranskog mora, - zna slivove kojima pripadaju rijeke Crne Gore i njihove veće pritoke, - saznaje o vodama u kršu i problemima koji prate stanovništvo u uslovima bezvodnosti, - identifikuje probleme u vezi snabdijevanja čistom vodom, probleme zagađenja voda i mjerama njihove zaštite. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezujući prethodno znanje i vlastito iskustvo kategorišu vode Crne Gore, - na osnovu filma, literature, slikovnog materijala, vlastitog zapažanja analiziraju svojstva voda Jadrana, - pokazuju na karti slivove kojima pripadaju crnogorske rijeke i njihove veće pritoke, - uz korišćenje karte samostalno zapisuju nazive rijeka koje teku prema susjednim zemljama, - posmatraju film o rijeci Tari i daju mišljenje o njenom značaju, - sakupljaju, vrše selekciju materijala (tekstualni, slikovni) na temu vode Crne Gore, rade zidne novine, panoje, odjeljenjske albume, - pronalaze na karti jezera Crne Gore, kategorišu ih, navode načine privrednog iskorišćavanja, potkrijepljuju to primjerima, - na osnovu vlastitog iskustva, filma, slikovnog materijala diskutuju o ekološkim problemima i zaštiti voda Crne Gore (sa osvrtom na svoj kraj) i predlažu sopstvena rješenja. 	<p>Jadransko more; rijeke; jezera; vode u kršu.</p>	<p>Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine; ekosistemi.</p> <p>Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora.</p> <p>Nastavna jedinica: prirodne geografske oblasti.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da planira terenski rad, omogućiti učenicima/cama da posjete vode (rijeka, jezero, more) u svom kraju i okolini. Usmjerava učenike/ce na detaljnija posmatranja, ispitivanja, upotrebljavanje različitih čula.

Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce da na osnovu vlastitih znanja i iskustava ustanovljavaju sličnosti i razlike među različitim vodama i da zaključuju o njihovom značaju.

Nastavnik/ca treba da posebno naglasi problem sve veće nestašice čiste vode i usmjerava učenike/ce na kritičko razmišljanje o štetnom uticaju čovjeka na okolinu.

Nastavnik/ca treba da uputi učenike/ce na različite izvore saznanja.

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike - biljni i životinjski svijet

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: - razlikuje biljne i životinjske zajednice planinske i primorske Crne Gore, - zna zaštićene biljne i životinjske vrste i zajednice, - identifikuje veća šumska područja Crne Gore, - razumije važnost ekološke ravnoteže, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju, nekontrolisanoj sječi šuma, šumskim požarima.	Učenici/ce: - na fotografiji, filmu prepoznaju tipične predstavnike biljnih i životinjskih zajednica na prostoru Crne Gore, - čitaju i analiziraju tekst o zaštićenim biljnim i životinjskim vrstama, - pokazuju na karti najšumovitija područja Crne Gore, - razgovaraju o značaju šuma, posljedicama negativnog uticaja čovjeka po biljni i životinjski svijet, predlažu sopstvena rješenja, - posmatraju i istražuju šume u svom kraju, prikupljaju određene uzorke, izrađuju odjeljenjske zbirke, albume, panoje.	Životna sredina; biljna zajednica; makije, šume, trave.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo; ekosistemi; ekološka karta Crne Gore - ugrožene vrste.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce da na osnovu vlastitih znanja i iskustava, na konkretnim primjerima pronalaze sličnosti i razlike između različitih biljnih i životinjskih zajednica, i sa akcentom na svoj kraj izvode zaključke o njihovom značaju.

Nastavnik/ca treba posebno da naglasi ugroženost biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka.

Sadržaj nastavne teme nastavnik/ca treba da obogati ilustrativnim i filmskim materijalom. U zavisnosti od okruženja i mogućnosti, nastavniku/ci se preporučuje planiranje posjete zoo-vrtu, botaničkoj bašti, prirodnjačkim zbirka, staklenicima, rasadnicima ...

Tema: CRNA GORA - prirodne karakteristike - nacionalni parkovi

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - objašnjava pojam nacionalnog parka, - analizira nacionalne parkove Crne Gore, - procjenjuje odnos čovjeka prema zaštićenim prirodnim objektima. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - određuju osobine (pojedinačno) nacionalnih parkova, upoređuju ih, pronalaze sličnosti i razlike, - na konkretnom primjeru kritikuju negativan odnos čovjeka prema zaštićenoj prirodi, - sakupljaju, vrše selekciju materijala za izradu panoa, foto-albuma na temu nacionalnih parkova Crne Gore. 	Biogradska gora; Skadarsko jezero; Durmitor; Lovćen.	Biologija Nastavna jedinica: ekološka karta Crne Gore -ugrožene vrste, ekosistemi.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na traženje odgovora zašto se neka područja stavljaju pod zaštitu.

Organizuje grupni oblik rada uz konkretne zadatke, upućuje učenike/ce na različite izvore saznanja, pomaže im u prikupljanju, selekciji materijala, pripremi izvještaja.

Nastavniku/ci se u skladu sa mogućnostima preporučuje planiranje posjete nekom od nacionalnih parkova Crne Gore.

Tema: CRNA GORA - društvene karakteristike - stanovništvo

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje elemente i strukturu stanovništva, - uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva, - razumije razloge masovnih migracija i emigracija nekad i danas. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje odgovarajućih pokazatelja, analiziraju elemente i različite strukture stanovništva, - diskutuju na temu bogatstva različitosti, - analiziraju činioce koji su uticali na raspored stanovništva i različitu gustinu naseljenosti, - objašnjavaju uzroke i posljedice migracija stanovništva, na karti određuju pravce kretanja. 	Elementi stanovništva; struktura stanovništva; migracije.	Poznavanje društva Nastavna tema: moja opština. Nastavna jedinica: stanovništvo moje opštine.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne karakteristike stanovništva, a u obradi sadržaja neizbježna je upotreba određenih statističkih podataka, dijagrama, grafikona.

Nastavniku/ci se preporučuje da od učenika/ca ne zahtijeva memorisanje bročanih podataka, već da ih upućuje kako se oni koriste.

U zavisnosti od okruženja i mogućnosti, nastavniku/ci se preporučuje planiranje posjete institucijama kulture, važnijim kulturno-istorijskim spomenicima svog kraja, zavičajnom muzeju, mauzoleju na Lovčenu...

Tema: CRNA GORA - društvene karakteristike - naselja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje vrste, funkcije i tipove naselja, - opisuje i objašnjava funkcije Podgorice, Cetinja i drugih naselja. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći vlastita iskustva, fotografije, film, kategorišu naselja u Crnoj Gori, objašnjavaju tipove seoskih i gradskih naselja, - daju konkretne primjere za tipove i pojedine funkcije naselja, - sakupljaju, odabiraju različiti materijal (tekstualni, slikovni), izrađuju zidne novine, foto-albume na temu naselja Crne Gore, - rade seminarske radove na datu temu. 	Seoska naselja; gradska naselja.	Poznavanje društva Nastavna tema: moja opština. Nastavna jedinica: naselja u opštini.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na različite funkcije i tipove naselja, osmišljava rad u timu (grupama), pomaže učenicima/cama u popunjavanju nijeme karte, izradi seminarskih radova.

Nastavniku/ci se preporučuje planiranje posjete Podgorici - glavnom gradu i Cetinju - prijestonici Crne Gore.

Tema: CRNA GORA - društvene karakteristike - privreda

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje privredne potencijale primorske, planinske i nizijske Crne Gore, - razlikuje poljoprivredne potencijale i proizvode, - zna energetske potencijale i položaj energetskih objekata, položaj i ležišta rudnika, - navodi vrste industrije, raspored i položaj industrijskih objekata, - zna turističke potencijale u Crnoj Gori, - zna vrste saobraćaja, važne saobraćajne pravce i veze sa susjednim državama. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu vlastitih znanja i tematske karte navode privredne potencijale Crne Gore, - uz pomoć geografske karte, filma, fotografija navode turističke vrijednosti i turistička mjesta Crne Gore, - izrađuju turističku kartu Crne Gore, - prosuđuju o razvoju stočarstva i zemljoradnje, - rade foto-albume najinteresantnijih poljoprivrednih proizvoda planinske i primorske Crne Gore, - rade nacionalni jelovnik, - na tematskoj karti analiziraju energetske i rudne potencijale i zaključuju o mogućnostima privređivanja, - na osnovu vlastitog iskustva navode važnije industrijske objekte, - na saobraćajnoj karti pokazuju važnije saobraćajne pravce i veze sa susjednim državama. 	<p>Turizam; poljoprivreda; industrija; saobraćaj.</p>	<p>Poznavanje društva Nastavna tema: Republika Crna Gora.</p> <p>Nastavna jedinica: osnovni pojmovi o privređivanju.</p>

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na razvoj privrede u cjelini i pojedinim privrednim djelatnostima, kao i o prirodnoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba da bude na najvažnijim karakteristikama razvoja.

Nastavnik/ca treba da izbjegava suvoparno nabranje brojčanih podataka.

U zavisnosti od okruženja i mogućnosti, nastavniku/ci se preporučuje da planira posjetu nekom poljoprivrednom dobru, individualnom seoskom gazdinstvu, fabrici ili zanatskoj radionici.

Tema: SRBIJA – položaj, veličina, granice, državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - analizira geografski položaj Srbije, - zna veličinu, granice, susjedne države, državno uređenje. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje geografske karte istražuju i objašnjavaju geografski položaj Srbije, zaključuju o povoljnosti položaja, - koristeći odgovarajuće pokazatelje upoređuju veličinu Srbije i upoređuju je sa susjednim i drugim evropskim državama, - na karti pokazuju granice i susjedne države. 	Srednjoevropska zemlja; Podunavska zemlja; Panonska zemlja; tranzit.	Istorija: proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja. Ukazuje na važnost korišćenja geografske karte u obradi geografskih sadržaja.

Tema: SRBIJA – prirodne karakteristike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna faktore koji su formirali i mijenjali izgled zemljine površine, - razlikuje prirodne cjeline i njihove osnovne karakteristike. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> uz pomoć slikovnog materijala, karte, navode faktore koji su formirali i mijenjali površinu, pokazuju na karti reljefne cjeline i povezuju ih sa dijelovima susjednih zemalja, na osnovu prethodnih znanja, slikovnog materijala, karte, ograničavaju pomenute cjeline. 	Panonska oblast; planinska oblast.	Biologija: ekosistemi, glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne karakteristike reljefnih cjelina, upućuje učenike/ce na različite izvore znanja. Sadržaj nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim, filmskim i tekstualnim materijalom.

Tema: SRBIJA – prirodne karakteristike - pañonska oblast

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - analizira položaj Panonske nizije u Evropi i u Srbiji, - razlikuje karakteristične odlike reljefa, - objašnjava kontinentalnost klime, - zna veće vodne objekte i način njihovog iskorišćavanja, - zna osobine zemljišta i način iskorišćavanja, - uočava karakteristični biljni i životinjski svijet, - analizira uslove za život. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na karti određuju položaj Panonske nizije i povezuju je sa dijelovima susjednih država, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične oblike prirodnih pejzaža, - posmatraju na karti reljefnost nizije i zaključuju kako se to odražava na obilježja klime, - na konkretnim primjerima navode načine privrednog iskorišćavanja rijeka i jezera, zemljišta, - na fotografiji, filmu prepoznaju karakteristične šume, stepe, - posmatraju film o Panonskoj niziji i izvode zaključke o oblicima privređivanja. 	Vojvodina; Srem, Banat, Bačka; aluvijalne ravni; pješčare; lesne zaravni.	Biologija Nastavna jedinica: zaštita i unapređivanje životne sredine, ekosistemi.

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne prirodne karakteristike Panonske oblasti, sadržaj nastavne teme obogati filmskim i ilustrativnim materijalom, učenike/ce upućuje na različite izvore znanja.

Tema: SRBIJA – prirodne karakteristike - planinska oblast

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna razmještaj planinskih sistema, većih planina, kotlina, riječnih dolina, - razlikuje karakteristične oblike reljefa, - razlikuje klimatske i vegetacijske tipove, - zna veće vodne objekte i način njihovog iskorišćavanja, - analizira uslove za život. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - pokazuju na karti prostiranje planinskih sistema, navode veće planine, kotline, riječne doline, - objašnjavaju reljef i klimu, vegetaciju, na konkretnom primjeru dokazuju kako je privređivanje prilagođeno reljefnim, klimatskim i vegetacijskim uslovima. 	Dinarski planinski sistem; Karpatsko-balkanski; Rodopski; Šarski planinski sistem.	Biologija Nastavne jedinice: biljno carstvo, životinjsko carstvo; zaštita i unapređivanje životne sredine.

Didaktička uputstva

Učenicima/cama treba ukazati na osnovna prirodna obilježja Planinske oblasti. Nastavnik/ca treba da navodi učenike/ce, da u odnosu na već stečena znanja i nova znanja i iskustva, ustanovljavaju sličnosti i razlike između pojedinih sistema i da zaključuju o uslovima za život.

Tema: SRBIJA – društvene karakteristike – stanovništvo i naselja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje elemente i strukturu stanovništva, - na karti uočava prostorni razmještaj stanovništva, - razlikuje tipove i funkcije naselja, - zna funkcije Beograda. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - uz korišćenje odgovarajućih pomagala objašnjavaju elemente i strukturu stanovništva, - na karti pokazuju prostore sa većom koncentracijom stanovništva, pronalaze razloge za to, - na osnovu fotografija, filma kategorišu naselja, - rade seminarske radove na datu temu, - sakupljaju razglednice i rade foto-album. 	Elementi stanovništva; struktura stanovništva; sela, gradovi.	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da razvija kod učenika/ca svijest o neophodnosti zajedničkog života različitih naroda, poštovanju drugih naroda i njihove kulture.

U obradi sadržaja o naseljima, nastavnik/ca treba da ukaže na različite funkcije i tipove naselja, upućuje učenike/ce na različite izvore znanja, pomaže učenicima/cama u izradi seminarskih radova.

Tema: SRBIJA – privreda

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - analizira prirodna bogatstva i uslove za razvoj privrede, - razlikuje poljoprivredu nizijske planinske oblasti, - zna najvažnije privredne djelatnosti. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - upoređuju prirodna bogatstva Panonske i Planinske oblasti i izvode zaključke o mogućnosti privređivanja, - navode važnije poljoprivredne proizvode Panonske i Planinske oblasti, - pomoću odgovarajuće privredne karte navode najznačajnija privredna središta i proizvode, - ocjenjuju značaj međunarodnih saobraćajnih pravaca kroz Srbiju, pronalaze njihove trase na karti. 	Prirodni resursi; privredne djelatnosti.	

Didaktička uputstva

Nastavnik/ca treba da institira da učenici/ce steknu znanja o razvoju privrede u cjelini, pojedinim privrednim djelatnostima po kojima je Srbija prepoznatljiva u regionu, kao i o prirodnoj osnovi razvoja.

5. DIDAKTIČKA UPUTSTVA

Nastavnicima/cama se preporučuje orijentacioni broj časova po nastavnim temama, kao i sadržajima koje treba obraditi.

Ciljevi nastave su dati tabelarno i razvrstani su po sadržajima. Ostvarujemo ih kroz aktivnosti učenika/ca. Aktivnosti mogu istovremeno ostvariti više ciljeva, a isto tako jedan cilj se može ostvariti preko više različitih aktivnosti. Veze su naznačene u didaktičkim uputstvima i korelaciji među predmetima.

Sloboda i kreativnost nastavnika/ca ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu. Primjeri aktivnosti su samo predloženi i nastavnik/ca može upotrijebiti i druge načine za ostvarivanje ciljeva. Prilikom planiranja nastavnog sadržaja, nastavnik/ca treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika/ce, njegovim/njenim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

Nastavnicima/cama se preporučuje da u okviru svake tematske cjeline obrade i odgovarajuće sadržaje iz neposredne okoline, vodeći računa o usklađenosti sadržaja, a kako bi učenici/ce mogli/e praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim sadržajima iz neposrednog okruženja.

U nastavi geografije se upoznajemo sa mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tom pogledu veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Nastavnici/ce treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, pa samim tim i nauke koja podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik/ca treba da ima na umu cilj tj. šta treba postići časom, koji je najbolji način da se on postigne i kojim sredstvima se raspolaže. Učenici/ce treba da u najvećoj mogućoj mjeri učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju.

Radi zanimljivosti i efikasnosti geografske nastave, preporučuju se različiti načini motivacije u toku cjelokupne nastave. Veoma je važna upotreba savremenog audio-vizuelnog materijala, dijapozitiva, video snimaka, filmova, pisanih dokumenata, statistike, priča, muzike itd. koje pomažu učeniku/ci da formira slike o životu ljudi na planeti Zemlji. Zato je važno da učenik/ca nauči da samostalno traži, procjenjuje, prilagođava i koristi informaciju.

Zbog prirode predmeta, nastavnik/ca treba da se oslanja i na materijal koji učenici/ce kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da taj materijal nastavnik/ca čuva i izlaže na sistematski način, na vidnom mjestu u učionici, što je dodatno motivaciono sredstvo za učenike/ce, a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva. Takođe, odabrani materijal se može koristiti i za dizajniranje kabineta.

Poseban značaj za nastavu geografije ima primjena kompjuterske tehnologije. Preporučuje se upotreba kompjutera sa LCD projektorom i dostupnost kompjuterskih programa za prikazivanje i obradu statističkih materijala, tematskih karata. Veoma su pogodne raznovrsne diskete sa geografskim sadržajima, a mnogo je mogućnosti i za korišćenje Interneta.

Metod rada s kartama treba da zauzima značajno mjesto u nastavi, jer se karta ne usvaja odjednom. Rad s kartama učenici/ce treba da savladaju postepeno, pomoću planskog i strpljivog rada nastavnika/ce. Najprihvatljiviji i najadekvatniji način rada s kartama je početi od predstava i pojmova u prostoru, njegovom predstavljanju, orijentaciji, pa tek onda preći na složenije zadatke.

U nastavi geografije posebnu pažnju treba posvetiti terenskom radu i ekskurzijama, posjetama različitim specijalizovanim institucijama, izletima, kada su učenici/ce u prilici da najlakše mogu povezati teoriju sa praksom, uvježbavati primjenu jednostavnih istraživačkih metoda. Prilikom izvođenja nastavnog plana, obavezno je izvoditi najmanje jednu cjelodnevnu ekskurziju, dok terenske vježbe treba izvoditi što je moguće češće. Terenski rad se može organizovati i u prilikama kada se organizuju prirodnjački dani, ekološki dani, akcije gorana i sl.

U nastavi geografije ekološka nota treba da bude što češće prisutna. Preporučujemo da se ukaže na međuzavisnost čovjeka i prirode, kao i neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih bogatstava. Imajući u vidu narušavanje ravnoteže u prirodnoj sredini, potrebno je insistirati na prevenciji i zaštiti.

6. KORELACIJE MEĐU PREDMETIMA

Korelacije među predmetima su date u tabelama tačke 4 – *Sadržaji i operativni ciljevi predmeta.*

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

VI razred

Tema: UVOD U GEOGRAFIJU

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju predmet proučavanja i podjelu geografije.

Tema: KOSMOS I ZEMLJA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju šta je Kosmos, koje su vrste nebeskih tijela, njihov položaj i kretanje;
- znaju šta je Sunčev sistem;
- znaju položaj Zemlje u Sunčevom sistemu.

Tema: PLANETA ZEMLJA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju oblik i veličinu Zemlje;
- imenuju i pokazuju na karti Svijeta velike dijelove kopna i vode, kontinente, okeane;
- upoređuju kontinente i okeane s obzirom na veličinu, geografski položaj, razuđenost obala;
- znaju osnovne elemente građe Zemlje i zemljine kore;
- znaju osnovne oblike reljefa;
- znaju da objasne pojavu vulkana i zemljotresa;
- uočavaju promjene u prirodi koje je prouzrokovao čovjek.

Tema: PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju načine prikazivanja zemljine površine;
- znaju elemente geografske karte;
- znaju da objasne pojmove *uporednici*, *podnevcji*, *Ekvator*, *Grinič*, *zemljini polovi*;
- znaju šta je nadmorska i relativna visina;
- znaju predstavljanje reljefa na karti;

- znaju da se orijentišu na karti i uz pomoć nje da odrede strane svijeta;
- znaju da koriste geografsku kartu kao izvor geografskih znanja i informacija;
- znaju i primjenjuju različite načine orijentacije u prirodi.

Tema: KRETANJE I POSLJEDICE NJENIH KRETANJA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne okretanje Zemlje oko svoje ose i njegove posljedice;
- znaju da objasne kretanje Zemlje oko Sunca i njegove posljedice;
- znaju da objasne smjenu godišnjih doba i pojavu toplotnih pojaseva;
- razumiju posljedice zemljinih kretanja na život i rad ljudi;
- poznaju i koriste vremenske odrednice (dan, nedjelja, mjesec, godina).

Tema: VAZDUŠNI OMOTAČ ZEMLJE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju šta je atmosfera i koji je njen sastav;
- znaju ocijeniti značaj vazduha za život na Zemlji;
- uočavaju i razumiju osnovne pojave i procese u atmosferi;
- razumiju pojam vremena i klime;
- znaju elemente vremena i klime;
- znaju uticaj geografskih faktora na klimu;
- znaju raspored klimatskih tipova;
- razumiju potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite životne sredine.

Tema: VODE NA ZEMLJI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- poznaju osnovne pojave i procese u hidrosferi;
- razumiju značaj vode za život na Zemlji;
- razlikuju vode u prirodi i objašnjavaju nastanak padavina;
- znaju oblike razuđenosti obala;
- znaju fizičke i hemijske osobine morske vode;
- znaju da objasne pojmove - *podzemne vode, izvor, ušće, vodostaj, riječna mreža, riječni sistem*;
- uočavaju probleme nestašice čiste vode;

- shvate potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite voda i učestvuju u akcijama na lokalnom nivou.

Tema: BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- razumiju zonalni raspored biljnog i životinjskog svijeta na Zemlji;
- razumiju značaj biljnog svijeta, posljedice uništenja i propadanja šuma;
- shvate odnos čovjek – vegetacija i potrebu zaštite i unapređivanja biljnog svijeta;
- razlikuju biljni i životinjski svijet pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji

VII razred

Tema: STANOVNIŠTVO I NASELJA NA ZEMLJI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju broj i raspored stanovnika na Zemlji;
- uoče naseljeni i nenaseljeni dio zemljine površine;
- razumiju uzroke i posljedice različitog kretanja stanovništva na Zemlji;
- znaju strukture svjetskog stanovništva i uvažavaju različitosti među njima;
- znaju da navedu najvažnije probleme svjetskog stanovništva;
- poznaju osnovne tipove i funkcije naselja.

Tema: GEOGRAFSKA SREDINA I LJUDSKE DJELATNOSTI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- razlikuju prirodnu i geografsku sredinu;
- znaju da objasne pojam geografske regije;
- znaju prirodne resurse, obnovljive i neobnovljive;
- znaju pojam privrede i znaju da navedu privredne djelatnosti.

Tema: EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da odrede granice Evrope;
- znaju da odrede geografski položaj Evrope;

- znaju da opišu obale Evrope i pokažu na karti oblike razuđenosti;
- znaju da opišu veće planinske sisteme, nizije, međusobno ih uporede, pokažu na karti;
- znaju da objasne klimatske oblasti;
- znaju najduže rijeke, veća jezera i njihov značaj;
- znaju osnovne karakteristike biljnih i životinjskih zajednica;
- znaju elemente i različite strukture evropskog stanovništva;
- prepoznaju govorna područja;
- znaju značaj Evropske Unije za saradnju evropskih država;
- razumiju integracijske procese u Evropi;
- znaju da izdvoje regionalne cjeline na osnovu njihovih prirodnih i društvenih karakteristika.

Tema: JUŽNA EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Južne Evrope;
- znaju osnovne karakteristike prirode;
- znaju elemente i različite strukture stanovništva;
- poznaju stare civilizacije u Južnoj Evropi i razumiju njihovu ulogu u širenju kulture;
- razlikuju tipove naselja;
- uoče međuzavisnost prirode i privrede;
- razumiju saobraćajni i turistički značaj Sredozemlja;
- znaju države Južne Evrope i njihove osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Tema: ZAPADNA EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Zapadne Evrope;
- znaju osnovne prirodne odlike;
- znaju karakteristike stanovništva;
- razumiju privrednu razvijenost;
- razumiju posljedice tehnološkog razvoja i shvate potrebu zaštite i unapređivanja životne sredine;
- znaju države Zapadne Evrope i njihove osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Tema: SREDNJA EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne tranzitni položaj Srednje Evrope;
- znaju da ocijene pogodnost Srednje Evrope u reljefnom, saobraćajnom smislu i pogodnosti za život ljudi;
- znaju da objasne saobraćajni i privredni značaj Dunava;
- znaju narode Srednje Evrope i kojim jezičkim i vjerskim grupama pripadaju;
- razumiju međuzavisnost prirode i privređivanja;
- analiziraju posljedice industrijalizacije i shvate potrebu zaštite i unapređivanja životne sredine;
- znaju države Srednje Evrope, njihove osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Tema: SJEVERNA EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Sjeverne Evrope;
- znaju osnovne karakteristike prirode;
- znaju da objasne pojavu polarne noći i polarnog dana;
- uoče uticaj polarne klime na naseljenost i način života;
- prepoznaju karakteristična naselja;
- znaju države Sjeverne Evrope, njihove osnovne prirodne i društvene karakteristike.

Tema: ISTOČNA EVROPA, PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj;
- znaju uzroke kontinentalnosti;
- znaju opisati veće prirodno-geografske jedinice;
- znaju da objasne pojmove - *tundra*, *tajga*, *stepa*, *černozem*;
- znaju karakteristike stanovništva;
- prepoznaju karakteristična naselja;
- znaju države Istočne Evrope i njihove osnovne prirodne i društvene karakteristike.

VIII razred

Tema I: AZIJA

PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Azije;
- znaju horizontalnu i vertikalnu razuđenost kontinenta;
- razumiju klimatske tipove;
- znaju da na karti pokažu veće vodene tokove i znaju koji je njihov značaj;
- prepoznaju karakterističan biljni i životinjski svijet;
- znaju elemente i različite strukture stanovništva i važne probleme u vezi sa stanovništvom;
- znaju važnija prirodna bogatstva i oblike privređivanja;
- znaju regionalnu podjelu i najvažnije geografske karakteristike pojedinih regija;
- mogu da na političkoj karti pokažu države pojedinih regija.

Tema I: AZIJA

GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da opišu Himalaje;
- znaju vrijednosti Kineskog zida;
- prepoznaju karakteristična naselja;
- prepoznaju karakteristične narode Azije.

Tema II: AFRIKA

PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Afrike;
- znaju osnovne reljefne karakteristike kontinenta;
- znaju smjenjivanje klimatskih i biljnih zona, izvode zaključke o uslovima za život;
- znaju najznačajnije vodne objekte;
- znaju osnovne karakteristike biljnog i životinjskog svijeta;
- znaju elemente i različite strukture stanovništva, probleme stanovništva u Africi;

- znaju proizvode po kojima su afričke zemlje prepoznatljive u svijetu;
- znaju da izdvoje regionalne cjeline na osnovu njihovih prirodnih i društvenih karakteristika;
- mogu da na političkoj karti pokažu države pojedinih regija.

Tema II: AFRIKA***GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI***

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da opišu Saharu, egipatske piramide;
- prepoznaju karakteristični biljni i životinjski svijet;
- znaju karakteristike Kilimandžara;
- prepoznaju karakteristična naselja i stanovništvo.

Tema III: AMERIKA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj;
- znaju otkriće i kolonizaciju Amerike.

Tema III: SJEVERNA AMERIKA***PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE***

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju osnovne odlike prirode Sjeverne Amerike;
- znaju sastav stanovništva;
- prepoznaju karakteristična naselja;
- znaju kako prirodni i društveni faktori utiču na razvoj privrede i razmještaj privrednih djelatnosti;
- znaju ulogu SAD-a u svijetu;
- znaju kako ljudi mijenjaju prirodu i kako te promjene mogu imati štetne posljedice;
- znaju države Sjeverne Amerike.

**Tema III: SJEVERNA AMERIKA
GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da opišu Jelouston, prvi nacionalni park;
- znaju značaj Velikih jezera i plovni put rijekom Sen Lorens;
- prepoznaju veliki kanjon Kolorada;
- prepoznaju karakteristična naselja i stanovništvo.

**Tema IV: SREDNJA AMERIKA
PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj;
- znaju plovidbeni značaj Panamskog kanala;
- znaju osnovna obilježja prirode;
- prepoznaju karakteristično stanovništvo;
- znaju da navedu važnije poljoprivredne proizvode po kojima su zemlje Srednje Azije prepoznatljive u svijetu;
- mogu da na političkoj karti pokažu države Srednje Amerike.

**Tema IV: SREDNJA AMERIKA
GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- poznaju stare civilizacije u Srednjoj Americi;
- prepoznaju veliki centar - Meksiko Siti.

**Tema V: JUŽNA AMERIKA
PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Južne Amerike;
- znaju osnovne odlike prirode;
- znaju karakteristične biljne pojaseve;
- znaju da ocijene značaj šuma i voda Amazonije;
- prepoznaju karakteristično stanovništvo i naselja;
- znaju kako prirodni i društveni faktori utiču na razvoj privrede i razmještaj privrednih djelatnosti;
- mogu da na političkoj karti pokažu države Južne Amerike.

**Tema V: JUŽNA AMERIKA
GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju značaj Amazonije;
- prepoznaju i opisuju Ande;
- prepoznaju karakteristična naselja.

**Tema VI: AUSTRALIJA I OKEANIJA
PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj;
- znaju da opišu površinu kontinenta;
- znaju uzroke za karakterističan biljni i životinjski svijet;
- znaju karakteristike stanovništva;
- znaju da navedu privredne odlike;
- mogu da na karti pokažu ostrvske skupine Okeanije.

**Tema VI: AUSTRALIJA I OKEANIJA
GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju karakteristične prirodne oblike, Veliki koralni sprud, nacionalne parkove;
- razlikuju karakteristično stanovništvo;
- prepoznaju karakteristična naselja;
- prepoznaju karakteristična ostrva Okeanije.

**Tema VII: POLARNE OBLASTI
PRIRODNE I DRUŠTVENE KARAKTERISTIKE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Arktika i Antarktika;
- znaju da objasne polarnu klimu;
- uoče specifičnost biljnog i životinjskog svijeta;
- znaju da opišu način života i rada ljudi u polarnim uslovima.

**Tema VII: POLARNE OBLASTI
GEOGRAFSKE ZANIMLJIVOSTI**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju o istraživanju Sjevernog i Južnog pola;
- prepoznaju karakteristični životinjski svijet.

IX razred**SRBIJA I CRNA GORA****Tema: POLOŽAJ, VELIČINA, GRANICE, DRŽAVNO UREĐENJE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju nastanak državne zajednice Srbije i Crne Gore;
- znaju da objasne položaj, veličinu, granice i državno uređenje.

CRNA GORA, GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE**Tema: POLOŽAJ, VELIČINA GRANICE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Crne Gore, veličinu, granice;
- znaju da navedu susjedne države.

Tema: OBLIKOVANJE TERITORIJE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- razumiju oblikovanje državnih teritorija kroz prošlost.

Tema: PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju faktore koji su formirali i mijenjali izgled zemljine površine;
- znaju reljefne cjeline sa karakterističnim zonama;
- znaju osnovne prirodne odlike reljefnih cjelina.

Tema: PLANINSKA OBLAST

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- identifikuju pojas Dinarida i prostor Crne Gore u njemu;
- znaju da na karti pokažu razmještaj značajnijih planina, kotlina, riječnih dolina;
- znaju da ocijene njihovu ulogu u prostoru;
- znaju oblike reljefa u kršu i da analiziraju uslove za život.

Tema: JADRANSKA OBLAST

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne prostiranje Jadranske oblasti;
- znaju glavne reljefne oblike;
- znaju da objasne posebnost Boke Kotorske;
- znaju da objasne uslove za život.

Tema: NIZIJSKA OBLAST**ZETSKO-BJELOPAVLIČKA RAVNICA SA NIKŠIČKIM I CETINJSKIM POLJEM**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Zetske i Bjelopavličke ravnice, Nikšičkog i Cetinskog polja;
- znaju glavne reljefne oblike;
- znaju da objasne njihov saobraćajni i privredni značaj.

Tema: KLIMA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju faktore koji utiču na klimu Crne Gore;
- znaju klimatske elemente;
- znaju da opišu klimatske tipove i ocijene njihov uticaj na život i mogućnost privređivanja;
- uoče izvore zagađenja vazduha i razumiju potrebu njegove zaštite.

Tema: VODE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju vrste i raspored voda u Crnoj Gori;
- znaju fizička i hemijska svojstva Jadranskog mora;
- znaju slivove kojima pripadaju rijeke Crne Gore i znaju da na karti pokažu veće vodene tokove;
- znaju vode u kršu i probleme stanovništva u uslovima bezvodnosti;
- znaju razmještaj kopnenih voda i znaju da objasne njihov značaj;
- razumiju probleme u vezi sa zagađenjem voda i učestvuju u akcijama njihove zaštite.

Tema: BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju biljne i životinjske zajednice planinske i primorske Crne Gore;
- znaju zaštićene biljne i životinjske vrste;
- znaju šumska područja Crne Gore;
- znaju kako ljudi mijenjaju prirodu i da neke od tih promjena mogu imati štetne posljedice;
- znaju da su prirodni resursi ograničeni, a neki i neobnovljivi.

Tema: NACIONALNI PARKOVI

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne pojam nacionalnog parka;
- znaju da opišu nacionalne parkove Crne Gore.

Tema: STANOVNIŠTVO

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne elemente i različite strukture stanovništva;
- mogu da uoče prostorni razmještaj stanovništva;
- znaju razloge migracija, nekad i sad.

Tema: NASELJA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da razlikuju naselja u odnosu na tipove i funkcije;
- opisuju i objašnjavaju funkcije Podgorice, Cetinja i drugih naselja;

Tema: PRIVREDA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju privredne potencijale primorske, planinske i nizijske Crne Gore;
- znaju poljoprivredne potencijale;
- znaju energetske potencijale, položaj energetskih objekata, položaj i ležišta rudnika;
- znaju vrste industrije u Crnoj Gori i položaj važnijih industrijskih objekata;
- znaju turističke potencijale;
- znaju važne saobraćajne pravce i veze sa susjednim državama.

SRBIJA**Tema: POLOŽAJ, VELIČINA, GRANICE**

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne geografski položaj Srbije;
- znaju veličinu, granice i susjedne države.

Tema: PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne faktore koji su formirali i mijenjali izgled zemljine površine;
- znaju prirodne cjeline i njihove osnovne karakteristike.

Tema: PANONSKA OBLAST

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne položaj Panonske nizije u Evropi i Srbiji;
- znaju karakteristične oblike reljefa;
- znaju da objasne kontinentalnost klime;
- znaju veće vodene tokove i način njihovog iskorišćavanja;
- znaju da opišu karakteristični biljni i životinjski svijet;
- znaju osobine zemljišta i način iskorišćavanja;
- prihvate važnost održavanja ekološke ravnoteže.

Tema: PLANINSKA OBLAST

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju razmještaj planinskih sistema;
- znaju da na karti pokažu veće planine, kotline, riječne doline;
- razlikuju klimatske i vegetacijske pojaseve;
- znaju veće vodne objekte i način iskorišćavanja;
- uoče međuzavisnost prirode i načina privređivanja.

Tema: STANOVNIŠTVO I NASELJA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju da objasne elemente i različite strukture stanovništva;
- uoče prostorni razmještaj stanovništva;
- znaju da razlikuju naselja u odnosu na različite tipove i funkcije;
- opišu i objasne funkciju Beograda.

Tema: PRIVREDA

Nakon ove teme učenici/ce treba da:

- znaju prirodna bogatstva i uslove za razvoj privrede;
- razlikuju uslove za poljoprivredu i način privređivanja u nizijskoj i planinskoj oblasti;
- znaju energetske i rudne potencijale;
- znaju najvažnije industrijske djelatnosti;
- znaju da objasne saobraćajnu ulogu Srbije i navedu važne saobraćajne pravce.

8. NAČIN PROVJERAVANJA ZNANJA I STRUČNE OSPOSOBLJENOSTI

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosjetljivija faza vaspitno-obrazovnog rada. Od nastavnikovog/cinog vrednovanja znanja učenika/ca zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici/ce učiti sa razumijevanjem i znanje upotrebljavati u školi i u svakodnevnom životu.

Uloga nastavnika/ce kao procjenjivača, evaluatora u nastavnom procesu je veoma važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkog rada od strane nastavnika/ce;
- analiziranje individualnog postignuća učenika/ce u odnosu na njegove/njene sposobnosti, radne navike, motivaciju...

Kvalitet provjeravanja ocjenjivanja znanja biće na najvišem kvalitativnom nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih načela u provjeravanju i ocjenjivanju znanja, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika/ca, objektivnost, strpljivost, planiranje i javnost ocjenjivanja.

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja (usmenog i pismenog), nastavnici/ce treba da uzmu u obzir ciljeve: znanje, razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vrednovanje. Nastava geografije treba da bude usmjerena na razmišljanje o načinu rješavanja problema, osposobljavanje za vlastito određivanje i odlučivanje o problemima. Cilj je razvijanje interesa i sposobnosti učenika/ca.

Ukoliko nastavnik/ca dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao *sredstvo praćenja toka nastavnog procesa*. Ocjenjivanje treba temeljiti na definisanim **standardima znanja**.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da bude usmeno i pismeno. Pismena provjera znanja treba da se obavlja na objektivnim testovima, koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici/ce treba da budu unaprijed upoznati/e sa kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja učenikovog/cinog rada treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, izlaganje seminarskih radova, zbirki. Nastavnik/ca ne procjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnog oblika rada itd.

Prilikom provjere znanja učenicima/cama treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze ...), kako bi najlakše pokazali/e svoje znanje.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

a. Materijalni uslovi

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave geografije neophodan je kabinet ili specijalizovana geografska učionica.

Učionica treba da bude opremljena potrebnim nastavnim sredstvima, literaturom, didaktičkim pomagalicama i audio-vizuelnim sredstvima. Radi upotrebe audio-vizuelnih sredstava trebalo bi da postoji mogućnost da se učionica zamrača.

Osnovno nastavno sredstvo u nastavi geografije su raznovrsne geografske karte i globusi.

Neophodne geografske karte su:

- karta Svijeta (fizičko-geografska i politička karta);
- karte kontinenata (fizičko-geografske i političke);
- karte pojedinih regija Evrope;
- karte Srbije i Crne Gore (fizičko-geografske i političke, tematske);
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske);
- određene tematske karte (npr. privredne, klimatske, biogeografske, saobraćajne, turističke...).
- određene reljefne karte.

Osim karata, važno nastavno sredstvo u učionici treba da predstavljaju različiti globusi: indukcion, fizičko-geografski, politički, reljefni, a po mogućnosti i telurijum.

Kabineti, specijalizovane učionice treba da budu opremljene i odgovarajućim audio-vizuelnim sredstvima:

- dijaprojektorom sa dijafilmovima;
- episkopom;
- grafoskopom;
- TV aparatom;
- foto-aparatom;
- video rekorderom;
- kasetofonom sa CD-om;
- kompjuterom sa TV karticom i mogućnošću upotrebe disketa i priključkom na Internet.

Kabineti treba da budu opremljeni i sa: različitim modelima, fotografijama, video kasetama sa odgovarajućim filmovima, TV emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, odgovarajućim audio kasetama i CD-ima, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji... Učionica-kabinet treba da ima ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

U učionici-kabinetu nastavnik/ca treba da ima na raspolaganju odgovarajuću literaturu kao i udžbenike, odgovarajuće priručnike, časopise, geografske atlase, radne sveske, zbirke zadataka ...

Za izvođenje terenskog rada i ekskurzija, potrebna su odgovarajuća pomagala kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetera, topografske karte, planovi kraja gdje se terenski rad izvodi.

b. Okvirni spisak literature

Preporučena literatura za učenike/ce

1. **Dječija enciklopedija znanja (I - IV)**, Ljubljana - Zagreb, (1990),
2. **Enciklopedija znanja, Gdje**, Mladinska knjiga, Ljubljana - Zagreb, (1990),
3. **Geografski atlas za V, VI, VII, VIII razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, (2001),
4. Milošević, M.: **Geografija za VII razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2002),
5. Milošević, M.: **Geografija za VIII razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2002),
6. Popularna literatura (časopisi *Gea, Zemlja i Ljudi, National geographic, Magazin-putopisi...*),
7. Sitarica, R., Tadić, M.: **Geografija za V razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2001),
8. Sitarica R., Tadić M.: **Geografska čitanka za V razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2003),
9. Sitarica, R., Tadić, M.: **Geografija za VI razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2002),
10. Sitarica, R., Tadić, M.: **Geografska čitanka za VI razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2003),
11. Sitarica, R., Tadić, M.: **Geografska čitanka za VII razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (2003),
12. **Veliki atlas životinja**, TKPP Evro, Beograd, (1991),
13. Grupa američkih autora: **Kako deca mogu spasiti Zemlju, Akcija na Zemlji, Ekolibri**, Beograd, 1994.

Preporučena literature za nastavnike/ce

1. Asimov, I.: **Život u Svemiru**, Beograd, (1980),
2. Burić, M.: **Geografsko-istorijski atlas Crne Gore**, HKS Spektar, Podgorica, (2003),
3. Davidović R.: **Regionalna geografija**, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, (1999),
4. Davidović R.: **Regionalna geografija-knjiga 2**, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad (2000),
5. Divljak – Arok, G.: **Možda Australija**, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, (1991),
6. Dukić D.: **Klimatologija**, Naučna knjiga, Beograd, (1977),
7. Dukić D.: **Hidrologija kopna**, Naučna knjiga, Beograd, (1982),
8. **Ekološke aktuelnosti u Crnoj Gori**, CANU, Titograd, (1988),
9. Grupa autora: **Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, Biologija**, Beograd, (1977),
10. Grupa autora: **Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, Geografija**, Beograd, (1977),

11. Ivkov A.: *Metodički priručnik za nastavu geografije*, PMF – Odsjek za geografiju, Novi Sad, (2000),
12. *Ilustrovana enciklopedija*, Vasiona, "Zmaj", Novi Sad, (2001),
13. *Ilustrovana enciklopedija*, Zemlja, "Vuk Karadžić", Beograd, (1982),
14. Ivić, I. i drugi: *Aktivno učenje*, Institut za psihologiju, Beograd, (2001),
15. Kartal, P., Radović, M.: *Geografski prostor Crne Gore, Geografija plus*, Unireks, Podgorica, (2002),
16. Nedeljković M.: *Leksikon naroda Svijeta*, Srpska književna zadruga, Beograd, (2001),
17. Petrović M.: *Putopisi I i II*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1998),
18. Rudić V.: *Metodika nastave geografije*, Geografski fakultet, Beograd, (2000),
19. Rakićević T.: *Opšta fizička geografija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, (1978),
20. Statistički godišnjaci,
21. Stefanović, M.: *Afrika, sjaj i tama*, BMG, Beograd, (1999),
22. *S decom oko sveta*, Kreativni centar,
23. Vlahović, P.: *Narodi i etničke zajednice Svijeta*, Vuk Karadžić, Beograd, (1984).

Napomena:

Nastavnici/ce mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja, za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika/ca i interesa socijalnih partnera.

Pojedini udžbenici biće preporučeni od strane Ministarstva prosvjete i nauke Republike Crne Gore.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA/CA

Geografiju u osnovnoj školi može da izvodi nastavnik/ca ili profesor/ica geografije sa odgovarajućom stručnom spremom i nastavnik/ca ili profesor/ica istorije i geografije sa odgovarajućom stručnom spremom.

predmetni program

TEHNIKA I INFORMATIKA

V, VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA**TEHNIKA I INFORMATIKA****NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA****TEHNIKA I INFORMATIKA****2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA**

Nastavni predmet *tehnika i informatika* se izučava u petom, šestom i sedmom razredu devetogodišnje osnovne škole sa sljedećim fondom časova:

Razred	Sedmični fond časova	Godišnji fond časova
V	1	34
VI	1,5	51
VII	1,5	51

Promjene koje se u sferi informaciono-komunikacionih tehnologija događaju enormnom brzinom, sve značajnije mjesto koje u svim segmentima svakodnevnog života zauzimaju ove tehnologije, kao i nepostojanje konačnog sistema znanja, rezultirale su time da se informatička pismenost danas smatra jednom od temeljnih vještina neophodnih za lični i profesionalni razvoj pojedinca. Stoga je i određenje ovog nastavnog predmeta da se kod učenika/ca razvije osnovna informatička pismenost, ali i da ih osposobi da primjene savremenu tehnologiju u komunikaciji, da pronalaze i koriste informacije, nasuprot usvajanju gotovih znanja.

Informatička obuka treba da osposobi učenike/ce za upotrebu savremenih informatičkih i komunikacionih tehnologija u drugim nastavnim oblastima u okviru nastavnog procesa. Njihova univerzalna upotrebljivost otvara mogućnost permanentnog obrazovanja kao i prevazilaženje jaza između neformalnog i formalnog kao i opšteg i stručnog obrazovanja.

Poznajući osnove informatičke pismenosti, učenici/ce su u mogućnosti da svijet tehnike i tehnologije doživljavaju i istražuju na sadržajnij način, koristeći širi spektar izvora informacija.

Realizacijom svojih malih projekata (modula) otkrivaju i rješavaju jednostavne tehničke i tehnološke probleme, spoznaju primjenu prirodnih zakonitosti u praksi. Formiraju svijest o tome kako se primjenom tehnike i tehnologije mijenja svijet u kome žive. Uočavaju kako na okolinu tehnika utiče pozitivno, a kako se ponekad narušava prirodni sklad, stižu interes za smanjenje tih štetnih uticaja na prirodno okruženje i razvijaju ekološku svijest.

Kroz različite aktivnosti i oblike rada u okviru ovog predmeta, učenici/ce razvijaju sopstvene sposobnosti, a stižu znanja, vještine i navike koje im omogućavaju cjelovit razvitak ličnosti.

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

U nastavi tehnike i informatike učenik/ca treba da:

- sazna glavne koncepte ICT-a (Informaciono-komunikacione tehnologije);
- spozna ulogu ICT u različitim strukama i sferama života;
- upozna rad sa jednim od operativnih sistema i nekoliko najčešće korišćenih korisničkih programa i navikne da ih koristi u svakodnevnim aktivnostima;
- razvije sposobnost otkrivanja novih rješenja i afirmiše sopstvenu kreativnost i originalnost;
- razvije sposobnost praktičnog stvaranja, odnosno da realizuje sopstvene ideje prema sopstvenom planu rada;
- razvije psihomotorne sposobnosti;
- stiče naviku za timski rad i razvije svijest o socijalnim vrijednostima i smisao za toleranciju i odgovornost;
- razvije interes za zanimanja iz različitih oblasti (konstruktor, dizajner);
- razvija ekološku svijest i pozitivan odnos prema prirodi i interes za moderne tehnologije.

4 OPŠTA DIDAKTIČKA UPUTSTVA

- Iako softver koji će biti korišćen u okviru nastave (informatički dio) uglavnom ima podršku za jezike sa našeg govornog područja, treba insistirati na upotrebi aplikacija na engleskom jeziku, a pojedine termine treba po potrebi ispisati i prevesti (npr. save – sačuvati, help – pomoć...) Smatramo da će na ovaj način u početku efekti učenja biti malo slabiji, ali globalno u smislu sticanja informatičke kulture nesumnjivo da je prednost na strani interfejsa na engleskom jeziku.
- Akcenat informatičkog dijela ovog predmeta je na praktičnom znanju pa je suština aktivnosti u učenju bazirana na praktičnim vježbama uz asistenciju nastavnika/ce.

- Neke od važnijih operacija i osobina trebalo bi ispisati, kao na primjer:
 - o desni taster miša na nekom objektu otvara meni najvažnijih operacija koje se mogu raditi sa tim objektom;
 - o opcija za kopiranje je (menu > edit > copy) ili prečica Ctrl + C.
- U dijelu predmeta koji se odnosi na tehniku, gdje god je to moguće i realno izvodljivo, treba koristiti ICT kao sredstvo za istraživanje, kao sredstvo za predstavljanje sopstvenih ideja i kao način za realizaciju planiranog zadatka.
- Sadržaje iz tehnike, u sva tri razreda, treba skoro u cjelini realizovati kroz učeničke projekte, od grafičkog predstavljanja zamisli, preko planiranja, izvršavanja radnih operacija, do procjene i vrednovanja.
- Predviđeni sadržaji iz oblasti tehnike zahtijevaju raznovrstan metodički pristup, odnosno primjenu postupaka :
 - o modularne nastave, (učenici/ce prolaze kroz nastavnu oblast realizacijom projekta po svom opredjeljenju; nastavnik/ca organizuje njihov rad, dajući im potpunu slobodu iskazivanja kreativnosti, znanja i vještina);
 - o individualizacije (učenikov/cin izbor aktivnosti po sopstvenom planu);
 - o diferencijacije (na osnovu ličnih sposobnosti i interesa učenika/ca za određene oblasti);
 - o aktivne nastave (učenik/ca je subjekat u svim fazama realizacije nastavnog procesa);
 - o algoritamske nastave (podrazumijeva sistem pravila i uputstava za obavljanje učenikove/cine i nastavnikove/cine aktivnosti pri realizaciji praktičnih vježbi).
- Uzimajući u obzir niz specifičnosti ovog u odnosu na ostale nastavne predmete u osnovnoj školi, neophodno je da se odjeljenja koja broje iznad 20 učenika/ca dijele u dvije grupe, s tim da svakoj grupi pripada planirani fond časova.
- Pripremanje za realizaciju nastavnih sadržaja predmeta tehnika i informatika podrazumijeva precizno definisanje nastavnikovih/cinih i učenikovih/cinih aktivnosti prema realnim resursima za izvođenje nastave.
- U skladu sa dinamikom razvoja tehnoloških procesa i izvjesnih tehničkih inovacija, planirani nastavni sadržaji ovog predmeta biće podložni izmjenama i dopunama, tako da ovaj program ostavlja dosta slobode u njegovoj realizaciji svim učesnicima procesa.
- U okviru fonda časova za sedmi razred, predviđeno je 10 časova koje planira škola. Ovaj dio programa se može realizovati kao cjelina ili periodično, između pojedinih tema obaveznog programa, u saglasju sa sadržajima tih tema.

5. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PO RAZREDIMA

V razred (34 časa godišnje; 1 čas nedjeljno)

Tema: OPŠTI KONCEPTI ICT- informaciono-komunikacione tehnologije (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: poznaje osnovne pojmove u informatici: - informacione komunikacione tehnologije; - hardver, - softver;</p> <p>poznaje dravo i pravilno konfigurisanje ambijenta i rada sa kompjuterom: - elementi i prakse koje mogu doprinijeti kreiranju dobrog radnog ambijenta, npr: odgovarajuće mjesto za monitor, tastaturu i podešivač stolica, ventilacija i adekvatno osvjetljenje, češće pauze pri dugotrajnijem radu za računarem, - problemi društvenog otuđenja i prekomjernog korišćenja računara, naročito u domenu zabave;</p>	<p>Učenici/ce: - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - iz svakodnevnog života traže primjere gdje se koriste i kako se koriste kompjuteri, - povezuju sa iskustvima i prethodnim znanjima; - komentarišu svoje navike u radu sa kompjuterom i prihvataju predloge;</p>	<p>- Informaciono- komunikacione tehnologije, - kompjuter, - "hardware", - "software".</p> <p>- Radni ambijent.</p>	<p>Priroda (zdravstveni problemi usled dugotrajnog rada sa računarem).</p> <p>Korelacija sa matematikom.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <p>poznaje osnovne pojmove vezane za kompjutersku opremu tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna razlike između main-frame računara, ličnih računara, laptop računara, uz osvrt na kapacitet, brzinu, cijenu i tipične korisnike, - prepoznaje glavne dijelove računara: centralni procesor (CPU), hard disk, standardne ulazne i izlazne jedinice, tipove memorije, - poznaje faktore koji utiču na performanse računara: brzina procesora, veličina operativne memorije, broj aplikacija koje se izvršavaju, - razumije neke od funkcija procesora u smislu izračunavanja, logičkih kontrola, direktnog pristupa memoriji, - prepoznaje pojmove MHz i GHz kao jedinice za mjerenje brzine procesora, - razumije raznovrsne tipove memorije u računaru: RAM -memorija slučajnog pristupa, ROM - memorija samo za čitanje, - poznaje vrijednosti memorijskog kapaciteta i brzine prenosa u mreži: bit, bajt, KB, MB, GB, bps, Kbps itd., - zna da uporedi jedinice mjere sa veličinom tekstualnih fajlova, slikom itd., 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uočavaju i klasifikuju tipove računara, kako sa aspekta primjene, tako i sa aspekta performansi, - uočavaju elemente računara: centralni procesor (CPU), hard disk, (fizički pokazuje i opisuje osnovne komponente računara), ulazne i izlazne jedinice. - uočavaju osnovne periferne jedinice i opisuju njihove funkcije (monitor, printer, ploter, zvučnici itd. i opisuju njihove funkcije); 	<ul style="list-style-type: none"> - Main frame računari, - personalni računari, - notebook, - monitor, - tastatura, - miš. - Digitalna kamera, - procesor, - hard disk, - skener, - printer, - ploter, - CPU (processor), - MHz, GHz, - ROM, - RAM, - Kb, Mb, Gb, - flash memorija, - Zip drive, - CD. 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje glavne tipove memorija za smještanje podataka u smislu brzine, cijene i kapaciteta, kao što su: diskete, zip drive, diskete, flash, CD, interni i eksterni hard diskovi itd., - zna da identifikuje neke od glavnih ulaznih jedinica na računaru: miš, tastatura, skener, digitalna kamera, mikrofon itd., - zna da identifikuje uobičajene izlazne jedinice za prikaz rezultata obrade na računaru, kao što su: monitor, printer, ploter, zvučnici itd.; - razlikuje softver operativnog sistema od aplikativnog softvera, - razumije pojam "verzija softvera", - poznaje glavne funkcije operativnog sistema i imenuje neke najčešće operativne sisteme, - poznaje neke primjere aplikativnog softvera kao što su: programi za obradu teksta, listanje web prezentacija, prezentacije itd 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - diskutuju o svojim iskustvima vezanim za računare. 	<ul style="list-style-type: none"> - Operativni sistem, - verzija softvera, - program, - aplikacija. 	

Didaktičke preporuke

- Sa ovom temom učenike/ce treba upoznati samo informativno.
- Treba demonstrirati dijelove računara tako što se skine kućište sa računara (predavački računar). Još bolje je ako imate stare dijelove kao matičnu ploču, hard disk, kartice itd.. Elemente treba uklapati konkretno.
- Takođe se mogu prikazati prezentacije o sklapanju računara koji se mogu naći pomoću Interneta.

Tema: OSNOVE OPERATIVNOG SISTEMA - korišćenje računara i upravljanje fajlovima/datotekama (12 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna proceduru uključivanja i isključivanja kompjutera, - posjeduje vještinu za rad sa tastaturom i mišom, - poznaje osnovne elemente prozora (menu bar, title bar, toolbar, status bar itd.), - prepoznaje uobičajene ikone na desktopu, - zna da selektuje i premješta ikonice na desktopu, - zna da otvara fajlove i startuje aplikacije sa desktopa i preko start menija, - zna da kreira prečice na desktopu prebacivanjem sa start-menija, - zna da izlista osnovne sistemske informacije kompjutera (tip operativnog sistema, oznaka verzije, količina instaliranog RAM-a, tip procesora itd.), - zna da koristi i podešava "taskbar"; <ul style="list-style-type: none"> - zna da startuje aplikaciju za editovanje teksta i aplikaciju za slikanje, - zna da zatvara aplikaciju za editovanje teksta i za slikanje, - zna da promijeni tip tastature (jezik), - zna da snima fajl preko aplikacije za editovanje teksta i za slikanje, - zna da otvara fajl preko aplikacija za tekst i za slike, - zna da štampa fajlove; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vježbaju rad sa mišom (pomjeranje prozora, promjena veličine prozora, rad sa kalkulatorom itd.), - upoznaju se sa funkcijama tastera miša, a posebno sa desnim tasterom, - upoznaju se sa tipkama tastature, - premještaju ikonice, startuju aplikacije sa desktopa i sa start menija, - kreiraju prečice sa start menija na desktop itd., - pronalaze karakteristike hardvera i softvera odnosno samog računara; <ul style="list-style-type: none"> - pišu kraće tekstove i slike, i snimaju ih na "default" lokacije, - prebacuju sadržaj sa jednog dokumenta ili programa na drugi; 	<ul style="list-style-type: none"> - Prozor, - "menu", - "menubar", - "title bar", - "toolbar", - "statusbar", - "fajl", - "folder", - datoteka, - direktorijum, - "desktop", - "taskbar". <ul style="list-style-type: none"> - "Default". 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna koncept foldera i fajlova, - kreira foldere i prolazi kroz foldere, - prepoznaje foldere i fajlove nastale instalacijama softvera, - prepoznaje uobičajene tipove fajlova (tekstualni, tabelarni, fajlove za baze podataka, slike, komprimovane, privremene itd.). - lista fajlove i čita njihove karakteristike (veličinu, datum modifikovanja itd.), - preimenuje fajlove i foldere, - selektuje fajl, folder, pojedinačno ili u grupi, susjedne ili nesusedne fajlove odnosno foldere, - prepoznaje analogiju rada sa folderom kao i sa hard diskom, disketom, CD-om, flash memorijom, - kopira i premješta fajlove i foldere na različite foldere, - radi sa spoljašnjim memorijskim jedinicama odnosno kopira, premješta i briše fajlove na spoljnim memorijskim jedinicama (disketa, CD, flash memorija itd.), - briše fajlove i foldere i smješta ih u reciklažu, - obnavlja obrisane fajlove – reciklaža; - zna da otvori fajlove na dva načina. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - iz svakodnevnog života traže primjere za organizovanje foldera. - razumiju kako operativni sistem prikazuje diskove, foldere, fajlove u hijerarhijskoj strukturi, - vježbaju kreiranje foldera i kretanje kroz foldere, - vježbaju kroz primjere da kreiraju i snimaju fajlove u tekst editoru i aplikaciji za slikanje, - otvaraju fajlove koristeći aplikacije u kojim su kreirane (tekst procesor i aplikacija za slikanje), - kopiraju, premještaju, brišu fajlove i foldere na hard disku, kao i na drugim memorijskim jedinicama kao što su disketa (<i>floppy disk</i>), CD, flash memorija itd., - otvaraju fajl preko aplikacije za tekst ili sliku i preko operativnog sistema (explorera). 	<ul style="list-style-type: none"> - Explorer. 	

Didaktičke preporuke

- Ovaj dio gradiva je najvažniji i treba ga lagano preći, tako da svi/e učenici/ce praktično odrade osnovne vježbe i shvate osnovne pojmove kao što su fajl, folder, kopiranje, brisanje, premještanje itd.

Tema: INTERNET SERVISI (2 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna opšte pojmove vezane za Internet i sigurnost rada preko Interneta, - Internet pretraživač (<i>Web browser</i>)*, - prepoznaje šta je Web browser i čemu služi, - prepoznaje mogućnosti inficiranja računara virusom pri radu na Internetu; - otvara i zatvara Internet pretraživač, - zna da pristupi određenom sajtu upisivanjem URL-a, - koristi i prepoznaje hiperlink, - zna da promijeni startnu stranicu browser-a (Home page), - zna da otvori stranicu u novom prozoru, - zna da stopira učitavanje i osvježi (refresh) stranicu, - koristi raspoložive funkcije za navigaciju kroz stranice ('surf'), 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - <i>pokreću Web browser*</i>, - praktično vježbaju podešavanje i korišćenje Internet pretraživača, - koriste poznate adrese za sajtove i prelistavaju sajtove; 	<ul style="list-style-type: none"> - "Browser", - "cookies", - "firewall", - sajt, - "download". - "Home page", - URL, - "hyperlink", - "surf". 	

*nastavnik/ca ravnopravno koristi oba termina

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna da pretražuje sajtove, - selektuje određeni sajt koji služi za pretraživanje, - pronalazi određene informacije uz korišćenje ključne riječi ili fraze, - kombinuje kriterijume za selekciju kod pretrage; - zna da kopira tekst i slike sa Interneta u neki tekst dokument, - poznaje načine prebacivanja ("download") tekstualnog fajla, slike, zvuka, softvera preko Interneta na memorijske jedinice. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koriste sajtove za pretraživanje kako bi pronašli podatke za određene teme, objekte, pojmove itd.; koriste ključne riječi i specijalne simbole u postavljanju kriterijuma. - kreiraju dokumenta na određene teme u kojima koriste elemente pokupljene sa Interneta (slike, tekstove itd.). 	<ul style="list-style-type: none"> - "Stop", - "refresh", - Internet pretraživač, - ključne riječi. - "Download". 	

Didaktičke preporuke

Učenici/ce treba da odrade vježbu u kojoj kreiraju fajl u aplikaciji za obradu teksta i u okviru njega kreiraju tekst i slike koje će preuzimati sa Interneta po zadatoj temi (na primjer slika i kratka biografija nekog sportiste, naučnika itd.).

Tema: ENERGIJA (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje izvore energije u prirodi, - zna da objasni način manifestovanja energije iz različitih izvora, - prepoznaje dejstvo energije na prirodne i vještačke materijale, - razumije transformaciju energije, - zna načine upotrebe energije sunca, vode i vjetra. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - koristeći literaturu, Internet ili namjenski softver pronalaze primjere upotrebe energije iz prirodnih izvora, - analiziraju sličnosti i razlike između tipova energija iz prirodnih izvora koristeći gore navedene izvore, - posmatraju primjere manifestovanja različitih tipova energije, - posmatraju primjere uticaja energije vode sunca i vjetra na prirodne i vještačke materijale, - ogledom (na modelu pretvarača) analiziraju transformacije energije. 	<ul style="list-style-type: none"> - Energija vode, sunca i vjetra, - transformacija energije, - model. 	<ul style="list-style-type: none"> - Priroda.

Didaktičke preporuke

- Nastavnik/ca treba da koristi video zapise i fotografije karakterističnih primjera iskorišćavanja energije sunca, vode i vjetra ili omogućiti pristup Internetu ili korišćenje namjenskog softvera.
- Treba obezbijediti sredstva za izvođenje ogleđa (model ili inprovizuje neki energetska pretvarač).
- Nastavnik/ca treba da realizuje ciljeve tako da učenici/ce jasno uoče najvažnije faze procesa iskorišćavanja i transformacije energije.

Tema: KONSTRUKTORSKO MODELOVANJE (2 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - primjenjuje montažni crtež, - razlikuje odnose između sklopova mehanizma i funkcionisanje jednostavnih mehanizama, - razlikuje način funkcionisanja modela. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu šeme ili montažnog crteža (uputstva) razvrstavaju dijelove i sklopove, - sklapaju odabrani model iz konstruktorskog kompleta, koristeći namjenski alat, - opisuju funkcionisanje modela. 	<ul style="list-style-type: none"> - Konstruktorski komplet, - sklop, - mehanizam. 	

Didaktičke preporuke

- Nastavniku/ci se preporučuje da obezbijedi konstruktorske komplete za grupni ili rad u parovima.

Tema: OD IDEJE DO REALIZACIJE (5 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna napraviti skicu na osnovu sopstvene zamisli, - poznaje standardne elemente tehničkog crteža, - razlikuje vrste tehničkih crteža, - umije pravilno koristiti pribor za tehničko crtanje, - zna da izradi radionički crtež na osnovu skice, - zna da planira radne operacije, - realizuje sopstvenu ideju. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - izrađuju skicu jednostavnih predmeta, - čitaju jednostavne tehničke crteže i uočavaju elemente, - posmaraju i analiziraju različite vrste tehničkih crteža, - izrađuju jednostavan radionički crtež na osnovu skice, - izrađuju plan rada (algoritam), tehničku dokumentaciju za realizaciju sopstvenog projekta (ideje) ili projekta predloženog modela, - modeluju odabrani predmet od pogodnog materijala upotrebom prostih alata. 	<ul style="list-style-type: none"> - Skica, - tehnički crtež, - razmjer, - tehnička dokumentacija, - model, - maketa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Matematika, - likovna kultura.

Didaktičke preporuke

- Nastavniku/ci se preporučuje da obezbijedi gotove tehničke crteže i gotove modele (makete) i da na osnovu njih ponudi učenicima/cama izbor projekta (učenici/ce biraju neki od predloženih modela ili izrađuju sličan ili originalan model - maketu prema svojoj zamisli).
- Realizaciju **ove i naredne teme** planirati kroz učenički projekat konkretnog modela ili makete – objekta, uređaja, sistema, mehanizma.
- Obezbijediti karakteristične primjere tehničkih crteža sa lako uočljivim bitnim karakteristikama.
- Nastavnik/ca treba da planira ostvarivanje ciljeva tako da učenici/ce jasno uoče bitne elemente procesa nastanka predmeta, a radne operacije prilagodi uzrastu i sposobnostima učenika/ca.

Tema: POZNAVANJE I OBLIKOVANJE MATERIJALA (7 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - može da identifikuje različite vrste prirodnih i vještačkih materijala, - zna bitne karakteristike materijala pogodnih za mehaničku obradu, - zna osnovne pojmove iz oblasti tehnologije drveta, - razlikuje vrste drvnih prerađevina, - poznaje osobine materijala, - zna da primjeni montažni crtež, - zna da uradi plan radnih postupaka, - zna da primijeni mjere zaštite pri radu, - razumije važnost zaštite na radu, - zna da koristi pravilno pribor i alate, - zna konkretnu upotrebu pojedinih alata, - uočava i procjenjuje funkcionalnost i estetsku vrijednost urađenog. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - razvrstavaju i definišu različite vrste materijala na uzorcima (koža, skaj, plastične mase, lim, žica) i navode njihovu konkretnu primjenu, - ispituju osobine materijala jednostavnim priborom i alatom (papira, kartona, furnira, šperploče, punog drveta, panelploče...) i bilježe rezultate oglada, - razvrstavaju i definišu vrste drvenih prerađevina na uzorcima materijala, navode njihovu konkretnu primjenu, - izradom skice i algoritma planiraju radne operacije, materijal i alat potreban za izradu nekog predmeta (modela ili makete), - izrađuju radionički crtež za predviđeni model (maketu), - prenose crtež na materijal, oblikuju pojedine dijelove, vrše montažu, - vrednuju i izlažu radove. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tehničko drvo, - poluproizvodi od drveta, - mašine (pilana, gater), - papir, karton, furnir, šperploča, - lesonit, iverica, brodski pod, - panel - ploča, lamperija, - osobine materijala (fizičke, mehaničke, tehnološke), - koža, skaj, tekstil, - plastične mase, - metali (lim i žica), - montažni (sklopni) crtež, - pribor za mjerenje i obilježavanje, pričvršćivanje, - alati za grubu, za završnu i površinsku obradu, - dizajn. 	<ul style="list-style-type: none"> - Matematika, - likovna kultura.

Didaktičke preporuke

- Potrebno je obezbijediti uzorke materijala: prerađevine od drveta, kože, skaja, tekstila, plastičnih masa, lima, žice i proizvode od tih materijala.
- Prilikom izrade tehničkog crteža, akcenat treba staviti na skiciranje, tako da su crteži pojednostavljeni i prilagođeni uzrasnim mogućnostima učenika/ca.
- Realizaciju pojedinih aktivnosti planirati tako da (gdje je to moguće i opravdano) učenici/ce koriste informatičku tehnologiju (računar i pomoćnu opremu, internet, namjenski softver).
- Nastavnik/ca treba da odabere i pripremi materijal i alat prilagođen uzrastu učenika/ca što će omogućiti efikasnu realizaciju planiranih aktivnosti.
- Nastavniku/ci se preporučuje da obezbijedi uzorke materijala: prerađevine od drveta, kože, skaja, tekstila, plastičnih masa, lima, žice i proizvode od tih materijala.

VI razred (51 čas godišnje; 1.5 časova nedjeljno)**Tema: OPŠTI KONCEPTI ICT- informaciono-komunikacionih tehnologija (2 časa)**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje osnovnu primjenu računara u raznim sferama života, - identifikuje neke situacije u kojima je mnogo pogodnije da se poslovi obavljaju preko računara, - globalno opisuje neke računarske aplikacije sa specijalnom poslovnom i edukativnom namjenom (on-line učenje, avio-prevoz buking, banke itd.); <p>poznaje osnove poslovanja u elektronskom svijetu tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije pojam elektronska pošta (e-mail, elektronska konferencija itd.), - razumije pojam "teleworking" – rad sa udaljene lokacije, - razumije pojam e-commerc itd, - prepoznaje koncept kompjuterskih mreža i kompjuterskih komunikacija, - zna pojmove: lokalna mreža (LAN), globalna mreža (WAN), - prepoznaje pojmove server i klijent, - zna neke od prednosti umrežavanja računara (dijeljeni printeri, dijeljene aplikacije i fajlovi preko mreže), - razumije šta je Internet i prepoznaje neke glavne prednosti Interneta; - razumije šta je WWW (svjetska mreža); - razumije upotrebu telefonske mreže u povezivanju kompjutera. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - nabrajaju situacije gdje se može koristiti računar, - opisuju računarske aplikacije; <ul style="list-style-type: none"> - pišu pisma drugu/drugarici; <ul style="list-style-type: none"> - koriste Internet za nalaženje sajtova i dokumenata. 	<ul style="list-style-type: none"> - "On-line"učenje, - "biking". <ul style="list-style-type: none"> - Internet servisi, - elektronska pošta, - elektronska konferencija, - "teleworking", - "e_commerc". - LAN, - WAN, - TCP/IP, - server računar, - klijent računar. - WWW, - FTP, - e-mail. 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna šta je lozinka - password; umije da je kreira na svom računaru, - poznaje svrhu i važnost pravljenja rezervnih kopija podataka na prenosivim medijima, - razumije pojam virusa (u računarskom smislu) i poznaje situacije kada virus može ući u računarski sistem, - razumije probleme vezane za licenciranje i pirateriju softvera. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, - kreiraju password, - kopiraju podatke. 	<ul style="list-style-type: none"> - "Password", - kompjuterski virus, - licenca, - piraterija softvera. 	

Didaktičke preporuke

- Sa ovom temom učenike/ce treba upoznati samo informativno.
- Naglasiti učenicima/cama koje su prednosti elektronskog poslovanja i razmjene informacija, ali i navesti neke od mana ovakvog rada: nedostatak ličnog kontakta sa kolegama, umanjenje efekata timskog rada itd.

Tema: OSNOVE OPERATIVNOG SISTEMA - korišćenje računara i upravljanje datotekama (5 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <p>poznaje neke od korisnih funkcija operativnog sistema tako da zna da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - isključi aplikaciju koja ne reaguje na inpute korisnika (ubijanje procesa), - koristi mrežu i definiše zajedničke resurse (share), - pretražuje fajlove, foldere i kompjutere po raznim kriterijumima. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - konfiguriraju foldere i uređaje kao zajednički dostupne resurse ("share"), - prebacuju fajlove preko mreže sa jednog kompjutera na drugi, - pronalaze fajlove po raznim kriterijumima (ime fajla, ključne riječi iz sadržaja fajla, tip fajla, procjene memorije i datuma kreiranja fajla itd.). 	<ul style="list-style-type: none"> - "Share". 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna osnovne pojmove vezane za konfigurisanje i instalaciju računara tako da: - zna da podesi neke od osnovnih parametara (vrijeme, regionalna podešavanja, kodni raspored tastature), - zna da instalira neke od osnovnih komponenti (štampanik, font itd.), - zna da instalira novi font, - zna da instalira neki od korisničkih softvera, - razumije korišćenje "driver"-a; <p>poznaje osnovni koncept zaštite tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije pojam kompjuterskog virusa i koncept zaštite kompjutera od virusa, - zna da koristi antivirus programe, - zna da koristi dogradnju ("update") operativnog sistema ("service pack"). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prate i vježbaju osnovna podešavanja i procedure instalacija, - instaliraju štampač i vrše promjenu podrazumijevanog ("default") štampača u listi instaliranih štampača; <p>slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove,</p> <ul style="list-style-type: none"> - startuju anivirus programe i podešavaju njihove opcije. 	<ul style="list-style-type: none"> - "Regional setting", - "driver" - "default". <ul style="list-style-type: none"> - Antivirus program, - "update", - "service pack". 	

Didaktička preporuke

- U početku ove teme (okvirno 2-3 časa) treba obnoviti gradivo sa prethodne školske godine jer je ovaj dio gradiva veoma važan, tako da svi učenici/ce praktično obnove osnovne vježbe i osnovne pojmove kao što su fajl, folder, kopiranje, brisanje, premještanje itd.
- Instalaciju printera učenici/ce treba sami da odrade, dok neke druge instalacije i podešavanja koja mogu promijeniti i narušiti osnovne parametre sistema treba samo demonstrirati.
- Učenicima/cama treba detaljno objasniti procedure koje se preporučuju da bi računari bili bezbjedniji (antivirus programi, softverske zaštite i nadgradnje operativnih sistema itd.).

Tema: OBRADA TEKSTA (5 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: poznaje prve korake u korišćenju tekst procesora tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da otvara i zatvara jedan ili više dokumenata, - zna da snimi dokument, - prepoznaje grupe i opcije menija, - sačuva dokument pod drugim imenom. <p>zna razna podešavanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - promjena izgleda stranice (Page View mod), - podešavanje veličine stranice, - podešavanje margina stranice, - podešavanje orijentacije ("portrait", "landscape") stranice, - modifikovanje osnovnih opcija u aplikaciji: korisničko ime, podrazumijevani polazni direktorijum itd, - korišćenje alata za uveličavanje teksta, - prikazivanje i skrivanje ugrađenih panela sa alatima (toolbar); <p>zna razne manipulacije sa tekстом kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - selektovanje karaktera, riječi, rečenice, paragrafa i čitavog teksta, - kopiranje i premještanje teksta unutar dokumenta, kao i između različitih dokumenata, - umetanje ("insert") specijalnih simbola; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiraju dokumente u programu za obradu teksta (tekst procesor), - u samom dokumentu koriste razne opcije menija, koriste "help" i na kraju snimaju dokumente u raznim opcijama; <p>- praktično vježbaju podešavanja tekst procesora;</p> <p>- pišu kraće tekstove i vježbaju prebacivanje sadržaja sa jednog dokumenta ili programa na drugi,</p> <p>- vježbaju insertovanje novih karaktera i riječi unutar postojećeg teksta;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - "View", - "margina", - orijentacija strane, - "portrait", - "landscape", - panel. <ul style="list-style-type: none"> - "Insert", - paragraf. 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: koristi neke od osnovnih opcija menija kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "undo" i "redo" komanda, - komande za pretraživanje teksta na zadatu riječ, - provjeravanje gramatičke ispravnosti dokumenta, - autokorekcija teksta. <p>zna da formatira tekst koristeći opcije za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - promjenu izgleda teksta (veličina fonta, tip fonta, bold, italic, underline), - insertovanje i brisanje prekida stranice i sekcije, - dodavanje i modifikovanje teksta, broja stranice u "header" i "footer" poljima; <p>poznaje postupke u radu sa tabelama, kao što je:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiranje tabele, - selektovanje vrsta, kolona, ćelija i čitave tabele, - umetanje, kopiranje i brisanje vrsta i kolona, - modifikovanje širine kolone i visine vrste, - modifikovanje širine ivice ćelije, stila i boje, - sjenčenje ćelija i skrivanje strana ćelija, - spajanje i dioba ćelija; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vježbaju opcije menija, koje se najčešće koriste. <p>- na konkretnim testovima vježbaju formatiranje teksta, paragrafa itd.;</p> <p>- kreiraju tabele i vježbaju razne opcije za rad sa kolonama i vrstama tabela;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - "Undo", - "redo", - "find", - "spelling", - "autocorrect". <ul style="list-style-type: none"> - "Bold", - "italic", - "underline", - "header", - "footer". <ul style="list-style-type: none"> - Kolona, - vrsta, - ćelija. 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: zna da radi sa raznim objektima u tekstu, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - umetanje slika i drugih objekata (linkovi, e-mail adrese, URL i sl.) u samom dokumentu i podešavanje osobina tih objekata (properties), - selektovanje, kopiranje, premještanje, promjena veličine i brisanje slike ili drugih objekata unutar dokumenta ili grupe otvorenih dokumenata; <p>zna da koristi opcije za štampu kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "preview" dokumenta, - podešavanje "print" opcija, kao što su: cio dokument, specifične stranice, broj kopija, izbor printera, itd.. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - formiraju kompleksne, multimedijalne i hiper tekst dokumente; - pripremaju dokumenta za štampu i štampaju dokumenta. 	<ul style="list-style-type: none"> - "Properties". - "Preview" - "print". 	

Didaktičke preporuke

- U ovom dijelu treba naglašavati sličnost menija, komandi, opcija i načina rada u različitim programima.
- Takođe treba istaći sličnosti prilikom selektovanja, kopiranja, brisanja teksta u programu za obradu teksta sa ranije naučenim procedurama selektovanja, kopiranja i brisanja fajlova i foldera.
- U suštini treba objasniti učenicima/cama da sve aplikacije kao što su tekst procesori, aplikacije za programiranje, aplikacije za rad sa grafikom, aplikacije za izradu prezentacija i slične imaju zajedničke opcije i sličnu logiku korišćenja kako bi korisnici mogli lakše da ih uče, i kako bi mogli da koriste ranije stečena znanja u radu sa aplikacijama. Upoznavanje ovih opštih procesa i logike korišćenja aplikacija predstavlja osnovni vid informatičke pismenosti.
- Testovi moraju biti pažljivo osmišljeni sa raznolikim formatima teksta, poredima, poravnanjima itd.

Tema: KOMPJUTERSKE PREZENTACIJE (4 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: poznaje prve korake u radu sa aplikacijom za prezentacije tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da kreira nove prezentacije, otvara postojeće prezentacije, zatvara i snima prezentacije, - koristi raspoložive (ugrađene) obrasce za dizajn, - zna da promijeni pozadinu na specifičnom slajdu ili svim slajdovima i koristi postojeće šablone "template", - zna da startuje prezentaciju "slide show"; - zna da koristi opcije kao što su: - dodavanje teksta u prezentaciju, - pozicioniranje teksta i proreda, - dodavanje teksta u "footer" specifičnog slajda ili svih slajdova u prezentaciji, - kopiranje i brisanje teksta, slika, video klipova i slajdova unutar jedne ili više otvorenih prezentacija, - dodavanje napomena na slajd, - skrivanje i prikazivanje slajdova, - kreiranje master slajd-a. - zna da startuje slide show-a na bilo kom slajdu. <p>zna da podešava i ugrađuje razne animacije tako da koristi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dodavanje postojeće (ugrađene) animacije u slajdove, - dodavanje efekata prelaza između slajdova. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiraju prezentacije u programu za izrade prezentacija, - u samom dokumentu koriste razne opcije menija, koriste help i na kraju snimaju prezentacije, - kreiraju i biraju dizajn slajdova; - praktično vježbaju formatiranje i manipulisanje sa tekstom, slikama i drugim objektima na slajdovima, - praktično vježbaju podešavanje, kreiranje, dizajniranje i manipulisanje sa slajdovima kroz konkretne primjere, - kreiraju slajd master. - sami kreiraju i biraju animacije i prelaze između slajdova. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dizajn, - "show", - "template", - slajd. - "Master" slajd, - video "clip". 	

Didaktičke preporuke

- Učenike/ce treba podijeliti po grupama i svakoj grupi dodijeliti zadatke na određenu temu. Insistirati na kreativnosti i vršiti izbor najboljih prezentacija. Ako postoji mogućnost, najbolje prezentacije postaviti na nekom sajtu.
- U ovom dijelu takođe treba insistirati na sličnosti menija između raznih programa, raznih procesa otvaranja i zatvaranja dokumenata i podešavanja opcija programa itd. U tom smislu treba prepustiti da učenici/ce što više sami/e pokušaju da urade i pronađu opcije i način koji bi im omogućio da odrade neke zadatke odnosno prezentacije.

Tema: INTERNET SERVISI (2 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: poznaje opšte pojmove vezane za Internet i sigurnost rada tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poznaje mogućnost inficiranja računara virusom u radu sa Internet servisima, - shvata pojam "firewall"; <p>zna osnovna podešavanja Internet "browser"- a, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podešavanje startne stranice, korišćenje "cookies", korišćenje i brisanje istorijata posjećenih sajtova itd, - podešavanje pristupa, "proxy" servera, privatnosti itd., - prikazivanje i skrivanje slika na Web stranici, - prikazivanje prethodno posjećenih URL-ova koristeći "address bar", - korišćenje opcije "work offline". - zna da pronalazi drajvere i nadgradnje (update) programa na Internetu; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove. - vježbaju podešavanje parametara Internet pretraživača. 	<ul style="list-style-type: none"> - "Proxy server", - "address bar", - "work offline". 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: zna da radl sa elektronskom poštom tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shvata strukturu i jedinstvenost e-mail adrese, - shvata mogućnosti inficiranja kompjutera virusom putem otvaranja nepoznate poruke, kao i priloga (attach), - zna da otvara i zatvara e-mail aplikaciju, - zna da podešava e –meil account (adrese, servera itd.), - zna da kreira novu poruku, - zna da upisuje destinacione adrese i koristi kopije i slijepe kopije, kao i naslov mail-a "subject" polje, - zna da koristi funkciju "reply" i "forward", - zna da otvara i čuva "attach" na disku, - zna da vezuje fajl za poruku (attach), - zna da označava poruke sa visokim prioritetom, - zna da manipuliše sa tekstom poruke (kopira, briše itd.), - zna da bira opcije za štampu. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vježbaju otvaranje programa za rad sa elektronskom poštom, - praktično pišu mail-ove koristeći tehnike prosljeđivanja fajlova putem vezivanja "attach" sa e-mail-om, - sami podešavaju parametre za pristup i slanje elektronske pošte (account). 	<ul style="list-style-type: none"> - "Attach", - "account", - "reply", - "forward", - "subject". 	

Didaktičke preporuke

- U ovom dijelu ako je moguće mogla bi se prikazati i multimedijalna pošta i on-line multimedijalna veza.

Tema: TABELARNI PRORAČUNI (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: poznaje osnovne procedure sa radnim knjigama (spreadsheet) kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiranje nove, otvaranje postojeće i snimanje radne knjige, - prelazak između radnih listova "sheet", otvaranje i umetanje novog lista, preimenovanje lista, brisanje lista itd.; <p>zna da radi sa vrstama, kolonama i ćelijama tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna insertovanje brojeva, datuma i teksta u ćelijama, - zna da selektuje ćelije, opseg susjednih ćelija, opseg nesusjednih ćelija, vrste, kolone radnog lista, - zna da insertuje vrste i kolone u radni list, - zna promijeniti širine kolona i visine vrsta, - zna da kopira, briše i premiješta sadržaje ćelija, redova, kolona i kompletnih radnih listova, - zna da sortira proizvoljni opseg vrsta po rastućem ili opadajućem numeričkom ili alfabetskom rasporedu, - zna da odredi opseg ćelija za štampu; 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiraju dokumente u programu za tabelarne proračune, - vježbaju rad sa radnim listovima; <ul style="list-style-type: none"> - vježbaju rad sa ćelijama na praktičnim primjerima, - vježbaju sortiranje po numeričkom ili alfabetskom redosljedu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Radna knjiga - "spreadsheet", - radni list - "sheet". <ul style="list-style-type: none"> - "Fill". 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca: zna da kreira osnovne aritmetičke formule i koristi jednostavne ugrađene funkcije tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da generiše formule korišćenjem referenci ćelije i aritmetičkih operacija (sabiranje, oduzimanje, množenje, dijeljenje) i zagrada, - shvata upotrebu relativnog i apsolutnog referenciranja ćelija u formulama, - zna da generiše formule koristeći "sum", "average", "min" i "max" funkcije; <p>zna osnovna formatiranja ćelija tako da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna da formatira ćelije da prikazuju brojeve, datume, valutu itd., - zna da primijeni "text wrapping"-a i spajanja ćelija. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kreiraju jednostavne aritmetičke formule, - koriste neke od gotovih (ugrađenih) formula. <p>- na konkretnim testovima vježbaju formatiranje ćelija, redova i kolona.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Referenca ćelije, - "sum", - "average", - "min", - "max", - "text wrapping". 	<p>Matematika.</p>

Didaktičke preporuke

- S obzirom da je ovo zadnja tema učenici/ce bi već trebali/e da znaju opšte stvari u radu sa fajlovima tako da bi ovu temu trebali odmah praktično raditi kroz nekoliko jednostavnih primjera. Uraditi primjer za proračun uspjeha računajući prosjek.
- Učenike/ce prije svega treba upoznati koje su mogućnosti i prednosti programa za tabelarne proračune.

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje ortogonalnu, kosu projekciju i perspektivu, - primjenjuje poznavanje građevinskog tehničkog crteža i projektovanja (prikazuju objekat ili njegov dio u ortogonalnoj projekciji), - samostalno projektuje, planira faze rada realizuje objekat po sopstvenoj zamisli; - razlikuje i klasifikuje građevinske materijale, prepoznaje i definiše njihovu konkretnu primjenu, - zna osobine osnovnih građevinskih materijala, - zna neke načine dobijanja (pripreme) i primjene nekih materijala, - zna opisati organizaciju gradilišta-objekti, mašine, materijal; - razlikuje i klasifikuje građevinske mašine; - umije da koristi jednostavni alat i pribor. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analiziraju tehnički crtež presjeka, čitaju i na predviđenom mjestu upisuju mjeme vrijednosti prikazanog dijela objekta, - analiziraju dijelove idejnog i glavnog projekta, čitaju tehnički crtež i na predviđenom mjestu bilježe mjeme vrijednosti i tražene podatke, uočavaju raspored prostorija na osnovu simbola na crtežu (koristeći tabelu-šemu građevinskih simbola), - planiraju (skica, crtež i algoritam radnih postupaka) i rade maketu objekta (po izboru, od ponuđenih prijedloga ili po sopstvenoj ideji), - <i>na pripremljenom zadatku* hronološki redaju faze gradnje nekog (stambenog) objekta, po principu izbora jednog od ponuđenih rješenja,</i> - izrađuju ostalu dokumentaciju (plan radnih operacija po fazama rada), - <i>koristeći maketu nekog objekta, i uzorke materijala, prepoznaju i klasifikuju pojedine materijale, navodeći njihovu konkretnu primjenu u gradnji objekta po fazama,</i> - <i>izvode jednostavnu laboratorijsku vježbu sa spravljanjem veziva (nekog maltera) i (ili) izrađuju proizvod upotrebne vrijednosti,</i> - analiziraju gradilište na ponuđenoj šemi i upisuju izostavljene pojmove i (ili) nakon posjete gradilištu popunjavaju upitnik ili test*, - razvrstavaju građevinske mašine po principu ponuđenih odgovora (ili uz sliku postavljaju pripadajući redni broj). 	<ul style="list-style-type: none"> - Idejni projekat, - maketa, - glavni projekat, - građevinska dozvola, - izvođački projekat, - presjeci, - ortogonalna i kosa projekcija, - aksonometrija, - perspektiva, - prirodni i vještački građevinski materijal, - konstruktivni građevinski materijali, - vezivni, - keramički, - za oblaganje i izolaciju, - tehnološka svojstva građevinskog materijala, - savremeni materijali (razni betoni), - eloksirani elementi, rigips-ploče, - PVC stolarija, laminat... - tehnike savremene gradnje (sistem kubusa, sistem ploča, fabrike, stanova, - serklaž, armirano-betonske konstrukcije, - seizmologija. 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna navesti instalacije u stanu; - izvodi zaključke na osnovu iskustva; - razumije savremene standarde stanovanja, - zna da koristi montažni crtež, - zna redoslijed i vrste radova u građevinarstvu, - zna da procijeni funkcionalnost i estetsku vrijednost urađenog (modela-makete). 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - modeluju dijelove objekta po planu rada, od pogodnih materijala, korišćenjem jednostavnog alata i pribora, - <i>u projektnoj dokumentaciji pronalaze crteže kućnih instalacija i kroz razgovor definišu vrste instalacija u stanu (kući),</i> - <i>rešavaju pripremljen zadatak (enterijer i eksterijer) dopunjujući crtež i izostavljene pojmove,</i> - <i>vode razgovor o kulturi i etici stanovanja,</i> - izvode završnu obradu na pojedinim djelovima objekta (bojenje, lakiranje...) i vrše sklapanje u cjelinu prema montažnom crtežu, - dovršavaju radove, vrednuju ih i izlažu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Faze gradnje, - organizacija gradilišta, - alati, - građevinske mašine, - zaštita na radu (HTZ mjere), - instalacije u stanu, - sanitarni čvor, - enterijer i eksterijer, - stambeni prostor, - kultura i etika stanovanja. 	

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da:

- planira realizaciju ove teme kroz samostalan projekat učenika/ca (pojedince ili grupe), od ideje do izrade konačnog modela ili makete;
- obezbijedi makete građevinskih objekata i (ili): enciklopedije, video-kasete, dijapozitive, CD sa potrebnim sadržajem, pristup odgovarajućim Internet-adresama;
- pripremi i organizuje realizaciju časa (u kompjuterskoj učionici, ako škola raspolaže istom) kroz kviz takmičenje (prepoznavanje najpoznatijih svjetskih građevina, svjetska čuda starog svijeta..., velikani arhitekture...; test treba da je tipa izbora tačnog od više ponuđenih odgovora);
- obezbijedi kompletnu projektnu dokumentaciju (original ili kopiju) nekog objekta i da umnoži (prema broju grupa) potrebne crteže iz dokumentacije neophodne za grupni rad;
- pripremi odgovarajuće Internet-adrese (projektovanje, proizvodnja i prodaja građevinskog objekata) za samostalan rad učenika/ca;

- obezbijedi uzorke građevinskih materijala (zbirku);
- pripremi i organizuje izvođenje laboratorijske vježbe u radionici ili kabinetu, ili u saradnji sa tehničkim službama škole organizuje rad u školskom dvorištu (rad u grupama), po unaprijed planiranoj dinamici uređenja školskog prostora (blagovremena nabavka) potrebnog materijala i obezbjeđenje alata) ili organizuje posjetu manjem gradilištu ili odgovarajućoj firmi (fabrike betona, kamenolomi, pogoni za separaciju šljunka, pijeska...) u okviru fonda od 10 časova predviđenih školi na raspolaganje.

Tema: ENERGETIKA (12 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna osnovne pojmove iz ove oblasti, - zna mjere štednje energije, - zna definisati tipove energije, - može objasniti načine manifestovanja energije iz različitih izvora, - umije napraviti jednostavni model pretvarača energije, - zna energetske resurse i razumije njihovu ulogu u razvoju zajednice i povećanju standarda življenja, - poznaje alternativne izvore energije, - zna uticaj energije na ekosisteme. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>na osnovu slika i iskustva opisuju načine štednje toplotne energije u stambenim objektima;</i> - na šemi ili blok -dijagramu* unose izostavljene pojmove ili zaokružuju jedan od ponuđenih odgovora (vrste energije, transformacija energije); - izvode ogled sa transformacijom energije (koristeći pogodan model pretvarača), <i>modeluju energijski pretvarač (hidroenergija, solarna, vjetra) na osnovu predloženih ili po sopstvenom rješenju, uz izradu projektne dokumentacije;</i> - <i>demonstriraju, vrednuju i izlažu radove (modele).</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Energija, - racionalno korišćenje energije u građevinskim objektima (izolacija podova, zidova, otvora, tavana, krova...), - izvori i vrste energije, - transformacija energije, - obnovljivi i neobnovljivi izvori, energetska kriza, - alternativni izvori (voda, sunce, vjetar, geotermalni izvori), - solarni kolektor, - energetske pretvarači, - reciklaža. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fizika.

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da:

- planira realizaciju ove teme kroz samostalan projekat učenika/ca (pojedince ili grupe), od skice do gotovog modela pretvarača energije;
- obezbijedi gotove modele energetskih pretvarača ili odgovarajuće Internet adrese, video zapise, fotografije i drugi pogodan materijal o iskorišćavanju energije;
- planira realizaciju ciljeva tako da učenici/ce jasno uoče najvažnije faze procesa iskorišćavanja i transformacije enrgije;
- obezbijedi sredstva za izvođenje ogleda.

Napomene za prelazne generacije iz 4. u 6. razred

U prelaznoj generaciji iz 4. u 6. razred treba izvršiti preraspodjelu tema (orijentacioni fond časova) na sljedeći način:

- OPŠTI KONCEPTI ICT (informaciono-komunikacionih tehnologija) realizuje se sa 4 časa. Temu treba iskombinovati sa gradivom iz 5. razreda;
- OSNOVE OPERATIVNOG SISTEMA (korišćenje računara i upravljanje datotekama) realizuje se sa 15 časova (temu treba iskombinovati sa gradivom iz 5. razreda);
- INTERNET SERVISI realizuje se sa 4 časa (temu treba iskombinovati sa gradivom iz 5. razreda);
- OBRADA TEKSTA realizuje se sa 15 časova;
- TABELARNI PRORAČUNI realizuje se sa 2 časa;
- KOMPJUTERSKE PREZENTACIJE realizuje se sa 4 časa;
- GRAĐEVINSKA TEHNIKA realizuje se sa 9 časova;
- ENERGETIKA realizuje se sa 8 časova (ostavlja se prostor sadržajima informatike iz petog razreda);
- "Italik" fontom, u koloni aktivnosti date su aktivnosti koje se "preskaču", a mogu se naći i informativno obraditi u okviru drugih predmeta ili u okviru drugih tema iz ovog predmeta, nadalje, mogu se realizovati i u okviru fonda od 10 časova ostavljenih školi na raspolaganju u VII razredu.

VII razred (51 čas godišnje; 1.5 čas nedjeljno)**Tema: MJERENJE I KONTROLA (2 časa)**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - poznaje preciznije mjerne instrumente od "uobičajenih"; - zna da se služi nekim preciznim mjernim instrumentom (pomično mjerilo); - razumije neophodnost mjerenja i kontrole za kvalitet proizvoda. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - mjere dužinu i ugao na različitim uzorcima koristeći "uobičajene" i precizne instrumente (radeći u parovima), upoređuju rezultate; - mjere masu, težinu i moment sile mjernim priborom (terazije i dinamometar) radeći u parovima, upoređuju rezultate. 	<ul style="list-style-type: none"> - Mjerni instrumenti, - pomično mjerilo, - mikrometar, - moment sile terazije i dinamometar, - kontrola. 	Matematika, fizika.

Didaktičke preporuke**Nastavnik/ca treba da:**

- obezbijedi uzorke za mjerenje, mjerne instrumente i pribor;
- planira rad u grupama sa izvještavanjem rezultata.

Tema: MAŠINSKA TEHNIKA (25 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna opisati dokumentaciju u mašinstvu, - razlikuje vrste crteža, - zna prepoznati specifičnosti i nove elemente na mašinskom tehničkom crtežu, - poznaje sredstva za izradu tehničke dokumentacije, - umije izraditi tehnički crtež jednostavnog mašinskog dijela. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - informativno se upoznaju sa redoslijedom izrade dokumentacije i redoslijedom postupaka od ideje do konstrukcije, - analiziraju tehničku dokumentaciju za izradu mašinskog dijela, izrađuju tehnički crtež jednostavnog predmeta u ortogonalnoj i aksonometrijskim projekcijama, - izrađuju radionički crtež jednostavnog mašinskog dijela. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tehnička dokumentacija u mašinstvu, - mašinski t.c (detaljni i sklopni), - ortogonalna projekcija, - aksonometrijska projekcija (kosa, dimetrija, izometrija), - presjeci (samo informativno). 	<ul style="list-style-type: none"> - Matematika, - hemija, - fizika, - likovna kultura.
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna uraditi sopstvenu projektnu dokumentaciju za izradu modela nekog uređaja ili sistema; - može sa crteža identifikovati najvažnije materijale prema oznakama; - zna vrste i osobine osnovnih mašinskih materijala, - zna klasifikovati postupke obrade, - zna navesti sredstva (alate i mašine) za neke postupke obrade; 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - upoznaju (informativno) sredstva za izradu tehničke dokumentacije u mašinstvu (klasična i savremena, kompjuter, ploter, odgovarajući softver); - koriste različite izvore (literaturu, Internet...); - pokušavaju prikupiti korisne informacije vezane za mašinske materijale; - analiziraju tehničku dokumentaciju, prepoznaju (na osnovu tabele oznaka) i evidentiraju vrstu materijala; - razvrstavaju uzorke i klasifikuju materijale na pripremljenom šablonu*; - na osnovu ilustracija i na osnovu iskustva opisuju i navode svojstva materijala i načine obrade; 	<ul style="list-style-type: none"> - Uproščavanje na crtežima, - sredstva za izradu tehničke dokumentacije, - mašinski materijali, - metali i nemetali, legure, - koža i guma, - pogonski materijali (goriva i maziva), - tehnološka svojstva metala i legura, - ručna i mašinska obrada, - ručni alati za obradu metala, - bušilica, - savremeni postupci obrade (elektroerozija, plazma-tehnologija, obrada laserom), - postupci obrade metala skidanjem strugotine, 	

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<ul style="list-style-type: none"> - vlada nekim postupcima obrade, - umije da rukuje alatima i nekim jednostavnijim mašinama; - zna osnovne principe rada mašina, - zna osnovne informacije o mašinskim elementima, - razumije složenost mašinskog sistema i odnose između njegovih sklopova-mehanizama; - zna načine spajanja, - zna da procjenjuje vrijednost urađenog modela, - zna i primjenjuje mjere zaštite na radu. 	<ul style="list-style-type: none"> - izrađuju dijelove, na osnovu algoritma (skica-crteži-plan rada), prema sopstvenoj zamisli od odabranog materijala, korišćenjem jednostavnih alata i mašina; - na osnovu dijagrama, šema i ilustracija definišu osnovne principe rada mašina; - koristeći elemente konstruktorskih kompleta demonstriraju pomenute principe i sklapaju kinematske parove (prema šemi); - koristeći konstruktorske komplete modeluju konstrukciju, uočavajući mašinske elemente i međusobne veze; - primjenjuju postupke završne obrade; - vrše montažu dijelova primjenjujući različite načine spajanja; - provjeravaju funkcionalnost, procjenjuju estetsku vrijednost, vrednuju radove i izlažu radove. 	<ul style="list-style-type: none"> - obrada bez skidanja strugotine, - HTZ mjere, - principi poluge i strme ravni, - princip klina, trenje, - koturača, točak, - kinematski parovi, - mašinski elementi za vezu, - mašinski elementi za prenos snage i kretanja, - konstruisanje i modelovanje. - Oblikovanje i dizajn, - moduli. 	

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da:

- obezbijedi tehničku dokumentaciju za izradu konkretnog mašinskog dijela, jednostavne mašinske dijelove za crtanje u raznim projekcijama,
- pripremi šemu (tabla ili pano) sa ispisanim sadržajima tehničke dokumentacije,
- obezbijedi tehnička sredstva za izradu dokumentacije ili kompjuter i odgovarajući softver,
- obezbijedi uzorke materijala ili slajdove ili ogovarajući softver i (ili) pristup Internetu,
- obezbijedi dokumentaciju za izradu nekog jednostavnog mašinskog dijela ili predmeta upotrebne vrijednosti,
- obezbijedi konstruktorske komplete i gotove konstrukcije kao predloge za modelovanje,
- pripremi radna mjesta za grupni i individualni rad, materijal, alat, pribor i mašine, sredstva za zaštitu pri radu,
- prema mogućnostima organizuje periodične posjete nekoj radionici ili zavodu – u okviru slobodnog programa škole.

Tema: POGONSKE MAŠINE I TRANSPORTNI SISTEMI (8 časova)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - poznaje pogonske mašine, zna vrste i primjenu; - zna osnovne karakteristike motora SUS; - može objasniti princip rada nekog motora; - razvija logičko mišljenje i primjenjuje iskustvena saznanja; - zna prednost modernih tehnologija; - zna vrste i primjenu transportnih sistema. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - na modelu urađenom u okviru prethodne teme, uz demonstraciju njegovog rada definišu nove pojmove; - na osnovu uprošćene blok-šeme i modela, (ili odgovarajućeg softvera-kompjuterske simulacije ili nastavnog filma ili slajdova) uočavaju princip rada četvorotaktnih (benzinskih i dizel) motora, sličnosti i međusobne razlike popunjavajući određeni obrazac; - koristeći slike, ilustracije ili odgovarajući softver informišu se o ostalim vrstama motora, o transportnim sistemima i uređajima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Motor, - prenosni mehanizam, - radni dio (oruđe), - mehanička energija, - toplotna enerija, - pogonske mašine (motori), - motori SUS, - transportni sistemi (unutrašnji i spoljašnji transport), - dizalice, liftovi, transporteri... 	<ul style="list-style-type: none"> - Fizika.

Didaktičke preporuke**Nastavnik/ca treba da:**

- obezbijedi slajdove ili film ili odgovarajući softver, obezbijedi model(e) motora SUS.
- pripremi uprošćen prikaz rada četvorotaktnih benzinskih i četvorotaktnih dizel-motora (pano, grafofolija) a takođe i ostalih pogonskih mašina i transportnih sistema.

Tema: AGROTEHNIKA (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
Učenik/ca: <ul style="list-style-type: none"> - zna osnovne pojmove iz ove oblasti; - razlikuje i klasifikuje poljoprivredne mašine; - zna prednosti primjene tehničkih sredstava u poljoprivredi. 	Učenici/ce: <ul style="list-style-type: none"> - rješavaju test dopunjavanjem nedostajućih pojmova prema odgovarajućoj šemi (ilustraciji) poljoprivrednih (sezonskih radova) ili posjeta poljoprivrednom dobru, nekom imanju i sl. nakon čega popunjavaju upitnik; - navode alate i poljoprivredne mašine karakteristične za lokalno okruženje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacija rada u poljoprivrednoj proizvodnji, - agrotehnika, melioracija plodored, - traktor, - priključne mašine, - kombajn, motokultivator, - transportni sistemi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Biologija.

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da:

- pripremi gotove modele poljoprivrednih mašina ili odgovarajući softver ili video materijal;
- organizuje posjetu poljoprivrednom dobru ili nekoj sličnoj poljoprivrednoj radnoj jedinici, u okviru ova tri časa ili u okviru časova za "slobodni program škole".

Tema: TEHNIKA I EKOLOGIJA (3 časa)

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi - sadržaji	Korelacija
<p>Učenik/ca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna osnovne ekološke pojmove i principe, - zna objasniti koja tehnička sredstva i na koji način ugrožavaju životnu sredinu. - zna koja se tehnička sredstva i kako primjenjuju za zaštitu životne sredine. 	<p>Učenici/ce:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnovne ekološke pojmove upoznaju koristeći različite izvore informacija, najviše sa Internet sajtova (bilježe informacije pojedinačno, sastavljaju zajednički izvještaj, izvještavaju); - prikupljaju informacije sa Interneta o tehničkim sredstvima-zagađivačima, pojedinačno bilježe, a na nivou grupe pripremaju izvještaj, izvještavaju; - prikupljaju informacije sa Interneta o tehničkim sredstvima kojima se smanjuje zagađenje, povećava zaštita cjelokupnog eko sistema, pojedinačno bilježe, a na nivou grupe pripremaju izvještaj, izvještavaju. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ekologija, - zagađivači, - zračenja (<i>low radiation</i>), - radioaktivnost, - smog, buka, - reciklaža, biološki otpad, - globalno otopljavanje, - ozonski omotač, - filteri i prečistači, - prigušivači, - uređaji za proizvodnju i korišćenje alternativne energije. 	<ul style="list-style-type: none"> - Fizika. - Biologija i ekologija.

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da:

- obezbijedi pristup odgovarajućim sadržajima na Internetu ili obezbijedi materijal iz ove oblasti na multimedijalnim diskovima, video materijal, slajdove i slično;
- planira rad u grupama, sa diferenciranim zadacima, da obezbijedi sredstva za prezentaciju rezultata-izvještaja.

6. STANDARDI ZNANJA

V razred

Učenik/ca treba da poznaje opšte pojmove u informatici (kompjuterska oprema, softver, hardver itd.):

- poznaje osnovne vještine u radu sa kompjuterom (korišćenje miša, tastature, rad sa prozorima, štampa itd.);
- zna koncept foldera i fajlova i zna da radi sa njima (snimanje, kopiranje, premiještanje, brisanje itd.).

Učenik/ca treba da zna da radi sa spoljašnjim memorijskim jedinicama (floppy, CD, flash memorija itd.):

- zna opšte pojmove vezane za Internet i sigurnost rada preko Interneta.

Učenik/ca treba da zna da pregleda i pretražuje Internet sajtove i da zna da koristi pronađene objekte (slike, tekst) preko Interneta u raznim dokumentima:

- zna da objasni način manifestovanja energije iz prirodnih izvora.

Učenik/ca treba da zna načine iskorišćavanja energije sunca, vode i vjetra i da primjenjuje montažni crtež:

- zna da napravi skicu na osnovu sopstvene zamisli;
- prepoznaje standardne elemente tehničkog crteža;
- razlikuje vrste tehničkih crteža;
- umije pravilno da koristi pribor za tehničko crtanje.

Učenik/ca treba da zna da izradi jednostavan tehnički crtež na osnovu skice:

- razlikuje prirodne i vještačke materijale;
- zna bitne karakteristike materijala pogodnih za mehaničku obradu;
- razlikuje vrste drvenih prerađevina;
- primjenjuje montažni crtež;
- zna da uradi plan radnih postupaka;
- umije pravilno da koristi pribor i alate.

Zna da primijeni mjere zaštite pri radu.

VI razred

Učenik/ca treba da:

- poznaje osnove elektronskog poslovanja i primjenu kompjutera;
- prepoznaje koncept kompjuterskih mreža i kompjuterskih komunikacija;
- poznaje osnovne pojmove vezane za bezbjednost informacija i da zna da koristi antivirus programe;
- poznaje neke od naprednijih funkcija operativnog sistema kao što je pretraživanje fajlova i foldera, instalacija fontova itd., treba da zna osnovne pojmove vezane za konfigurisanje i instalaciju računara i da zna da koristi mrežu i definiše zajedničke resurse;
- poznaje prve korake u korišćenju tekst - procesora tako da zna da kreira, otvara, snima, briše i štampa dokumente; zna da podešava stranicu (veličina, margine itd.); zna razne manipulacije sa tekstem (selektovanje dijela teksta, kopiranje, brisanje, premiještanje, formatiranje); zna da kreira tabele i slike u tekst dokumentu;
- poznaje prve korake u radu sa aplikacijom za prezentacije tako da zna da kreira nove prezentacije, otvara postojeće prezentacije, zatvara i snima prezentacije; zna razne manipulacije sa slajdovima (kopiranje i brisanje teksta, slika, video klipova i slajdova unutar jedne ili više otvorenih prezentacija); zna da podešava i ugrađuje razne animacije u slajdovima.
- zna da podešava Internet pretraživač (proxy server itd.); zna da pronalazi drajvere i nadgradnje (update) programa na Internetu; zna da radi sa elektronskom poštom;
- poznaje osnovne procedure sa radnim knjigama kao što su (kreiranje nove, otvaranje postojeće i snimanje radne knjige); zna da radi sa vrstama, kolonama i ćelijama (selektuje, formatira itd.); zna da kreira osnovne aritmetičke formule i koristi jednostavne ugrađene funkcije kao što je suma;
- zna nabrojiti objekte visokogradnje, niskogradnje i razlike između njih;
- prepoznaje i razlikuje pojedine elemente projektne dokumentacije;
- zna da izradi skicu na osnovu sopstvene zamisli;
- zna da čita građevinski tehnički crtež -prepoznajući specifičnosti građevinskog tehničkog crteža;
- zna da izrađuje građevinski tehnički crtež (u razmjeri);
- razlikuje ortogonalnu, kosu projekciju i perspektivu;
- primjenjuje poznavanje građevinskog tehničkog crteža i projektovanja (prikazuju objekat ili njegov dio u ortogonalnoj projekciji);
- samostalno projektuje, planira faze rada;
- razlikuje i klasifikuje građevinske materijale, definiše njihovu primjenu;
- zna osobine osnovnih građevinskih materijala;
- razlikuje i klasifikuje građevinske mašine;
- umije da koristi jednostavni alat i pribor;
- zna navesti instalacije u stanu;
- zna da koristi montažni crtež;
- zna redoslijed i vrste radova u građevinarstvu;
- zna osnovne pojmove iz ove oblasti;

- sto za stone makaze za lim,
- univerzalni sto za bušilicu i testeru,
- stolice sa podešavanjem visine, rotirajućim sjedištem,
- ormarići sa ladicama (za ručni alat),
- ormari zidne police za odlaganje radova,
- ormariće sa ladicama za učenike/ce (za priručnike, crteže, sveske..),
- neprekidno električno napajanje (za kompjuterski dio),
- priključnice za električno napajanje sa zaštitnim poklopcima (za kompjuterski dio najmanje po dvije za svaki računar, idealno po 4),
- fluorescentna rasvjeta,
- grijanje (*air conditioning* za kompjuterski dio),
- umivaonik sa toplom i hladnom vodom,
- kante za otpatke,
- stolove za kompjutere (širine 120 cm, visine 69cm i dubine 81-86cm),
- TV prijemnik,
- videorekorder,
- LCD projektor,
- grafoskop,
- kolica za učila.

Sredstva za nastavnika/cu i učenike/ce:

- odgovarajući softver po nastavnim oblastima,
- video kasete sa snimljenim materijalom,
- kompleti dijapozitiva po oblastima,
- grafofolije (kompleti po oblastima),
- konstruktorski kompleti,
- modeli i makete,
- zbirke uzoraka materijala,
- pribor za pričvršćivanje,
- pribor za mjerenje i obilježavanje,
- kompleti alata za obradu drveta,
- kompleti alata za obradu metala,
- alat za obradu plastičnih materijala,
- stone makaze za lim,
- ručna bušilica sa stalkom,

- električna testera (stona),
- materijal za praktične radove (karton, furnir, lepenka, samolepljive folije, šperploča, tanki lim..letvice...),
- pribor za bojenje i lakiranje,
- ljepila, boje i lakovi,
- literatura (enciklopedije, priručnici).

Neki nastavni sadržaji mogu se realizovati kroz posjete radionici, gradilištu, proizvodnom pogonu ili nekom drugom tehničkom objektu.

b. Literatura:

1. ORIJENTACIONI PLAN NASTAVNOG GRADIVA TEHNIČKOG OBRAZOVANJA ZA 5 I 6 RAZRED OSNOVNE ŠKOLE-Slobodan Gačić, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd,1997.
2. Solveig Haugland, Floyd Jones - OpenOffice.org: poslovne aplikacije (Mikro knjiga)
3. Dan Gookin - Word 2002 za Windows za neupućene (Mikro knjiga)
4. Brent Henslop i David Angell – Word 2000 Biblija (Mikro knjiga)

9. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA

Po odredbama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju u V razredu nastavu TEHNIKE I INFORMATIKE obavlja nastavnik/ca razredne nastave, odnosno učitelj/učiteljica koji/a je završio/la višu školu ili fakultet za obrazovanje nastavnika/ca. U VI I VII razredu nastavu TEHNIKE I INFORMATIKE mogu izvoditi nastavnici/ce koji/e su završili/e:

- Filozofski fakultet, odsjek Osnovi tehnike i proizvodni rad,
- Filozofski fakultet, odsjek Osnovi tehnike i informatike,
- Filozofski fakultet, odsjek Tehničko obrazovanje,
- Pedagoški ili Tehnički fakultet, odsjek Informatika ili Tehničko obrazovanje i informatika,
- Pedagoška akademija ili Viša pedagoška škola, grupa Tehničko obrazovanje (sa drugim nastavnim predmetom) i završenim specijalističkim kursom za informatiku,

ili koji/e su stekli/e zvanje:

- Profesor/profesoricu fizike ili diplomirani fizičar koji/a je u toku redovnih studija polagao/la dvosemestralni ispit iz informatike i računarstva ili ima odgovarajući sertifikat.

- zna mjere štednje energije;
- zna definisati tipove energije;
- može objasniti načine manifestovanja energije iz različitih izvora;
- zna energetske resurse i razumije njihovu ulogu u razvoju zajednice i povećanju standarda življenja;
- poznaje alternativne izvore energije.

VII razred

Učenik/ca treba da:

- zna koristiti neki precizni mjerni instrument (pomično mjerilo);
- razlikuje vrste crteža;
- zna prepoznati specifičnosti i nove elemente na mašinskom crtežu;
- umije izraditi tehnički crtež jednostavnog mašinskog dijela primjenjujući ortogonalnu i aksonometrijsku projekciju;
- zna uraditi sopstvenu projektnu dokumentaciju za izradu modela nekog uređaja ili sistema;
- zna vrste i osobine osnovnih mašinskih materijala (metala i legura);
- zna klasifikovati postupke obrade;
- zna navesti sredstva (alate i mašine) za neke postupke obrade;
- umije da rukuje alatima i nekim jednostavnijim mašinama;
- zna podjelu i osnovne principe rada mašina;
- zna osnovne informacije o mašinskim elementima (podjelu i funkciju);
- zna da procjenjuje vrijednost urađenog modela;
- zna i primjenjuje mjere zaštite na radu;
- zna vrste i primjenu pogonskih mašina;
- zna osnovne karakteristike motora SUS;
- zna osnovne razlike između benzinskih i dizel motora;
- zna vrste i primjenu transportnih sistema;
- zna osnovne pojmove iz ove oblasti;
- razlikuje i klasifikuje poljoprivredne mašine;
- zna prednosti primjene tehničkih sredstava u poljoprivredi;
- zna osnovne ekološke pojmove i principe;
- zna objasniti koja tehnička sredstva i kako ugrožavaju životnu sredinu;
- zna koja se tehnička sredstva i kako primjenjuju za zaštitu životne sredine.

7. NAČINI PROVJERAVANJA ZNANJA I OCJENJIVANJA

Specifičnost ovog predmeta ogleda se i u domenu ocjenjivanja i vrednovanja postignuća učenika/ca. Ovaj segment obrazovno-vaspitnog rada treba odraditi u kontinuitetu, tako da učenici/ce shvate da se vrednuje i ocjenjuje svaka aktivnost i učešće u realizaciji programa. Brojčanom ocjenom (od 1 do 5) treba vrednovati znanje usmeno i pismeno (test), kreativnost, originalnost rješenja, radno-tehničku spretnost, uvažavajući interesovanja, zalaganja i individualne sposobnosti učenika/ca.

Specifičnost ocjenjivanja postoji u:

- okviru rada u grupi - vrednuje se rad i postignuće na nivou grupe, uz dodatne individualne korekcije ako postoje opravdani razlozi,
- fazama donošenja odluke, planiranja, pronalaženja i klasifikovanja rješenja.

Ocjenjivanje i vrednovanje se u najvećem dijelu realizacije programa može izvesti uz potpuno učešće učenika/ca:

- učenici/ce mogu vrednovati estetski izgled urađenog predmeta-modela, makete,
- učenici/ce mogu vrednovati funkcionalnost urađenog predmeta -modela, makete.

8. RESURSI ZA REALIZACIJU

a. Materijalni uslovi za realizaciju

Za izvođenje nastave iz oblasti informatike škola mora imati odgovarajuću kompjutersku učionicu i dovoljan broj računara. Optimalno rješenje je da svaki učenik/ca koristi jedan računar. Minimalan broj računara je da na jedan računar dođu dva/dvije učenika/ce.

Pošto se realizacija nastavnih sadržaja u oblasti tehnike dobrim dijelom oslanja na primjeni ICT, poželjno je da je kabinet za tehniku neposredno povezan sa kompjuterskom učionicom. Druga pogodna varijanta bi bio kabinet podijeljen na prostor za kompjutere i radionicu sa opremom.

Potrebna je i posebna prostorija za čuvanje učila i pripremu nastavnika/ca.

Oprema kabineta

Kabinet potreban za izvođenje predmeta *tehnika i informatika* treba da ima:

- školsku tablu,
- projekciono platno ili zidni prostor za projektovanje,
- opremu za zatamnjivanje (roletne, zastori),
- radne stolove za učenike/ce i nastavnika/cu,
- stolove sa radnom površinom otpornom na udare i dodacima za pričvršćivanje,

Predmetni program **GRAĐANSKO VASPITANJE** za devetogodišnju osnovnu školu je izradila Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Rade Delibašić**, predsjednik

prof. dr **Radovan Radonjić**, član

Anđa Backović, član

Vidosava Kaščelan, član

Predmetni program **ISTORIJA** za devetogodišnju osnovnu školu je izradila Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Đorđe Borozan**, predsjednik

Radovan Popović, član

Milada Kasumović, član

Goran Marković, član

Dragan Miranović, član

Zdravko Pejović, član

Sait Šabotić, član

Željko Drinčić, član

Predmetni program **GEOGRAFIJA** za devetogodišnju osnovnu školu je izradila Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Mihailo Burić**, predsjednik

Nada Maras, član

Miomir Radović, član

Komnen Žugić, član

Slavica Vujović, član

Predmetni program **TEHNIKA I INFORMATIKA** za devetogodišnju osnovnu školu je izradila Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Mara Šćepanović**, predsjednik,

Dragutin Ščekić, član,

Tomislav Goranović, član

Radovan Rutešić, član

Radovan Ognjanović, član

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

373.3.016:321.7 (497.16)

373.3.016:94 (497.16)

373.3.016:911 (497.16)

373.3.016:62 (497.16)

373.3.016:007 (497.16)

PREDMETNI programi : грађанско васпитање VI
i VII razred devetogodišnje osnovne škole :
istorija VI, VII, VIII i IX razred devetogodišnje
osnovne škole : geografija VI, VII, VIII i IX
razred devetogodišnje osnovne škole : tehnika i
informatika V, VI i VII razred devetogodišnje
osnovne škole / [urednik Dragan Bogojević] . –
Podgorica : Zavod za školstvo, 2005 (Cetinje :
IVPE) . – 203 str. ; 24 cm

Tiraž 500,

ISBN 86-85553-03-2

a) Грађанско васпитање – Основне школе –
Наставни план и програм – Црна Гора b) Историја –
Основне школе – Наставни план и програм – Црна
Гора c) Географија – Основне школе – Наставни
план и програм – Црна Гора d) Техника – Основне
школе – Наставни план и програм – Црна Гора e)
Информатика – Основне школе – Наставни план и
програм – Црна Гора
COBISS.CG-ID 9188368

